

PL ISSN 0033-202X

POLSKA AKADEMIA NAUK — BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK 70

zeszyt

4

2002

REDAKCJA

BARBARA SORDYŁOWA – redaktor naczelny
MARIA LENARTOWICZ – zastępca redaktora naczelnego
KRYSTYNA BELKOWSKA – sekretarz redakcji
Członkowie: HALINA KOZICKA-BOGUNIOWSKA, HANNA ZASADOWA

RADA REDAKCYJNA

BARBARA BIEŃKOWSKA – przewodnicząca
KRYSTYNA BELKOWSKA, STANISŁAW CZAJKA, MARTA GRABOWSKA,
JANINA JAGIELSKA, MARIA JANOWSKA, MIROŚŁAWA KOCIEŃKA,
HALINA KOZICKA-BOGUNIOWSKA, MARIA LENARTOWICZ, HANNA ŁASKARZEWSKA,
ALINA NOWIŃSKA, BARBARA SORDYŁOWA, EWA STACHOWSKA-MUSIAŁ,
KORDULA SZCZECHURA, HANNA ZASADOWA, ELŻBIETA ZYBERT,
ZBIGNIEW ŻMIGRODZKI

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor ALINA NOWIŃSKA

Adres redakcji:

Biblioteka PAN w Warszawie, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
VI p., tel. 656-66-00, 620-33-02, fax: 656-66-39
e-mail: biblwaw@pan.pl

Czasopismo dofinansowane ze środków Komitetu Badań Naukowych

Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie abstraktowym
„Library and Information Science Abstracts”

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 70

2002

zeszyt 4

TREŚĆ

Artykuły

- MARIANNA CZAPNIK: Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych i udział w nim Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie 295
- AGNIESZKA GRĘDZIK: Polskie biblioteki i księgozbiory na Białorusi . 305
- ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK: Przesłanki i organizacja systemu informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 319
- ANNA WALCZAK: Nowy gmach Biblioteki Królewskiej w Kopenhadze . 331

Doniesienia. Komunikaty

69. Konferencja Ogólna i Sesja Rady Głównej IFLA (Berlin, 1-9 sierpnia 2003) 339
- Działalność informacyjna Biblioteki Międzynarodowej Organizacji Pracy (Barbara Szczepanowska) 342

Sprawozdania

- Konferencja „Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych” (Poznań, 13-15 listopada 2002 r.) (Krzysztyna Jazdon) 347
- IV Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich. Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego (Szczecin, 12-13 września 2002 r.) (Maria Kocójowa) 352

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Historia druku

- Jan Pirożyński: Johannes Gutenberg i początki ery druku. Warszawa 2002 (Barbara Bieńkowska) 355
- Etyka bibliotekarska
- Diana Kokina, Baiba Sporane: Bibliotekara etika. Riga 2002 (Janina Kosman) 358

Kultura książki

Janusz Dunin: Moja Łódź pełna książek – o kulturze książki ze źródeł i wspomnień. Łódź 2002 (<i>Andrzej Kempa</i>)	360
Historia księgozbiorów domowych	
Józef Szocki: Księgozbiory domowe w Galicji Wschodniej (1772-1918). Kraków 2001 (<i>Andrzej Kempa</i>)	362
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Hanna Zasadowa</i>)	366
Z lektur zagranicznych (<i>Jacek Wojciechowski</i>)	371

Z prac Biblioteki PAN w Warszawie

Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 2002 r. (<i>Halina Kozicka-Boguniowska</i>)	379
---	-----

Z żałobnej karty

Wojciech Jankowerny (1936-2002) (<i>Hanna Makowska, Jakobina Kowalczyk</i>)	391
Małgorzata Kłossowska (1941-2002) (<i>Jolanta Gawron, Hanna Przybylik</i>)	398

Kronika krajowa	401
---------------------------	-----

Kronika zagraniczna	408
-------------------------------	-----

Wydawnictwa otrzymane	413
---------------------------------	-----

Autorzy	414
-------------------	-----

Roczny spis treści 2002 R. 70 (zest. *Krystyna Bełkowska*)

CONTENS

Articles

MARIANNA CZAPNIK: Warsaw University Library in the Consortium of European Scientific Libraries (Summary – s. 302)	295
AGNIESZKA GRĘDZIK: Polish libraries and book collections in Byelorussia (Summary – s. 316)	305
ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK: Organization of an information system for small and medium businesses in Poland (Summary – s. 330)	319
ANNA WALCZAK: New site of the Royal Library in Copenhagen (Summary – s. 337)	331

Communication

- 69th IFLA Council and General Conference (Berlin, August 1-9, 2003) 339
Information activities at the International Labor Organization Library
(*Barbara Szczepanowska*) 342

Reports

- „Current state and needs of Polish university libraries” conference
(Poznań, November 13-15, 2002) (*Krystyna Jazdon*) 347
4th Convention of Polish Archivists. Archives and archivists in the infor-
mation society (Szczecin, September 12-13, 2002) (*Maria Kocójowa*) 352

- Reviews 355

- Activities of the Library of the Polish Acade-
my of Sciences in Warsaw 379

- Obituary 391

- News from the country 401

- News from abroad 408

- Publications received 413

- Contributors 414

MARIANNA CZAPNIK

KONSORCJUM EUROPEJSKICH BIBLIOTEK NAUKOWYCH I UDZIAŁ W NIM BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W WARSZAWIE

Geneza, zadania, skład i organizacja Konsorcjum Bibliotek Naukowych. Charakterystyka HPB – europejskiej bazy książki drukowanej ręcznie: zarządzanie tą bazą, zagadnienia metodyczne, zawartość, dostęp do bazy. Pierwsze opisy starych druków BUW w HPB. Polonika w HPB.

W latach 80. biblioteki zintensyfikowały prace nad tworzeniem elektronicznych katalogów starych druków. Pojawiła się zatem konieczność podjęcia współpracy w skali europejskiej, której celem byłaby wymiana doświadczeń, ujednoczenie zasad opisu książki zabytkowej oraz stworzenie jednego katalogu, służącego zarówno jako instrument wyszukiwawczy, jak i źródło kopiowania rekordów.

W 1992 r. przedstawiciele bibliotek naukowych z kilku krajów europejskich utworzyli Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych (Consortium of European Research Libraries – CERL)¹. W jego skład wchodzi na zasadach partnerskich członkowie stali, stowarzyszeni i specjaliści. Obecnie CERL liczy 42 członków stałych. Są to pojedyncze biblioteki i konsorcja, m.in.: biblioteki narodowe Belgii, Chorwacji, Danii, Hiszpanii, Portugalii, Rosji, Słowenii, Szwecji, Szkocji, Walii, Węgier, Biblioteka Brytyjska, Pruska Państwowa Biblioteka w Berlinie, Bawarska Państwowa Biblioteka w Monachium, sieć bibliotek uniwersyteckich Londynu, Oksfordu, Padwy, Getyngi, Uppsali, Helsinek oraz Centralny Instytut Katalogu Ujednoczonego w Rzymie. Ponadto jest 18 członków stowarzyszonych, m.in.: biblioteki narodowe

¹ *Retrospective cataloguing in Europe: 15th to 19th century printed materials*. Proceedings of the international conference, Munich 28th-30th November 1990. Ed. by F. G. Kaltwasser, J. M. Smethurst. München 1992. – H. L. Snyder, H. L. Hutchinson: *Cataloguing of the hand press. A comparative study and analytical study of cataloguing rules and formats employed in Europe*. München 1994.

Austrii, Czech, Estonii, Łotwy i Litwy, z Polski Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, 13 innych członków, m.in.: firmy antykwaryczne H.P. Kraus w Nowym Jorku i Maggs Bros. Ltd. w Londynie.

Konsorcjum zarejestrowano w 1994 r. w Anglii jako spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, typu niekomercyjnego, zarządzaną według prawa angielskiego. Funkcje kierownicze sprawuje 4-osobowy zarząd (Day to Day Management), a także powoływane w rotacyjnych wyborach na okres 3 lat: Rada Dyrektorów (Board of Directors) oraz Komitet Wykonawczy (Executive Committee) jako ciało przedstawicielskie stałych członków Konsorcjum. Funkcje doradcze sprawuje grupa ekspertów (Advisory Task Group) delegowanych przez poszczególnych członków organizacji. Ich zadaniem jest opracowywanie głównych kierunków rozwoju Konsorcjum i centralnego katalogu starych druków².

Pełne uczestnictwo w organizacji wiąże się z ponoszeniem dość wysokich kosztów, które w l. 2001-2002 wynosiły 8000 EURO. Jednakże, mając na uwadze dostęp do systematycznie i dość szybko powiększającej się i jedynej jak dotąd bazy obejmującej europejski zasób książki zabytkowej, korzyści są znaczne. Oprócz wpływu na funkcjonowanie samej organizacji poprzez udział w wyborach władz i uczestniczenie w corocznych spotkaniach stali członkowie mają możliwość wprowadzania swoich danych do katalogu, przeszukiwania bazy (w l. 2001-2002 bezpłatnie) oraz kopiowania rekordów do własnych katalogów. Członkowie stowarzyszeni mogą brać udział w spotkaniach bez prawa głosu oraz otrzymują wszystkie materiały CERL. Mogą również wprowadzać opisy swoich kolekcji, jednak bez stałego dostępu do samej bazy.

Organizowane raz w roku spotkania i seminaria służą również poszerzaniu kontaktów między członkami stowarzyszenia a światem akademickim. Inną formą aktywności są warsztaty szkoleniowe dla zaproszonych uczestników. We wrześniu 1996 r. w siedzibie Biblioteki Królewskiej w Sztokholmie odbyło się szkolenie dla bibliotekarzy z krajów Europy Środkowo-Wschodniej, finansowane przez The Open Society Institute. Wzięły w nim udział 22 osoby z 17 różnych bibliotek i instytucji z Rosji, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Czech, Słowacji, Węgier, Chorwacji i Słowenii.

Ponadto CERL inicjuje i umożliwia wymianę doświadczeń w środowisku bibliotekarskim w zakresie normalizacji zasad opisu starych druków oraz stwarza organizacyjne ramy tej współpracy. Podejmuje również tematy ważne dla zachowania historycznych kolekcji, takie jak ochrona zbiorów przed kradzieżą i międzynarodowa wymiana informacji w tym zakresie. Na konferencji Ligue des Bibliothèques

² Obszerniejsze informacje na stronie domowej Konsorcjum pod adresem <http://www.cerl.org/CERL>. – Zob. też B. Henderson: *Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych (CERL)*. „Bibliotekarz” 1995 nr 1 s. 6-10.

Europennes de Recherche (LIBER) w Kopenhadze w maju 2002 r. przyjęto projekt rezolucji („Copenhagen Principles”) jako podstawę tej współpracy³. Projekt ten uzyskał pełne poparcie członków Konsorcjum.

Podstawowym jednak zadaniem CERL jest zgromadzenie opisów wszystkich druków wydanych przed 1830 r. w oficynach europejskich w jednym katalogu elektronicznym (zawierającym również opisy mikroform i reprintów), a tym samym stworzenie odpowiedniego źródła łatwo dostępnej informacji dla naukowców i studentów. Umożliwi ono jednoczesne przeszukiwanie baz wielu bibliotek i instytucji, a także usprawni i przyspieszy proces katalogowania zbiorów poprzez kopiowanie już istniejących opisów. Szacuje się, że w przyszłości katalog będzie zawierał ok. 5 mln rekordów.

Główne założenia katalogu, nazwanego bazą książki drukowanej ręcznie (*Hand Press Book* – HPB), sformułowano na konferencji w Lizbonie w 1994 r. W tym samym roku rozpoczęto gromadzenie i przetwarzanie pierwszych zbiorów opisów, które zostały udostępnione użytkownikom w 1997 r. Jako format opisu druku przyjęto UNIMARC. Stosuje go większość bibliotek krajów europejskich, m.in. dlatego, że w większym stopniu niż USMARC (a obecnie MARC21) uwzględnia zróżnicowanie narodowych zasad katalogowania, ma też bardziej rozwinięty system pól łączących, co jest istotne zwłaszcza przy opracowywaniu dzieł wielotomowych i klocków introligatorskich. Ustalono, że opisy druków powinny być sporządzane według zasad ISBD(A)⁴ (w tym również narodowych implementacji tego zalecenia IFLA) lub według opracowanych na podstawie AACR2 reguł opisu książki cennej i rzadkiej⁵. Pozycje winny zawierać wszystkie dane bibliograficzne niezbędne do identyfikacji dzieła oraz informacje o cechach indywidualnych egzemplarzy. W założeniach przyjęto, że będą respektowane wszelkie narodowe normy opracowania książek. Uzgodniono ponadto, że przy stosowaniu kodu kraju publikacji należy przestrzegać obecnie obowiązujących w Europie granic państwowych.

Techniczne zarządzanie bazą zlecono Research Library Group, Inc. (RLG) z Mountainview w Kalifornii. Firma ta administruje również jednym z dwóch amerykańskich katalogów uniwersalnych – Research Library Information Network (RLIN)⁶. Baza HPB stała się więc częścią tego katalogu, liczącego już ponad 100 mln rekordów, a członkowie CERL uzyskali możliwość bezpłatnego lub częściowo odpłatnego dostępu do innych baz RLIN. Jedną z nich jest ESTC, katalog starych

³ <http://www.kb.dk/liber/news/copenhagenprinciples.htm> — Zob. też. „CERL Newsletter” no. 5 June 2002, <http://www.cerl.org/CERL>

⁴ *ISBD(A): International Standard Bibliographic Description for Older Monographic Publications (Antiquarian)*. 2nd rev. ed. Munich 1991.

⁵ *Descriptive cataloging of rare books*. 2nd ed. Washington D. C. 1991. – *Examples to accompany descriptive cataloging of rare books*. 2nd ed. Chicago 1999.

⁶ M. Grabowska: *Systemy online w bibliotekach*. Warszawa 1995 s. 60-63.

druków opublikowanych w Anglii i w innych krajach w języku angielskim⁷. Przesyłane z poszczególnych bibliotek czy lokalnych sieci rekordy – niezależnie od formatu, w jakim zostały zapisane – są poddawane konwersji na format RLIN/MARC21. Natomiast opisy kopiowane do katalogów bibliotek, w których obowiązuje UNIMARC, w trakcie przesyłania są ponownie poddawane konwersji na ten format z wykorzystaniem protokołu Z39.50.

Baza HPB obejmuje swoim zasięgiem piśmiennictwo od ok. 1455 do ok. 1830 r., który uznawany jest za koniec ery książki składanej ręcznie i drukowanej na ręcznie wytwarzanym papierze. Baza ta jest systematycznie powiększaniem zbiorem katalogów poszczególnych bibliotek. Zawiera obecnie 1 230 270 opisów druków z 16 bibliotek i instytucji europejskich oraz lokalnych sieci bibliotecznych⁸. Do końca 2002 r. planowane jest włączenie jeszcze prawie 100 000 nowych rekordów, co w efekcie da ogólną liczbę ok. 1 325 000 opisów.

Pierwszym katalogiem, który stał się podstawą i przez kilka lat dominował w HPB, był katalog Bawarskiej Państwowej Biblioteki w Monachium (ponad 526 000 rekordów z l. 1500-1850). Utworzono go przez przetworzenie uprzednio zdigitalizowanego katalogu rękopiśmiennego spisanego ok. 1833 r. i jego późniejszych uzupełnień. Włączono również opisy współcześnie wydanych reprintów oraz ok. 20 000 mikrofilmów. Większość opisów zawiera jedynie podstawowe informacje o autorze, tytuł dzieła i adres wydawniczy, bez formatu bibliograficznego. Utrudnia to lub nawet uniemożliwia identyfikację druku. Rekordy z tej biblioteki nie mają wypełnionych pól stałej długości (brak zatem kodów kraju i języka); zdarza się również, że rejestrowane są książki obecnie zaginione. Biblioteka planuje systematyczne wymienianie opisów na nowe, sporządzane z autopsji wedle obecnie obowiązujących reguł. Prace te zmierzają przede wszystkim do udostępniania pełnej informacji o niemieckich drukach wydanych w XVII w.⁹. Następnie do HPB włączono bazę *Incunabula Short Title Catalogue* opracowaną w Bibliotece Brytyjskiej, liczącą ponad 28 000 opisów tych prototypów drukarskich wraz z wyszczególnieniem zachowanych w świecie ich egzemplarzy.

⁷ *English Short-Title Catalogue (ESTC)* zawiera obecnie 465 071 rekordów z l. 1501-1800. Zob. też. M. M. Biernacka: *ESTC w Polsce*. „Prz. Bibl.” 1999 z.3 s. 127-139.

⁸ Bayerische Staatsbibliothek, Monachium (ponad 526 000), Kungliga Biblioteket, Sztokholm (c. 54 100 opisów XVII i XVIII w.), Nacionalna i Sveucilisna Knjižnica, Zagrzeb (c. 2300), Istituto Centrale per il Catalogo Unico (ICCU), Rzym (c. 140 000), Bibliothèque Nationale de France (c. 27 900), National Library of Scotland, Edynburg (c. 14 200), Narodna in Univerzitetna Knjižnica, Lublana (c. 18 800), Koninklijke Bibliotheek, Haga, STCN (c. 101 000), The British Library (c. 24 000 z XVII w. oraz ISTC), Biblioteca Nacional de España, Madryt (c. 11 000), Oxford University Libraries (c. 44 500), Nacional'naja Rossijskaja Biblioteka, Petersburg (c. 11 600), University of London Library (c. 38 600), Cathedral Libraries Catalogue (c. 25 700), Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek, Getynga (c. 157 000). – Zob. też. *HPB Database. A manual for searching via Eureka on the Web. Version 2.5, September 2001*. <http://www.cerl.org/manual>, s. 31-56.

⁹ *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts (VD 17)* <http://www.vd17.de>

Biblioteki dostarczają opisy partiami, w miarę wzrostu własnych katalogów. Jedną ze stosowanych metod pozyskiwania rekordów jest konwersja do postaci elektronicznej opisów z katalogów drukowanych. Taką metodę zastosowano w Bibliotece Brytyjskiej, w Rosji, Słowenii, w sieci Bibliotek Katedr Kościoła Anglikańskiego w Anglii i Walii oraz częściowo w Chorwacji i Szwecji. Stopniowo zaczynają jednak dominować opisy sporządzane z autopsji w drugim stopniu szczegółowości, zawierające zespół danych niezbędnych do identyfikacji druku¹⁰. Na uwagę zasługują zwłaszcza opisy dostarczane przez Istituto Centrale per il Catalogo Unico (ICCU) we Włoszech, o zróżnicowanym poziomie szczegółowości, jednakże z przewagą opisów pełnych, podających sygnowanie składek arkuszowych i fingerprint (wybrane znaki drukarskie służące do identyfikacji druku)¹¹. Niewielki zespół rekordów z Biblioteki Uniwersyteckiej i Narodowej w Zagrzebiu zawiera fingerprint, odpis not proveniencyjnych w postaci występującej na książce oraz hasła określające formę piśmienniczą druku. Zbiór francuskiej biblioteki narodowej obejmuje druki wydane anonimowo w l. 1500-1800, obecnie głównie na literę A, oraz ponad 4200 opisów Biblii przechowywanych również w innych ważnych bibliotekach Paryża. W wielu wypadkach opisy uzupełnione są informacją o proveniencji danej książki, ilustracjach i ilustratorach, a także wyjaśniane są fałszywe miejsca druku. Wzorcowe są również opisy druków z oficyn szwedzkich XVII i XVIII w. opracowane w Królewskiej Bibliotece w Sztokholmie z zastosowaniem drugiego stopnia szczegółowości, jednak bez zapisów proveniencyjnych. Zbiór Biblioteki Brytyjskiej obejmuje 2 kolekcje: germanica siedemnastowieczne oraz wspomnianą już bazę rejestrującą inkunabuły z bibliotek europejskich i amerykańskich. Rekordy z bibliotek szwedzkich, angielskich, hiszpańskich i holenderskich zawierają hasła przedmiotowe. Szczególnie cenne i użyteczne, zwłaszcza dla bibliotekarzy katalogujących własne zbiory, są opisy druków z narodowych kolekcji: szwedzkich, hiszpańskich, niderlandzkich i włoskich.

W kwietniu 2002 r. włączono do HPB pierwsze 1866 opisów z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW). Były to opisy 142 inkunabułów oraz książek XVI w. (hasła na litery A i B). Rekordy zostały przesłane rok temu za pośrednictwem protokołu FTP (File Transport Protocol). Opisy bibliograficzne wyselekcjonowano z ogólnego katalogu komputerowego VTLS. Źródłem pozyskania tych rekordów stały się 2 tomy katalogu wydanego w l. 1994-1996¹². Hasła wzorcowe oraz specjalny program do konwersji opisów sporządzono dzięki finan-

¹⁰ Por. PN-N-01152-8 *Opis bibliograficzny – Stare druki*.

¹¹ *Fingerprints = Empreintes = Imprime. Paris 1984.*

¹² Biblioteka Uniwersytecka (Warszawa). *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. Oprac. T. Komenderowa. Warszawa 1994-. T. 1 cz.1 – XV w., cz. 2 – XVI w., A; T. 2 – XVI w., B.

sowemu wsparciu uzyskanemu w 1994 r. z Fundacji A.W. Mellona (Andrew W. Mellon Foundation).

Różnorodność zasad opisu spowodowała dublowanie się rekordów, dlatego też czynione są próby rozwiązania tego problemu. Trwające już od kilku lat prace nad grupowaniem (clustering) rekordów tej samej pozycji bibliograficznej wciąż nie doczekały się ostatecznego rozwiązania. Rozważane były dwa sposoby: utworzenie przez pracownika CERL opisu pierwszego stopnia szczegółowości (podobnie jak w *Incunabula Short Title Catalogue*) i „podczepienie” rekordów poszczególnych bibliotek lub wybranie z dostarczonych zbiorów opisu najpełniejszego, z możliwością przejścia do rekordów tej samej pozycji bibliograficznej, opracowanych w innych bibliotekach¹³. Jak dotąd żadna z tych propozycji nie została zastosowana.

Przyjęto zatem jako zasadę budowanie bazy na podstawie zbioru katalogów poszczególnych bibliotek oraz baz danych powstałych w wyniku ogólnonarodowych programów. Tym samym poszczególne druki często reprezentowane są przez więcej niż jeden opis, w zależności od tego, w ilu bibliotekach są przechowywane. Nie dotyczy to narodowych baz bibliograficznych, takich jak baza druków hiszpańskich, włoskich, szwedzkich, niderlandzkich (*Short Title Catalogue Netherlands*), niemieckich (VD-17) czy druków anonimowych z francuskiej biblioteki narodowej.

Research Library Group oferuje wieloraki dostęp do bazy HPB. Można połączyć się poprzez specjalny udostępniany bezpłatnie program RLIN Terminal for Windows, Telnet, Zephyr (protokół Z39.50) oraz World Wide Web. Łącząc się przez RLIN Terminal, wyszukiwane opisy można obejrzeć w pięciu postaciach: MUL (krótki opis, kod lokalizacji), PRI (dokładny opis, kod lokalizacji), PAR (PRI oraz wykaz bibliotek przechowujących druk wraz z sygnaturami), LONG (forma karty katalogowej) FULL (w formacie MARC). Klucze wyszukiwawcze są bardzo rozbudowane. Możemy wyszukiwać poprzez nazwę osobową, tytuł, słowa kluczowe, miejsce i rok wydania, nazwę drukarza i nakładcy, hasła rzeczowe, kody lokalizacji, języka i kraju, numer identyfikujący dokument, wyrazy z pola uwag oraz wszelkie kombinacje z użyciem operatorów bulowskich (and, or, not, also). Możemy również poszukiwane terminy skracać do 3 liter (truncation search), co jest szczególnie istotne ze względu na brak ujednoczonych form haseł autorskich. Prezentacja danych w Internecie jest ograniczona do opisu skróconego lub pełnego. Wyszukane informacje można skopiować na dyskietkę, przesłać na własne konto w poczcie elektronicznej lub wydrukować.

Dla ułatwienia poszukiwań rozpoczęto prace nad opracowaniem specjalnych słowników (Assisted Search Tools) nazw miejsc druku,

¹³ G. Jonsson: *The HPB file and clustering*. Paper presented in The Hague Meeting on 1997-02-14. <http://www.cerl.org> (24 VII 2001).

drukarzy, księgarzy i nakładców oraz nazw osobowych. Same słowniki opracowywane są przez niektóre biblioteki (m.in. przez Bibliotekę Królewską w Hadze i Bibliotekę Brytyjską), a wprowadzaniem ich zajmuje się Data Conversion Group w Getyndze. Pierwszym wprowadzonym już tezaurusem jest wykaz zawierający ujednolicone nazwy miejsc druku i rozpowszechniania dzieła, a także wszelkie formy tych nazw w postaci występującej na książce¹⁴. Obecnie trwają prace nad włączeniem słownika nazw autorów (m.in. haseł osobowych opracowanych w BUW); słownik nazw drukarzy, księgarzy i nakładców ma być dostępny jesienią 2002 r.

Analiza ilościowa europejskiej produkcji drukarskiej w bazie wciąż jest bardzo zawodna ze względu na wyżej omówione założenia przyjęte w konstrukcji tego katalogu. Szczególnie istotne dla analizy statystycznej kody kraju publikacji wypełniało jedynie 9 bibliotek, a kody języka – 11 spośród 16 książnic¹⁵. Nie ma też możliwości dokładnego zorientowania się, jak dużo faktycznie zarejestrowano dzieł z konkretnego okresu i w ilu egzemplarzach. Najbardziej wyczerpującą odpowiedź uzyskamy na zapytanie o inkunabuły. Dotychczas zarejestrowano 29 948 pozycji, niewiele więcej niż zawiera baza ISTC utworzona w Bibliotece Brytyjskiej¹⁶.

Zapytanie o druki wydane w obecnych granicach Polski dało odpowiedź: 1689 pozycji, w tym: 186 z XVI w., 549 z XVII w. i 954 dzieł z XVIII w. Publikacji w języku polskim (lub tłumaczonych z języka polskiego) jest zarejestrowanych 585 (w 1999 r. – 142). Poszukiwania w bazie według miejsc druku (przy uwzględnieniu wyżej wspomnianego słownika nazw miejscowości) dały następujące wyniki: Kraków – 710 (w 1999 r. – 286), Gdańsk – 750, Lublin – 17, Lwów – 101, Raków – 157 (w 1999 r. – 9), Warszawa – 663 (w 1999 r. – 222), Wilno – 163, Wrocław – 3147.

Poszukiwanie poprzez hasło rzeczowe „Poland” dało w odpowiedzi 140 rekordów, a z zapytaniem szczegółowym o autorów: Aleksander Gwagnin i Marcin Kromer – 0, Joachim Pastorius – 3, Jan Herburt – 4. Natomiast na zapytanie o „Socinianism” odpowiedzi było 77 – z tej liczby aż 40 pozycji opublikowanych w Polsce. Niezwykle zasobne w druki socyniańskie, zwłaszcza wydane w Rakowie, są biblioteki katedr kościoła anglikańskiego, uniwersytetu w Oksfordzie oraz ostatnio włączonego zbioru biblioteki państwowej i uniwersyteckiej w Getyndze.

Ilościowo opisy dzieł autorów polskich przedstawiają się następująco: Stanisław Hozjusz – 88, Marcin Kromer – 53, Marcin Śmiglecki – 37, Krzysztof Warszawicki – 36, Szymon Starowolski – 34, Mikołaj Koper-

¹⁴ Podstawą była publikacja *Druckorte des 16. bis 19. Jahrhunderts*. Red. C. Fabian, U. Klier. Wiesbaden 1991. Więcej informacji pod adresem: <http://www.cerl.org/Thesaurus/>

¹⁵ *HPB database...*, por. przyp. 7, Appendix D. s. 62.

¹⁶ Dane z sierpnia 2002 r.

nik – 29, Ignacy Krasicki – 28, Jan Potocki – 25, Jan Łaski – 24, Jan Kochanowski – 20 (w większości mikrofilmy lub reprinty), Jan z Głogowa – 15, Kazimierz Siemienowicz – 13, Wawrzyniec Gościński – 11, Wespazjan Kochowski – 10, Aleksander Gwagnin – 9, Fabian Birkowski – 5, Mikołaj Rej – 5.

Spośród polskich oficyn drukarskich najpełniejszy zbiór stanowią druki z rakowskiej oficyny Sebastiana i Pawła Sternackich w liczbie 70 rekordów.

Przedstawione powyżej mankamenty i nieścisłości nie umniejszają roli i znaczenia bazy. Ma ona wszelkie dane ku temu, aby być znakomitym narzędziem wymiany informacji oraz badań naukowych nad historią książki i dziedzictwem kulturowym krajów europejskich, jakkolwiek przyjęta przez członków założycieli Konsorcjum zasada odpłatnego udostępniania opisów w oczywisty sposób znacznie ogranicza korzystanie z bazy HPB. Dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie przynależność do Konsorcjum, nawet na warunkach obecnego niepełnego członkostwa, ma duże znaczenie: daje możliwość popularyzacji własnych zbiorów i zaznaczenia swojej obecności pośród innych liczących się bibliotek europejskich.

Zarząd CERL wciąż poszerza możliwości dostępu do baz HPB i ESTC, np. przez udostępnianie ich zasobów mniejszym bibliotekom tworzącym lokalne sieci z biblioteką o statusie stałego członka konsorcjum (Cluster Libraries). Ponadto w ostatnim roku podjęto prace nad włączeniem do baz Konsorcjum istniejących już katalogów rękopisów. Powołana w tym celu grupa robocza (Manuscript Working Group) – złożona ze specjalistów z bibliotek tworzących CERL – w pierwszym etapie zebrała i opublikowała na stronie domowej CERL informacje o dostępnych w Internecie katalogach i innych projektach badawczych związanych z udostępnieniem europejskich zasobów rękopiśmiennych. Przyjęty na l. 2003-2007 plan rozwoju zawiera, oprócz dalszego ulepszania słowników ułatwiających poszukiwania, poszerzenie bazy HPB o ilustracje i teksty. W przyszłości planuje się również utworzenie na podstawie baz informacyjnych CERL portalu elektronicznego dla badaczy zajmujących się historią książki i drukarstwa.

MARIANNA CZAPNIK

WARSAW UNIVERSITY LIBRARY IN THE CONSORTIUM OF EUROPEAN SCIENTIFIC LIBRARIES

CERL was formed in 1992 on the initiative of several European research libraries. It is not-for a profit organization, working on partnership principles.

The main purpose is to create a union catalogue in a machine-readable database of all books printed in Europe, during the hand press era, i.e. ca.1455 to ca.1830. *Hand Press Book* (HPB) database is a steadily growing collection of catalogues, with the goal to

achieve ca. 5 million records. The HPB currently includes over 1 million records from 16 European research (national, state, university, cathedral and monasteries) libraries. The records are available to members for searching and downloading.

The first part of the records (142 records of incunabula and 16th century books with letters A and B) of the Warsaw University Library recently were included into HPB database. They were converted into machine-readable form with the general support of the Mellon Foundation.

Artykuł wpłynął do redakcji 16 października 2002 r.

AGNIESZKA GRĘDZIK

POLSKIE BIBLIOTEKI I KSIĘGOZBIORY NA BIAŁORUSI

Biblioteki polskie w obwodach: grodzieńskim, mińskim, witebskim i mohylewskim. Biblioteki polskie przy parafiach. Działy literatury polskiej w państwowych bibliotekach na Białorusi.

WSTĘP

Według pierwszego powojennego spisu ludności ZSRR z 1959 r., polska mniejszość narodowa w Białoruskiej SRR liczyła ponad 539 000 osób. Trzydzieści lat później, w 1989 r., podobny spis wykazywał już tylko 417 000 osób narodowości polskiej¹. Pomijając w tej chwili kwestię przyczyn tak dużego spadku jej liczebności oraz sprawę wiarygodności tych danych, wystarczy stwierdzić, że do końca lat 80. ludność polska w tej republice nie miała żadnej instytucji, która mogłaby służyć zachowaniu jej kulturowej tożsamości. Było to wynikiem usilnej polityki asymilacyjnej. Ostatnia szkoła polska została zamknięta w 1948 r.

Momentem przełomowym stało się rozwiązanie ZSRR, które formalnie nastąpiło w dniu 26.12.1991 r. W niezależnych już państwach, które powstały w wyniku tego aktu, w tym na Łotwie, Litwie, Białorusi i Ukrainie, polskie mniejszości narodowe po kilkudziesięciu latach zyskały status prawny, który pozwala im obecnie na odbudowę i kultywowanie ich tożsamości narodowej. Dzięki zawarciu z tymi państwami przez Polskę w l. 1992-1994 „Traktatów o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy” Polacy otrzymali możliwość tworzenia własnych stowarzyszeń i instytucji, w tym instytucji oświatowych i szkolnych. Przetrvanie i rozwój tych spontanicznych często inicjatyw nie byłby możliwy bez jednoczesnego zapewnienia odpowiedniego zaplecza, którego ważnym ogniwem były polskie biblioteki. Powstały one – przy wydatnej pomocy Polski – w różnych miejscach: przy parafiach, w mieszkaniach prywatnych, przy polskich organizacjach społecznych.

¹ Z. J. Winnicki: *Szkice kresowe*. Wrocław 1995 s. 28. – Ich liczbę prezes Związku Polaków na Białorusi T. Kruczkowski ocenia obecnie na 1,5-2 mln osób. T. Kruczkowski: *Czego chcemy od Macierzy*. „Rzeczpospolita” 02.05.2002 r. s. A-6.

Poniżej przedstawiono nieznaną polskiemu odbiorcy biblioteki i księgozbiory polskie na terenie Białorusi w obwodach: grodzieńskim, mińskim, witebskim i mohylewskim². Podstawę opracowania tego zagadnienia stanowiły artykuły zamieszczane w polskich czasopiśmie krajowych i zagranicznych, przede wszystkim ukazujących się na Białorusi (głównie *Głos znad Niemna*), a także materiały z archiwów: Związku Polaków na Białorusi z Działu Oświaty w Grodnie, Polskiej Macierzy Szkolnej w Grodnie, Fundacji Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza w Lublinie oraz 2 wywiady przeprowadzone w Grodnie z kierownikami bibliotek ZPB i PMS. Ze względu na zakres źródeł (a także trudności w ich uzyskaniu) artykuł nie wyczerpuje całości zagadnienia, może jednak stanowić punkt wyjścia do przeprowadzenia szerszych badań nad tak ważnym dla utrzymania polskości zagadnieniem.

BIBLIOTEKI POLSKIE W OBWODZIE GRODZIŃSKIM

Biblioteka Związku Polaków na Białorusi (Grodno)

Z inicjatywy obwodowego Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego im. A. Mickiewicza w maju 1988 r. utworzono polską bibliotekę publiczną dla mieszkańców Grodna i okolic. Mieściła się ona w wynajętym jednopokojowym mieszkaniu w domu spółdzielczym przy ul. Popowicza 29. Do jej powstania przyczynili się działacze Stowarzyszenia, m.in. Tadeusz Gawin, Tadeusz Malewicz, Jadwiga Gierdewicz³. Początkowo pracę utrudniały kłopoty organizacyjne i ubogi księgozbiór. Rozgłos o otwarciu polskiej biblioteki spowodował napływ dużej liczby książek w języku ojczystym z różnych miejsc w Polsce. Pomocy udzieliły liczne placówki wydawnicze, naukowe, szkolne, organizacje społeczne, zakłady pracy oraz osoby prywatne. Tylko w l. 1988-1990 ofiarodawcami byli m.in. Polska Agencja „Interpress”, Warszawska Centrala Kolportażu Prasy i Wydawnictw, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów⁴. Ocalałe, przez wiele lat przechowywane w ukryciu polskie książki przynosili i oddawali mieszkańcy ziemi grodzieńskiej⁵.

Kierownikiem biblioteki polskiej od chwili jej powstania była Wiktoria Zaniewska. W marcu 1992 r. w związku z trudnościami finansowymi i kłopotami z utrzymaniem biblioteki prezes ZPB T. Gawin i dyrektor Głównej Biblioteki Miejskiej G. Rybałko podpisali umowę o przekazaniu biblioteki polskiej pod Zarząd Systemu Bibliotek Miejs-

² Pominięto tutaj omówienie bibliotek polskich w obwodzie brzeskim. Na ten temat: A. Grędzik: *Księgozbiory polskie w bibliotekach obwodu brzeskiego W: Polacy na Brzeczczynie*. Siedlce 2003 (w druku).

³ Wywiad z Wiktoria Zaniewską, kierownikiem biblioteki ZPB w Grodnie, 07.02.2000 r., Grodno.

⁴ Tamże.

⁵ *Co się dzieje w Stowarzyszeniu? „Głos znad Niemna”* 1989.

kich. Zarząd gwarantował opłatę rachunków związanych z eksploatacją pomieszczenia, przyjęcie na etat wszystkich pracowników biblioteki oraz prowadzenie wstępnych przygotowań celem przeniesienia zbiorów do nowego, przystosowanego lokalu w l. 1993-1994. Nie wszyscy zaaprobowali przedsięwzięcie T. Gawina, o czym świadczył m.in. list nadesłany do redakcji *Głosu znad Niemna*, w którym czytelnik postawił zarzut „odsprzedania biblioteki polskiej bolszewikom” przez Związek Polaków⁶.

Dzięki ofiarności strony polskiej zasoby biblioteczne z każdym rokiem powiększały się. Z udostępnionej przez Dział Oświaty ZPB (niepełnej) dokumentacji wynika, iż darczyńcami książek polskich w 1992 r. były przede wszystkim warszawskie wydawnictwa, np. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne i RSW „Prasa-Książka-Ruch”⁷.

W porównaniu z 1992 r. w 1993 r. w opinii W. Zaniewskiej liczba czytelników znacznie wzrosła. Należała do tej grupy przede wszystkim młodzież oraz osoby w starszym wieku, mało było natomiast odbiorców polskiej literatury wśród osób w przedziale wiekowym 30-50 lat⁸. We wspomnianym okresie nadal przekazywane były z Polski nieodpłatnie polskie książki, m.in. przez wymieniane już Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne⁹, a Wydawnictwo Naukowe PWN w Warszawie przekazało w 1993 r. całą swoją bibliotekę beletrystyczną im. Zofii Nałkowskiej¹⁰. Za pośrednictwem warszawskiej Fundacji Kultury Polskiej na Kresach Wschodnich „Adler” do biblioteki ZPB docierało ok. 40 czasopism polskich, m.in. czasopisma: *Wprost*, *Spotkania*, *Przekrój*, *Panorama* – dary od różnych wydawców¹¹.

Warunki lokalowe biblioteki polskiej uległy znacznej poprawie w 1994 r., gdy została ona przeniesiona do siedziby ZPB przy ul. Dzierżyńskiego 32¹². Księgozbiór w tamtym czasie liczył 8000 egz. Korzystało z niego 800 czytelników. Dzieła klasyków (A. Mickiewicza, J. Słowackiego, H. Sienkiewicza i in.) oraz bogaty wybór pozycji o charakterze historycznym, popularno-naukowym, religijnym i informacyjnym przyciągały i zachęcały odbiorców polskiej książki. W stałym uzupełnianiu zasobów bibliotecznych pomagało Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” w Warszawie, Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. T. Goniewicza w Lublinie, Fundacja „Oświata Polska za Granicą” w Warszawie oraz liczne instytucje i osoby prywatne zarówno z Polski, jak i z Grodna¹³. Po 9 latach istnienia księgozbiór liczył ponad

⁶ I. Artisz: *Kłopoty biblioteki*. „*Głos znad Niemna*” 1993 nr 46 s. 6.

⁷ Potwierdzenia przekazanych bądź otrzymanych książek często ze szczegółową specyfikacją tytułów pochodzące ze zbiorów Działu Oświaty ZPB w Grodnie z 1992 r. znajdują się w posiadaniu autorki.

⁸ Por. przyp. 6.

⁹ Ze zbiorów ZPB – Dział Oświaty, Grodno 1993 r. Tekst w posiadaniu autorki.

¹⁰ Ze zbiorów ZPB – Dział Oświaty, Grodno 09.06.1993 r. Tekst w posiadaniu autorki.

¹¹ ZPB. „*Głos znad Niemna*” 1993 nr 12 s. 2.

¹² Tamże 1994 nr 40 s. 2.

¹³ W. Zaniewska: *Jubileusz Biblioteki Polskiej*. „*Głos znad Niemna*” 1994 nr 43 s. 8.

12 000 egz. i ok. 1000 czasopism. W 1997 r. całą swoją prywatną bibliotekę przekazała Apolonia Gierus. W tymże roku napływ literatury polskiej z Polski zmniejszył się w związku z niekorzystną dla ofiarodawców polityką celną (bardzo wysokie opłaty)¹⁴.

Z nastaniem 2000 r. rozpoczęto gromadzenie kaset wideo. Wśród nich znajdowały się ekranizacje utworów literatury klasycznej: „Ogniem i mieczem”, „Krzyżacy”, „Nad Niemnem” i in. Dzięki Fundacji „Oświata Polska za Granicą” co 3 miesiące bibliotekę zaopatrywano w czasopisma, m.in. takie jak: *Kuchnia*, *Kwietnik*, *Ładny Dom*, *Dziecko*. Stałym darczyńcą polskich książek był także Podlaski Oddział Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”¹⁵. Z myślą o słuchaczach z Białorusi studiów zaocznych Uniwersytetu w Białymstoku – za pośrednictwem biblioteki ZPB – polska uczelnia dostarczała podręczniki studentom wydziału pedagogiki i psychologii¹⁶. W 2000 r. z księgozbioru liczącego 14 000 wol. korzystało 825 osób, w tym 225 uczniów ze szkół grodzieńskich, 300 osób młodzieży uczącej się lub pracującej i ok. 300 dorosłych w różnym wieku i różnych zawodów¹⁷. Polacy stanowili ok. 70% czytelników wypożyczających książki, pozostałe osoby to: Białorusini, Rosjanie, Ukraińcy. W większości odwiedzający bibliotekę mieszkali w Grodnie, ale znajdowali się wśród nich mieszkańcy np. Wołkowyska, Mińska i innych miejsc. Najchętniej czytana była klasyka polska, a w szczególności *Trylogia* H. Sienkiewicza. Problemem był brak stałego na bieżąco dopływu czasopism a zapotrzebowanie na prasę młodzieżową oraz kobiecą było duże. Popularnością cieszył się *Świat Nauki*, *Wiedza i Życie*, a także czasopisma dziecięce: *Świerszczyk*, *Płomyczek*, *Miś*. Brakowało nowych wydań w działach polskiej klasyki, historycznym oraz podręczników do historii dla różnych klas. Wideoteka w 2000 r. liczyła tylko 20 kaset. W związku z tym biblioteka korzystała na zasadzie wzajemności z kaset pochodzących z Działu Oświaty ZPB. Rzadko wypożyczano kasety magnetofonowe (bogaty zbiór miała Szkoła Średnia nr 36 z polskim językiem wykładowym w Grodnie), gdyż były to głównie nagrania bajek: J. Brzechwy, braci Grimm i inne. Tylko jedna służyła do nauki języka polskiego – *Czytam po polsku*. Księgozbiór był katalogowany na bieżąco od 1990 r.¹⁸.

Biblioteka polska przy Polskiej Macierzy Szkolnej (Grodno)¹⁹

Biblioteka założona została w 1997 r. celem zaspokojenia wrażliwych potrzeb środowiska nauczycielskiego i uczniowskiego na literaturę piękną, encyklopedyczną oraz metodyczną.

¹⁴ A. Kusielczuk: *Nasza Polska Biblioteka*. Tamże 1997 nr 24 s. 2.

¹⁵ T. Z. Tamże 2000 nr 42 s. 5.

¹⁶ Wywiad z W. Zaniewska, 07.02.2000 r., Grodno.

¹⁷ Ze zbiorów PMS – Grodno, luty 2000 r. Tekst w posiadaniu autorki.

¹⁸ Por. przyp. 16.

¹⁹ Opracowano na podstawie wywiadu z Janiną Sienkiewicz (kierownikiem biblioteki przy PMS w Grodnie), 03.02.2000 r., Grodno.

W 2000 r. z zasobów bibliotecznych liczących ok. 12 000 wol. korzystało 776 czytelników w tym: 550 uczniów szkół grodzieńskich (także uczniowie Liceum Społecznego PMS), 86 nauczycieli języka polskiego z Grodna i okolic, 50 studentów, 70 osób spośród młodzieży pracującej i 20 emerytów. W większości byli to Polacy, chociaż nie brakowało także Białorusinów i Rosjan (uczących się języka polskiego głównie z myślą o wyjeździe do Polski). W zdecydowanej większości czytelnikami były kobiety.

Od początku istnienia biblioteką polską przy PMS w Grodnie kierowała Janina Sienkiewicz. Księgozbiór nie był skatalogowany. Daną pozycję wpisywano do księgi inwentarzowej, ponadto sporządzano protokoły tych książek otrzymywanych jako dary. Wydawnictwa podzielono na działy: literatura piękna, historyczna, popularno-naukowa, encyklopedie, podręczniki, a następnie ułożono alfabetycznie. W bibliotece od października 1999 r. zatrudniono do pomocy nauczycielkę. Brakowało większej liczby lektur. Nie prowadzono współpracy z żadną biblioteką w Polsce. Nie było czytelni z prawdziwego zdarzenia. Brakowało stałego dopływu prasy. Za pośrednictwem Fundacji „Oświata Polska za Granicą” w Warszawie otrzymywano tylko takie tytuły, jak np. *Nauka i Świat czy Wiedza o Nauce*. Tylko ok. 700 egz. stanowiły książki z zakresu literatury dziecięcej. Dla dzieci w wieku przedszkolnym nie było żadnych pozycji. Biblioteka miała sprzęt komputerowy, multimedialne środki dydaktyczne oraz liczącą ok. 200 kaset wideotekę – głównie z ekranizacjami lektur szkolnych: *Chłopi*, *Noce i dni*, *Wesele* i in. O wiele mniej zgromadzono kaset magnetofonowych, łącznie było ich 10, w tym 5 z bajkami dla dzieci, a pozostałe służyły do nauki języka polskiego – wypożyczano je razem z podręcznikiem osobom ze słabą znajomością języka polskiego.

Biblioteka w Domu Polskim (Lida)

Ruch narodowy i życie organizacyjne wśród Polaków na Białorusi jeszcze w okresie istnienia ZSRR najwcześniej ujawniły się w Lidzie. Tu też w lutym 1988 r. małżonkowie Teresa i Aleksander Siemionow przy Klubie Miłośników Kultury Polskiej im. A. Mickiewicza (przekształconym 23.10.1988 r. w lidzki oddział obwodowego Polskiego Kulturalno-Oświatowego Stowarzyszenia im. A. Mickiewicza) w jednym ze swoich prywatnych pokoi mieszkalnych urządzili bibliotekę polskich książek. W ciągu 2 lat udało im się zgromadzić ok. 8000 wol., głównie dzięki odpowiedziom na anonse ukazujące się w polskiej prasie²⁰. Z księgozbioru w 1991 r. korzystało stale ok. 100 czytelników. Wypożyczaniem zajmowała się Regina Markiewicz. W dziale literatury pięknej

²⁰ T. Siemionow: *Wspomnienia z Lidy*. „Rota” 1991 nr 2 s. 59. – A. Siemionow: *Polonia w Białoruskiej SSR*. „Kontrasty” 1989 nr 7 s. 43. – Por. przyp. 5.

znalazły się utwory klasyków polskich. Oprócz tego znajdowały się tu opracowania dzieł literatury pięknej, słowniki, albumy, poradniki, podręczniki gramatyki języka polskiego, wspomnienia, pamiętniki, reportaże, przewodniki turystyczne po Polsce, podręczniki szkolne itd. Nie brakowało także takich czasopism jak: *Mówią Wieki*, *Poznaj Swój Kraj*, *Przyroda Polska*, *Horyzonty Techniki* itp.²¹.

Z chwilą oddania do użytku w 1997 r. Domu Polskiego przeniesiono tam bibliotekę, na którą złożył się księgozbiór liczący w tym czasie już 10 000 wol. Korzystało z niego ponad 700 czytelników z miasta i regionu. W zbiorach znajdowała się literatura piękna dla dzieci i dorosłych, literatura specjalistyczna – od technicznej zaczynając, a na historyczno-literackiej kończąc. Problemem był brak dostatecznej ilości słowników i podręczników do nauki języka polskiego jako obcego. W 1998 r. w bibliotece utworzono filmotekę²². Młodzież organizowała przeglądy filmowe, które kończyły się dyskusjami.

Kącik polskiej książki powstał także w wiejskiej bibliotece w Bielicy, gdzie aktywnie działał ludzki pododdział ZPB, którego prezesem był Feliks Szendryk²³.

Biblioteka polska Związku Polaków na Białorusi (Odelsk)

Na początku lat 90. w miasteczku Odelsk (26 km od Grodna) w budynku plebanii ks. proboszcz Jan Kozak wygospodarował miejsce na bibliotekę oddziału ZPB. Społecznie funkcję bibliotekarki, a także nauczycielki języka polskiego, pełniła wiceprezes oddziału ZPB Helena Gołębowska. Pomieszczenie biblioteczne służyło jednocześnie jako sala do katechizacji i zajęć z języka polskiego (kółka). Gromadzenie polskich książek rozpoczęło się od jedyne go na całą wioskę starego, polskiego elementarza. W 1992 r. zasobność księgozbioru była duża dzięki pomocy ZPB i darom z różnych polskich fundacji²⁴.

Biblioteka polska (Słonim)

Pierwsza w mieście Słonim biblioteka polska powstała w 1997 r. z inicjatywy Leonardy Rewkowskiej, prezesa miejscowego oddziału ZPB. Księgozbiór umieszczono w Domu Oficerów. Przed zbliżającą się 200 rocznicą narodzin Adama Mickiewicza w nowej polskiej bibliotece zorganizowano wieczór poświęcony pamięci wieszczki narodowego.

²¹ L. Maliszewski: „Nie damy pogrześć mowy...”. *„Rota”* 1991 nr 1 s. 44.

²² *Jedno pytanie do... Izabeli Tyrkin prezesa oddziału ZPB w Lidzie*. „*Głos znad Niemna*” 1998 nr 4 s. 1.

²³ H. Jakubowska: *Nowy Dom – nową szansą*. *Tamże* 1997 nr 40 s. 2. – I. Tyrkin: *Nasz dorobek*. „*Biul. Stow. Wspólnota Polska*” 1997 nr 10 s. 5.

²⁴ L. Michajlik: *Tam gdzie niegdyś stały wiatraki*. „*Głos znad Niemna*” 1992 nr 16 s. 10.

W 1997 r. pracę społeczną w omawianej placówce podjęły: Wacława Jafremienko, Danuta Rakiewicz i Janina Jelnikowa²⁵.

BIBLIOTEKI POLSKIE W OBWODZIE MIŃSKIM

Biblioteka Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Polonia” (Mińsk)

Jednym z ważniejszych osiągnięć utworzonego 10.02.1990 r. Polskiego Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Polonia” w Mińsku było zebranie z inicjatywy prezesa tej organizacji Tadeusza Tarasiewicza pokaźnego księgozbioru. W kompletowaniu zbioru polskiej literatury pomagali m.in. Komitet Pomocy Polakom na Wschodzie Kongresu Polonii Amerykańskiej Wydziału Południowa Kalifornia w Los Angeles²⁶, a także ofiarodawcy z Polski. Uruchomienie biblioteki nastąpiło w maju 1997 r. Na jej potrzeby władze Stowarzyszenia wynajęły 2 pokoje w mieszkaniu spółdzielczym na osiedlu zwanym „Sieriebrianka”. Jedno pomieszczenie służyło do przechowywania zasobów i wypożyczania książek, w drugim mieściła się czytelnia. Biblioteka dysponowała 50 000 pozycji, wśród których przeważała literatura piękna polska i światowa (w polskich przekładach)²⁷. Ponadto zgromadzono słowniki, encyklopedie, literaturę religijną.

Równocześnie z powstaniem tej polskiej biblioteki w 1997 r. własną bibliotekę w nowej siedzibie organizował miński oddział Związku Polaków na Białorusi²⁸.

BIBLIOTEKI POLSKIE W OBWODZIE WITEBSKIM

Z inicjatywy członków założonego w 1993 r. oddziału ZPB w Miorach w siedzibie organizacji zorganizowano małą bibliotekę polskich książek. Powstała ona dzięki ofiarności miejscowych Polaków, którzy przekazywali swe prywatne zbiory. Pomoc świadczyła także (np. w 1996 r.) Ambasada RP w Mińsku, która przesyłała kwartalnik *Rota* oraz tygodniki: *Przyjaciółka*, *Filipinka*, *Gospodyni*. W 1996 r. bibliotekę prowadził Piotr Sarul²⁹.

²⁵ W. Cimoszko: *W mieście nad Szczarą*. Tamże 1997 nr 16 s.1. – W. Charko: *Solidarność pokoleń*. Tamże 1999 nr 17 s. 5.

²⁶ Informacja Franciszka Kosowicza – prezesa Komitetu, 24.12.2000 r., Los Angeles. Tekst w posiadaniu autorki.

²⁷ U. Mikołajczyk: *W Mińsku powstają polskie biblioteki*. „Biul. Inf. PAP” 6.05.1997 (Liczbę 50 000 egz. prawdopodobnie zawyżono).

²⁸ Tamże. Według informacji z „Głosu znad Niemna” biblioteka polska została zorganizowana w siedzibie mińskiego Oddziału ZPB w Mińsku już w 1995 r. – W. Preckajło: *Tadeusz Gawin: „Jesteście na dobrej drodze”*. (Konferencja w Mińsku). „Głos znad Niemna” 1995 nr 1 s. 1.

²⁹ Ze zbiorów Fundacji Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. T. Goniewicza w Lublinie, 02.01.1996 r. Tekst w posiadaniu autorki.

BIBLIOTEKI POLSKIE W OBWODZIE MOHYLEWSKIM

Gromadzenie książek i organizowanie polskiej biblioteki rozpoczęto w Mohylewie z chwilą otwarcia Domu Polskiego, tj. w październiku 1996 r. Pomoc w kompletowaniu księgozbioru świadczyła Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. T. Goniewicza w Lublinie. W 1997 r. odczuwano brak polskich książek i prasy dotyczących spraw gospodarczych i współczesnego życia w Polsce³⁰.

BIBLIOTEKI POLSKIE PRZY PARAFIACH

Biblioteka parafialna przy kościele w Wołkowysku

Inicjatorem założenia biblioteki polskiej przy kościele w Wołkowysku był kleryk z Seminarium Duchownego w Poznaniu, mieszkaniec Wołkowyska, który bardzo dobrze znał i rozumiał problemy miejscowej społeczności polskiej. Za pośrednictwem prasy polskiej w Macierzy zwrócił się z apelem o pomoc w tworzeniu polskiego księgozbioru. Wezwanie wywołało odzew wielu instytucji państwowych i społecznych oraz osób prywatnych. Na adres kościoła napływały paczki z polską literaturą, podręcznikami i czasopismami. Problemem stało się ulokowanie powiększających się sukcesywnie zbiorów. Dzięki uprzejmości Anieli Kochańskiej tymczasowo umieszczono je i udostępniano czytelnikom w jej prywatnym domu przy ul. Drużnej³¹.

Biblioteka polska przy Bazylice Katedralnej w Grodnie

Próbie odnowienia biblioteki polskiej przy Bazylice Katedralnej w Grodnie (farze pojezuickiej) św. Franciszka Ksawerego podjęto w 1994 r. Przedsięwzięcie zyskało akceptację i poparcie ks. dziekana Józefa Trubowicza. Znaczną pomoc w realizacji tej inicjatywy okazała Fundacja „Oświata Polska za Granicą”, która podarowała znaczną liczbę książek o tematyce religijnej, literaturę klasyczną oraz czasopisma.

Biblioteka polska im. A. Mickiewicza w kościele p.w. św. Szymona i Heleny w Mińsku³²

Na zorganizowanie polskiej biblioteki parafialnej w kościele p.w. św. Szymona i Heleny w Mińsku uzyskał zgodę w maju 1997 r. – od

³⁰ H. Zotow: *W Domu Polskim w Mohylewie*. „Głos znad Niemna” 1997 nr 41 s. 3.

³¹ Wł. Kaśpierzowicz: *Czy tak powinno być?* „Głos znad Niemna” 1992 nr 2 s. 2.

³² Pierwszą bibliotekę przy kościele p.w. św. Szymona i Heleny otwarto z inicjatywy Towarzystwa „Oświata” w dn. 04.05.1908 r. W 91 rocznicę tego wydarzenia dzień ten uznano za oficjalne święto biblioteki. – W. Preckajło: *Kolejne urodziny*. *Tamże* 1999 nr 20 s. 3.

tamtejszego proboszcza ks. Władysława Zawalniuka – przewodniczący Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Polonia” w Mińsku Tadeusz Tarasiewicz³³. Uroczyste otwarcie biblioteki nastąpiło we wrześniu 1998 r. Wydarzenie to zgromadziło licznych gości: przybyły m.in. delegacje z Polski, działacze państwowi, przedstawiciele ambasady i rządu Republiki Białorusi³⁴. Podstawę księgozbioru stanowił dar władz Białegostoku w postaci 6000 polskich książek o różnorodnej tematyce (literatura piękna, naukowa, utwory klasyków i pisarzy współczesnych), które zostały przekazane w styczniu 1998 r. Jeszcze przed uruchomieniem biblioteki jej zasoby zostały wzbogacone w wiele dzieł przekazywanych przez mieszkańców Mińska z księgozbiorów prywatnych, co świadczyło o poparciu idei ze strony społeczności lokalnej. Do grona czytelników należeli nie tylko mieszkańcy stolicy, ale także okolicznych miejscowości (np. Borysowa)³⁵.

W maju 1999 r. w bibliotece znajdowało się 7000 wol. Korzystało z niej 300 osób³⁶, zaś w październiku 1999 r. liczba czytelników wzrosła do 450, a liczebność księgozbioru do 10 000 wol.³⁷ Zgromadzono także czasopisma w 6 językach. Janina Matwiejewa opracowała elektroniczny katalog, który w przyszłości miał być podłączony do Internetu, aby ułatwić wymianę informacji z księgozbiorami całego świata. Stare druki pomagała kompletować Tamara Somojluk.

Za swego rodzaju białe kruki należy uznać wydane w Petersburgu w 1888 r. *Poezje Adama Mickiewicza*, stułecnie *Dzieje Polski ilustrowane*, czy wydane w języku litewskim poezje A. Mickiewicza z początku XIX w.³⁸

DZIAŁY LITERATURY POLSKIEJ W PAŃSTWOWYCH BIBLIOTEKACH NA BIAŁORUSI

Dział literatury światowej w filii Obwodowej Biblioteki im. E. Karskiego w Grodnie

Od 1966 r. do 1988 r. potrzeby kulturalne Polaków w niewielkim tylko stopniu zaspokajała jedyna na grodzieńszczyźnie biblioteka dysponująca polskim księgozbiorem w dziale literatury światowej w filii (której siedziba znajdowała się w domu Elizy Orzeszkowej przy ul. Sowieckiej) Obwodowej Biblioteki im. E. Karskiego w Grodnie³⁹. Pod koniec lat 80. i na początku 90. ubogie zasoby literatury polskiej stopniowo ulegały zwiększeniu. I tak np. już w 1991 r. tylko w dziale

³³ Por. przyp. 27.

³⁴ W. Preckajło: *Biblioteka imienia Adama Mickiewicza w Mińsku*. „Głos znad Niemna” 1998 nr 38 s. 2. – *Kronika mickiewiczowska*. „Ziemia Lidzka” 1998 nr 4 s. 2.

³⁵ – : *Pierwsze kroki*. „Głos znad Niemna” 1998 nr 50 s. 9.

³⁶ – : *Kolejne urodziny...*, por. przyp. 32.

³⁷ J. Jasińska: *Już minął rok... Tamże* 1999 nr 42 s. 5.

³⁸ *Tamże*.

³⁹ Ze zbiorów PMS – Grodno, luty 2000 r. Tekst w posiadaniu autorki.

dziecięcym znajdowało się ok. 300 wydawnictw (głównie dla dzieci starszych), które zostały przekazane przez ZPB a pochodziły od ofiarodawców z Warszawy⁴⁰. W 1998 r. ogółem zbiór polski liczył 8000 wol., co stanowiło więcej niż połowę wszystkich zgromadzonych książek⁴¹. W 2000 r. było już 12 000 wol., na które składały się przeważnie dzieła polskiej literatury pięknej i historycznej. Korzystało z nich ok. 2000 czytelników, w tym ok. 1000 osób stanowili studenci, 400 uczniowie szkół grodzieńskich, 600 czytelników było w różnym wieku i wykonywało różne profesje⁴². Pomoc w uzupełnianiu księgozbioru okazywały polskie placówki, m.in. Instytut Badań Literackich i Fundacja „Oświata Polska za Granicą” oraz wiele osób prywatnych⁴³.

Na wyróżnienie zasługują przechowywane wydania z XIX w., m.in.: *Słownik języka polskiego* S. B. Lindego (1801-1809), *Historia literatury* P. Chmielowskiego w 5 tomach (1899-1900) oraz wydania dzieł, które ukazały się za życia ich autorów: H. Sienkiewicza, B. Prusa, E. Orzeszkowej i in. W bibliotece zgromadzono także audiokasety, materiały wideo, płyty o polskich tradycjach, folklorze, z recytacjami wierszy klasyków, z opowiadaniem muzycznymi dla dzieci itd. Tu z okazji obchodów rocznic wybitnych pisarzy i poetów organizowano wystawy książkowe. Pamięć i spuściznę A. Mickiewicza, L. Staffa, M. Dąbrowskiej, J. Korczaka uczczono np. w 1998 r. Tradycją stały się organizowane przez pracowników biblioteki „Wieczory Orzeszkowskie”.

Poważnym problemem tej filii był brak dostatecznej ilości miejsca do przechowywania książek oraz zły stan techniczny budynku. Od 1997 r. nie otrzymywano żadnego polskiego wydawnictwa ciągłego oprócz tygodnika *Głos znad Niemna*⁴⁴. Czytelnicy zostali tym samym pozbawieni dostępu do wiedzy o współczesnej kulturze polskiej.

Państwowa Biblioteka Dziecięca w Grodnie

Biblioteka mieściła się na Placu Lenina. W 1991 r. znajdowało się tu – zgromadzonych przypadkowo i bez myśli przewodniej – ok. 150 książek drugorzędnych i nieznanych pisarzy polskich. Brakowało klasyki poezji dziecięcej. Nie było także żadnych polskich czasopism dla najmłodszych⁴⁵.

Dział literatury polskiej w Państwowym Uniwersytecie im. Janki Kupały w Grodnie

⁴⁰ G. Leszczyński: *Za płotem i za morzem*. „Guliwer” 1991 nr 1 s. 53.

⁴¹ T. Zaleska: *Spotkanie z polską książką*. „Głos znad Niemna” 1998 nr 38 s. 8.

⁴² Ze zbiorów PMS – Grodno, luty 2000 r. Tekst w posiadaniu autorki.

⁴³ Por. przyp. 42.

⁴⁴ *Tamże*.

⁴⁵ Por. przyp. 41, s. 54.

Księgozbiór polski w Bibliotece tego Uniwersytetu wydzielono w 1992 r. celem zaspokojenia potrzeb powstałej w uczelni w 1989 r. katedry filologii polskiej. W 2000 r. księgozbiór liczył ponad 9000 wol. literatury pięknej i naukowej. Korzystało z niego 300 osób: 270 studentów wydziału polskiego Uniwersytetu Grodzieńskiego oraz 30 wykładowców tejże placówki⁴⁶.

Bolączką była niemożność powiększania zbiorów o brakujące lektury, literaturę naukową oraz periodyki o charakterze metodycznym, językoznawczym, literaturoznawczym i historycznym⁴⁷.

Biblioteka polska w Szkole Średniej nr 36 z polskim językiem wykładowym w Grodnie

Wraz z otwarciem w 1996 r. tej Szkoły przystąpiono tu do organizowania biblioteki. Po upływie roku zgromadzono 15 000 wol., a w 2000 r. księgozbiór polski liczył ok. 21 000 wol., w tym: 6500 egz. stanowiła literatura piękna, a 14 500 podręczniki. Korzystało z niego 370 uczniów szkoły polskiej, 96 nauczycieli oraz 50 mieszkańców Grodna.

Na potrzeby Liceum Niedzielnego ZPB w 1997 r. wydzielono polski księgozbiór, gromadzący lektury szkolne, opracowania metodyczne, słowniki oraz podręczniki do nauczania języka polskiego i literatury. W 2000 r. liczył on 8000 wol.; korzystały z niego 203 osoby (uczniowie, nauczyciele, mieszkańcy)⁴⁸.

Kąciki polskiej książki organizowano także w tych szkołach, w których prowadzone było nauczanie języka polskiego. Przykładem mogą być placówki w Grodnie: Średnia Szkoła nr 8 (ok. 30 książeczek dla dzieci – stan na 10.02.2000 r.)⁴⁹, Średnia Szkoła nr 17 (w 1995 r. księgozbiór liczył 226 wol., w tym 206 lektur szkolnych i 20 słowników ortograficznych dla kl. I-III)⁵⁰ czy Średnia Szkoła nr 25, gdzie zgromadzono lektury dla uczniów i literaturę metodyczną dla nauczycieli (brak jednak było podręczników z literatury polskiej, tekstów dyktand i opracowań dla klas średnich)⁵¹. Niewielka biblioteczka polskich książek działała także w Mołodecznie. W roku szkolnym 1993/1994 składały się na nią czytanki dla uczniów klas I-II, powieści, poezje,

⁴⁶ Ze zbiorów PMS – Grodno, luty 2000 r. Tekst w posiadaniu autorki.

⁴⁷ S. Musijenko: *Polska kultura, szkolnictwo i edukacja na Białorusi. W: Polskie odrodzenie na Wschodzie. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej nt. „Polacy w procesie transformacji systemowej i ustrojowej krajów byłego Związku Radzieckiego”* zorganizowanej w Siedlcach 16 listopada 1998 roku. Pod red. A. Bobryka, J. Jaronia, Siedlce 1999 s. 25.

⁴⁸ Ze zbiorów PMS – Grodno, luty 2000 r. Tekst w posiadaniu autorki.

⁴⁹ Wywiad z Anną Litwinowicz, nauczycielką języka polskiego w Szkole Średniej nr 8 w Grodnie, 10.02.2000 r., Grodno.

⁵⁰ T. Kryszyn: *Szkolnictwo dla mniejszości narodowej – sprawą państwową*. „Głos z nad Niemna” 1995 nr 10 s. 3.

⁵¹ J. Niemczynowska: *Wspomnienia i realia*. „Słowo Ojczyście” 2000 nr 9/10 s. 8.

utwory dramatyczne, życiorysy polskich pisarzy i poetów – łącznie ponad 100 wol.⁵².

Biblioteka polska w Szkole Średniej nr 8 z polskim językiem wykładowym w Wołkowysku

Druga polska szkoła na Białorusi została otwarta w Wołkowysku w dn. 02.10.1999 r. Wraz z jej uruchomieniem przystąpiono do organizowania biblioteki szkolnej. W kompletowanie księgozbioru włączyła się Uczelniana Rada Samorządu Studentów Wszechnicy Świętokrzyskiej w Kielcach. Dzięki zaangażowaniu mieszkańców Kielc, Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego, parafii katolickich, mediów oraz organizacji, m.in. Stowarzyszenia Ochrony Dziedzictwa Narodowego w Kielcach, a także szkół średnich i podstawowych, zgromadzono ogółem 2 833 książek, wśród których znajdowały się: lektury szkolne, literatura dziecięca i młodzieżowa, literatura piękna, historyczna, jak również podręczniki. Zebrana i przekazana literatura stanowiła rdzeń tworzącej się biblioteki w szkole polskiej w Wołkowysku.

Centralna Biblioteka w Iwju

Dział z literaturą polską w Centralnej Bibliotece w Iwju powstał dzięki ZPB, który przekazał ok. 300 egz. książek w języku ojczystym do stałego tam wykorzystania⁵³.

Państwowa Biblioteka nr 4 w Skidlu

W Bibliotece tej liczącej ogółem 7000 wol., obok książek w języku rosyjskim i białoruskim zgromadzono także pewną liczbę pozycji po polsku. Cieszyły się one dużą popularnością; ich odbiorcami byli nie tylko Polacy, ale także przedstawiciele innych narodowości. Kierownikiem biblioteki była Danuta Kozięko – prezes tamtejszego Oddziału ZPB⁵⁴. Z jej inicjatywy w bibliotece przygotowywane były wystawy książkowe ku czci wybitnych polskich pisarzy i poetów.

AGNIESZKA GRĘDZIK

POLISH LIBRARIES AND BOOK COLLECTIONS IN BYELORUSSIA

The Western Byelorussia belonged to Poland in 1919-1939. This resulted in considerable size of the Polish minority in the current Byelorussia. The independence of

⁵² Ze zbiorów ZPB – Dział Oświaty, Grodno 1993/1994. Tekst w posiadaniu autorki.

⁵³ T. Malewicz: *Zachęcamy do współpracy*. „Głos znad Niemna” 1994 nr 44 s. 2.

⁵⁴ J. Borisow: *W świecie polskich książek*. Tamże 1998 nr 22 s. 3.

Byelorussia gained in 1992 created an opportunity for establishing of Polish institution and societies, including Polish libraries. The libraries are organized and funded by the Polish Union in Byelorussia, Polish School Society and other societies and by individual initiatives of communities and single persons. There are also libraries organized by Catholic parishes. Public and school libraries in the schools with Polish classes include Polish collections.

Artykuł wpłynął do redakcji 20 marca 2003 r.

ELŻBIETA MALINOWSKA
ANNA ŁUKASIK

PRZESŁANKI I ORGANIZACJA SYSTEMU INFORMACJI DLA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE

Powstanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Informacja dla nich: informacje upowszechniane przez agendy i organizacje rządowe i samorządowe oraz agencje i organizacje Komisji Europejskiej działające w Polsce. Przegląd zasobów informacyjnych dla małych i średnich przedsiębiorstw.

WSTĘP

Zmiany ustrojowe w Polsce na przełomie lat 80.-90. – przejście od gospodarki scentralizowanej do gospodarki rynkowej, spowodowały dynamiczny rozwój małych i średnich przedsiębiorstw (MPS). W latach 1993-1997 liczba MSP z 1 980 000 wzrosła do 2 546 000 (bez rolnictwa i leśnictwa) i obecnie stanowi ok. 99% wszystkich zarejestrowanych przedsiębiorstw w całej gospodarce. Wpłynęło to w znacznym stopniu na zwiększenie zatrudnienia w tym sektorze, udział pracujących w MSP w stosunku do ogółu zatrudnionych wyniósł ponad 60%. Imponujący jest także 40% udział małych i średnich firm w tworzeniu Produktu Krajowego Brutto. Z przedstawionych danych wynika, że przedsiębiorstwa te zaczynają odgrywać coraz większą rolę w gospodarce narodowej i z tego względu korzystają z poparcia instytucji rządowych i uregulowań prawnych, wspierających ich rozwój, a państwo realizuje politykę służącą rozwojowi tego sektora gospodarki. Głównym celem tej polityki jest kształtowanie warunków do tworzenia i wykorzystania potencjału rozwojowego MSP. Wśród barier utrudniających rozwój tych przedsiębiorstw można wymienić: finansowe, informacyjne, techniczne. Jak wynika z przeprowadzonych sondaży np. mniej niż połowa polskich firm ma dostęp do Internetu, który służy im głównie do zdobywania informacji ze stron www (86%), komunikowania się przez pocztę elektroniczną (69%) oraz do ściągania plików i programów (44%). Tylko 44% przedsiębiorstw udostępniało w Internecie informacje na swój temat. Podstawowe bariery ograniczające korzystanie z Internetu to: niedostateczna wiedza o możliwościach, brak środków finansowych oraz czynniki subiektywne, takie jak niedostrzeganie bezpośredniego

wpływu zastosowania Internetu na rozwój firmy, bierne korzystanie i przeświadczenie o zbyt małej jego powszechności.

Wsparciem dla rozwoju MSP miały być rządowe regulacje prawne wprowadzane w życie w ostatnim okresie. Niewątpliwie tworzą one podstawy dla działalności przedsiębiorstw i określają jej ogólne kierunki. Podstawowym dokumentem regulującym działalność MSP jest ustawa z 19.11.1999 r. *Prawo działalności gospodarczej* (Dz.U. nr 101, poz. 1178), gdzie rozdział 6. poświęcony jest zagadnieniom związanym z działalnością MSP. Zgodnie z zapisem ustawy państwo ma stworzyć, z poszanowaniem zasad równości i konkurencyjności, korzystne warunki do funkcjonowania i rozwoju małych i średnich firm. Rozwinięciem ustawy i komentarzem do niej jest dokument przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11.05.1999 r. pt. *Kierunki działań Rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2002 r.* (www.e-msp.pl/cele_polityki.php), w którym określono konkretne zadania i sposoby realizacji wymienionych w ustawie obowiązków nałożonych na organy administracji państwowej oraz kierunki działań wspierające małą i średnią przedsiębiorczość.

INFORMACJA DLA MSP

Informacja naukowa i techniczna, jak pokazują doświadczenia krajów UE, zasadniczo wpływa na rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw, warunkującego tempo wzrostu gospodarczego poszczególnych krajów. We współczesnej gospodarce wszystkich krajów, nie tylko zaawansowanych, coraz większe znaczenie odgrywa zdolność do wprowadzania innowacji. Podstawową barierą rozwoju innowacyjności są niedostateczne informacje technologiczna i rynkowa o nowych produktach i ofertach firm krajowych i zagranicznych. Informacje takie mogłyby być istotnym czynnikiem podniesienia poziomu konkurencyjności polskich firm i rozszerzenia zasięgu ich działalności na rynki europejskie i światowe. Jedną z przyczyn braku dostępu do nowoczesnych rozwiązań jest niewielki stopień wykorzystania przez małe firmy zewnętrznych źródeł innowacji. Takie innowacje firmy przejmują w różnej formie poprzez naśladownictwo i kopiowanie przyjętych przez inne przedsiębiorstwa wzorców i rozwiązań. Wstępna analiza zainteresowań MSP i ich potrzeb informacyjnych opracowana m.in. na częściowych wynikach badań OPI z 2002 r. potrzeb informacyjnych tych przedsiębiorstw wskazuje, że poszukują one przede wszystkim informacji:

- naukowo-technicznych, w tym o nowych technologiach krajowych i światowych, na podstawie których możliwa byłaby modernizacja i dalszy rozwój firmy,
- normalizacyjnych i prawnych o przepisach polskich, również o ustawodawstwie i programach Unii Europejskiej,

- branżowych i menedżerskich o profilu produkcji, wynikach finansowych przedsiębiorstw danej branży itp.,
- ekonomicznych o rynkach, w tym o zmianach na rynkach krajowych i zagranicznych, polityce reklamowej i marketingowej konkurentów, istniejących i planowanych produktach, potencjalnych klientach, możliwościach rozwoju, systemach podatkowych itp.,
- finansowych,
- patentowych, o produktach i usługach,
- o wystawach, targach, konferencjach i szkoleniach itp.

MSP oczekują także różnego rodzaju form doradztwa i pośrednictwa połączonych z obsługą informacyjną, w tym:

- w poszukiwaniu kontrahentów zagranicznych,
- wskazania możliwości przetrwania lub umocnienia swojej pozycji na rynku,
- porad praktycznych związanych z funkcjonowaniem firmy.

Jedną z podstawowych barier rozwoju innowacyjności jest brak dobrze zorganizowanych systemów informacji ekonomicznej, naukowej, prawnej, organizacyjnej, technicznej, pozostającej w obszarze zainteresowań MSP, a także brak rozeznania przez te przedsiębiorstwa rynku informacyjnego. Szczególne znaczenie dla małych i średnich przedsiębiorstw ma poprawa dostępu MSP do informacji istotnych z punktu widzenia prowadzonej działalności gospodarczej. Najprostszym sposobem realizacji tego zadania jest tworzenie i udostępnianie baz danych dotyczących nowych technologii w zakresie procesów, produktów i usług, możliwości eksportowych i kooperacyjnych, regulacji prawnych obowiązujących na jednolitym rynku. Jest kilka kanałów dystrybucji tej informacji dla sektora MSP, które są organizowane przez agendy lub organizacje rządowe i pozarządowe o różnym charakterze.

Informacje upowszechniane przez agendy i organizacje rządowe

Departament Rzemiosła, Małych i Średnich Przedsiębiorstw Ministerstwa Gospodarki odpowiada za kształtowanie polityki państwa wobec tych podmiotów, a w szczególności za:

- opracowywanie i monitorowanie realizacji programów polityki wobec rzemiosła i MSP,
- okresowe oceny funkcjonowania sektora rzemiosła, MSP,
- oceny skuteczności instrumentów wspierania rzemiosła oraz MSP,
- opracowywanie rozwiązań systemowych sprzyjających rozwojowi rzemiosła, a także MSP,
- przedsięwzięcia w zakresie wspierania rozwoju rzemiosła oraz MSP, a także pobudzania przedsiębiorczości.

W ramach działań informacyjnych państwa stworzono następujące serwisy informacyjne:

1. Serwis informacyjny e-MSP – www.e-msp.pl – rządowy serwis informacyjny dla małych i średnich firm, działający na zasadach niekomercyjnych, finansowany w całości z budżetu państwa, poza funkcjami informacyjnymi stanowi płaszczyznę komunikacji i edukacji dla sektora MSP. Serwis był finansowany i pilotowany przez Ministerstwo Gospodarki i udostępnia następujące informacje:

- listę konferencji i seminariów,
- katalog firm w układzie tematycznym,
- akty prawne dotyczące funkcjonowania spółek w publicznym obrocie papierami wartościowymi,
- pakiet edukacyjny dotyczący założenia spółki i jej wejścia na rynek publiczny,
- biuletyn informacyjny.

2. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) – www.parp.gov.pl – rozpoczęła działalność z dn. 1.01.2001 r., powstała z przekształcenia Polskiej Fundacji Promocji i Rozwoju MSP. Na stronach PARP można znaleźć szczegółowe informacje na temat dotacji, a także wzory niektórych dokumentów. W serwisie lista ośrodków Krajowego Systemu Usług (KSU) i Sieci Informacji dla Biznesu (BIN). Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 20.03.2001 r. (Dz.U. nr 29 poz. 321) Agencja realizuje następujące zadania:

- udostępnianie przedsiębiorcom informacji dotyczących obowiązujących przepisów prawa w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, przepisów prawa obowiązujących w Unii Europejskiej, procedur administracyjnych celnych obowiązujących na rynkach zagranicznych, możliwości eksportowych, warunków dostępu do zamówień publicznych w Polsce i w Unii Europejskiej, dostępnych programów wspierających rozwój MSP, instytucji finansowych świadczących usługi dla tych przedsiębiorstw;

- upowszechnianie wśród małych i średnich przedsiębiorstw wiedzy o rynku kapitałowym;

- ułatwianie przedsiębiorcom dostępu do wiedzy dotyczącej prowadzenia przedsiębiorstwa, dostępu do specjalistycznych usług doradczych i szkoleniowych, w szczególności w zakresie projektowania i wprowadzania systemów:

- zarządzania jakością, środowiskiem i bezpieczeństwem pracy,
- sporządzania biznes-planów, przygotowania do uczestnictwa w rynku kapitałowym, rozwoju eksportu, audytu technologicznego w celu wprowadzania rozwiązań innowacyjnych w produktach lub stosowanych technologiach – przez finansowanie części kosztów tych usług,

- uzyskania certyfikatów wymaganych na rynkach międzynarodowych przez finansowanie części kosztów procesu certyfikacji;
- promowanie i wspieranie udziału MSP w programach Unii Europejskiej i innych międzynarodowych programach rozwoju MSP, w szczególności przez świadczenie usług doradczych przedsiębiorcom ubiegającym się o pozyskanie środków z tych programów;
- wspieranie rozwoju gospodarki opartej na nowoczesnych technologiach (e-economy) przez świadczenie usług szkoleniowych i doradczych dla przedsiębiorców i ich organizacji;
- wspomaganie MSP podejmujących działania w celu obniżenia kosztów prowadzenia działalności handlowej poprzez świadczenie usług szkoleniowych i doradczych oraz kształtowanie postaw przedsiębiorczych w społeczeństwie, w szczególności wśród młodzieży, przez dofinansowywanie inicjatyw służących temu celowi;
- pomoc w poszukiwaniu partnerów gospodarczych dla MSP, w szczególności przez upowszechnianie informacji z dostępnych dla nich baz danych.

3. Internetowe ABC przedsiębiorcy – www.parp.gov/index/htm
– serwis informacyjny prowadzony przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości zawiera adresy internetowe instytucji oraz innych serwisów informacyjnych, które są przydatne w codziennej działalności gospodarczej ministerstw i innych instytucji, polskich i zagranicznych serwisów na temat MSP itp.

4. Krajowy System Usług dla MSP (KSU) powstał w 1996 r. z inicjatywy Polskiej Fundacji Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, a podstawowym jego celem jest podnoszenie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw przez dostarczenie im kompleksowej oferty, wysokiej jakości usług oraz przygotowanie ich do procesu negocjacji z Unią Europejską. Jest to sieć ośrodków świadczących usługi doradcze, szkoleniowe, informacyjne i finansowe na rzecz MSP. Ośrodki te wybierane są drogą ogólnopolskich konkursów, przy czym podstawowe kryterium doboru stanowią doświadczenie i jakość usług na rzecz MSP. W ramach sieci działają centra wspierania biznesu, fundacje, stowarzyszenia, agencje rozwoju regionalnego, instytucje badawczo-rozwojowe. Oferta usług świadczonych przez poszczególne ośrodki znajduje się w Katalogu usług ośrodków KSU i BIN. Są to usługi kojarzenia partnerów gospodarczych, sprawdzania wiarygodności partnerów handlowych (prowadzenie tzw. wywiadowni gospodarczych) oraz informacje np. na temat programów pomocowych i pomoc w uzyskaniu środków z tych programów.

Jednym z programów realizowanych w ramach KSU jest Program rozwoju przedsiębiorczości w Polsce (Support to Entrepreneurship in

Poland) STEP II, finansowany przez Unię Europejską w ramach Programu PHARE '96. Stanowi on kontynuację programu STEP I i jest nadzorowany przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Program STEP II koncentruje się na działaniach zmierzających do podniesienia konkurencyjności polskich MSP oraz rozszerzenia ich działalności na rynki europejskie. Działania te realizowane są przez PARP we współpracy z organizacjami przedsiębiorców, instytucjami lub ich sieciami i dotyczą takich zadań jak: przygotowanie MSP do działania w warunkach panujących w UE, rozwój MSP powstających w wyniku procesów restrukturyzacji gospodarki, pozyskiwanie ofert MSP do systemów kojarzenia partnerów, pomoc ekspertów zagranicznych dla polskich MSP. KSU, poza udziałem w różnego rodzaju programach, oferuje MSP dostęp do źródeł informacji oraz możliwość korzystania z konsultantów polskich i zagranicznych. W ramach KSU działają:

- Sieć Informacji dla Biznesu (BIN) utworzona w ramach współpracy Polskiej Fundacji MSP z Amerykańską Agencją Rozwoju Międzynarodowego (USAID). Sieć BIN zapewnia dostęp do następujących baz danych: o instytucjach wspierających MSP, o programach pomocowych dla Polski finansowanych ze środków PHARE, ofert z Unii Europejskiej, prawodawstwa europejskiego, zawierającej informacje gospodarcze, o misjach Europatenariatu i targach *Interprise, Zamówień Publicznych w Unii Europejskiej*;

- Business Cooperation Network (BC-NET) – międzynarodowa sieć 32 akredytowanych konsultantów i instytucji pośredniczących w poszukiwaniu partnerów strategicznych dla MSP;

- System Promocji Informacji Handlowej i Technologicznej (TIPS) – jest to system informacji gospodarczej, kojarzenia partnerów i innych usług dla MSP, sponsorowany przez UNDP, zapewnia dostęp do baz danych obejmujących informacje o charakterze handlowym, technologicznym, kooperacyjnym, w szczególności o możliwościach tworzenia firm typu joint venture. Dane dotyczą regionów Europy Centralnej, Azji, Afryki, Ameryki Łacińskiej i krajów basenu Morza Śródziemnomorskiego;

- serwis o programach pomocowych UE działający w ramach rządowego Programu informowania społeczeństwa i przedstawiający zasady funkcjonowania i uzyskiwania środków z funduszy PHARE, SAPARD oraz programów bilateralnych i pomocowych.

5. Program Promocji Eksportu MSP EXPROM II – www.exprom.pol.pl. – którego celem jest promocja MSP przez włączenie tego sektora do międzynarodowych programów rozwoju i współpracy, koncepcji szkoleń oraz umożliwienie udziału grup i indywidualnych przedsiębiorców w międzynarodowych programach promocyjnych i roz-

wojowych. Program realizuje swoje cele poprzez następujące grupy projektów:

- sektorowe strategie eksportowe i plany rozwoju eksportu dla przedsiębiorców,
- rozwój i promocja eksportu polskich przedsiębiorców,
- dostęp do rynków międzynarodowych – usługi grupowe.

Udział w programie mogą wziąć MSP z całej Polski zatrudniające nie więcej niż 250 osób (wyjątkowo 500 osób) i wykazujące stabilną sytuację finansową. Program przeznaczony jest dla firm sektorów: odzieżowego, odlewniczego, meblarskiego, komponentów i podzespołów dla motoryzacji, narzędzi i aparatury medycznej, wyrobów z tworzyw sztucznych.

Informacje upowszechniane przez agencje i organizacje samorządowe

- *Sieć elektronicznych inicjatyw pro-europejskich* – serwis informacji o projektach pro-europejskich powstających w samorządach i organizacjach pozarządowych, wykorzystujących teleinformatykę i Internet, m.in. do nawiązywania i utrzymywania kontaktów z partnerami;

- *Serwis samorządowy PAP* – zawiera podstawowe informacje o aktach prawnych i adresach związanych z samorządem terytorialnym oraz aktualne depesze, m.in. o przedsiębiorczości, edukacji, pracy, zdrowiu, kulturze, ekologii;

- *Kanał komercyjny* – prezentuje firmy doradcze i konsultacyjne świadczące różnego rodzaju płatne usługi.

Informacje upowszechniane przez agencje i organizacje Komisji Europejskiej działające w Polsce

- Euro Info Centres (EIC) – których podstawowym celem działalności jest wspieranie MSP i podnoszenie ich konkurencyjności na rynkach krajowych i międzynarodowych. Do zadań Euro Info należy:

- informowanie o programach pomocowych dostępnych dla polskich firm,
- dostarczanie informacji o rynkach Unii Europejskiej, prawie wspólnotowym, certyfikatach i normach unijnych,
- pomoc w znalezieniu partnerów za granicą,
- organizowanie udziału polskich firm w imprezach gospodarczych, usługi doradcze i szkoleniowe; większość usług jest bezpłatna.

- Innovation Relay Centres (IRC) – których celem jest utworzenie infrastruktury ośrodków prowadzących obsługę informacyjną oraz rozpowszechniających informacje o programach Unii Europejskiej; pomoc w nawiązywaniu kontaktów partnerów polskich z zagranicz-

nymi przy podejmowaniu decyzji; informacja i promocja wyników prac naukowo-badawczych, szczególnie w zakresie transferu technologii; prowadzenie usług konsultingowych w zakresie wdrażania nowych technologii i procesów innowacyjnych; stymulowanie innowacyjności w Polsce i międzynarodowego transferu technologii; udział w tworzeniu społeczeństwa informacyjnego. W Polsce działają trzy koordynatorzy IRC.

– Fundacja – Fundusz Współpracy – polska fundacja typu niekomercyjnego założona w 1990 r. w celu wspierania przemian demokratycznych i rozwoju gospodarki rynkowej. Fundusz tworzy i realizuje programy rozwojowe finansowane ze źródeł rządowych i pozarządowych oraz pomocy zagranicznej, głównie z programu Unii Europejskiej PHARE. Udziela informacji o aktualnych programach: Unii Europejskiej, inicjatyw lokalnych oraz dwustronnych.

– Krajowy Punkt Kontaktowy (KPK) 5. Programu Ramowego UE. – Wieloletnie programy ramowe stanowią podstawowy instrument realizacji wspólnotowej polityki w zakresie badań i rozwoju technicznego. Koordynacją tych działań zajmują się krajowe punkty kontaktowe, których zadaniem jest m.in. upowszechnianie informacji i udzielanie pomocy w zakresie wspólnotowych programów badawczo-rozwojowych. Funkcję takiego punktu pełni w Polsce Instytut Podstawowych Problemów Techniki PAN w Warszawie. W ramach KPK działają zespoły tematyczne i horyzontalne, z których jeden jest poświęcony promocji innowacji i wspomaganie MSP.

PRZEGLĄD ZASOBÓW INFORMACYJNYCH DLA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Analiza stanu działalności informacyjnej w krajach Unii Europejskiej w aspekcie potrzeb informacyjnych MSP wskazuje, że podstawą tej działalności są dziedzinowe, wielodziedzinowe i specjalistyczne systemy informacyjne funkcjonujące w poszczególnych krajach i w skali międzynarodowej. W ramach tych systemów wszystkie wytworzone i/lub gromadzone dokumenty podlegają ewidencjonowaniu, gromadzeniu, opracowywaniu i archiwizowaniu w placówkach krajowych sieci informacyjnych. Należą do nich wszystkie systemy, począwszy od bibliografii narodowych, przez systemy informacji patentowej i normalizacyjnej, systemy informacji o pracach naukowo-badawczych po systemy organizowane dla poszczególnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Ze względu na źródła finansowania występują systemy finansowane ze środków budżetowych, prywatnych oraz z funduszy organizacji międzynarodowych, w tym Wspólnot Europejskich.

Początek tej działalności w krajach Unii Europejskiej przypada na lata 70. Podjęty wówczas ogromny wysiłek finansowy, organizacyjny

i metodyczny, zwłaszcza ze strony największych bibliotek naukowych i wiodących ośrodków informacji, doprowadził do powstania funkcjonujących do dnia dzisiejszego systemów informacji i baz danych, które w pełni odpowiadały potrzebom środowisk własnych użytkowników. Zamknięciem i podsumowaniem tego pierwszego etapu rozwoju bibliotek i informacji naukowej było opracowanie zasad narodowej polityki informacyjnej i krajowych programów rozwoju tych dziedzin. Ponieważ narodowa polityka informacyjna była w tych krajach składnikiem polityki naukowej, zapewniło to szansę budowania krajowej infrastruktury informacyjnej i krajowych zasobów informacyjnych podporządkowanych strategiom rozwojowym poszczególnych krajów. Truizmem będzie stwierdzenie, że strategie te stawiały na rozwój sektora MSP jako najważniejszych podmiotów gospodarczych, decydujących o tempie rozwoju gospodarczego każdego państwa. Uznana społecznie wysoka wartość informacji, a także wysoka świadomość informacyjna środowisk zawodowych i czynników rządowych sprawiły, że zadbano o rozwój zbiorów informacji i ich efektywną organizację jako zaplecza informacyjnego różnych sfer działalności, w tym małego i średniego biznesu. Należy podkreślić, że w tym pierwszym etapie najważniejszą rolę odgrywały narodowe systemy informacji; w następnym okresie, w wyniku dynamicznego rozwoju nowych technologii komunikacyjnych i informacyjnych, nastąpił rozwój systemów międzynarodowych i międzynarodowej wymiany informacji.

W Polsce sytuacja w dziedzinie bibliotek i informacji naukowej nie kształtowała się tak korzystnie jak w krajach rozwiniętych. Nie wnikając w przyczyny stałego niedoinwestowania działalności informacyjnej w okresie powojennym, należy odnotować, iż czas przemian ustrojowych i gospodarczych początku lat 90. wywarł bardzo niekorzystny wpływ zarówno na stabilność infrastruktury informacyjnej, jak i na poziom usług informacyjnych w Polsce. Zlikwidowano niektóre biblioteki i ośrodki informacji naukowej i technicznej, zwłaszcza branżowe, które od lat 60. realizowały takie podstawowe funkcje informacyjne, jak gromadzenie czasopism krajowych i zagranicznych i opracowywanie ich zawartości oraz rozpowszechnianie informacji o tych dokumentach. Ośrodki te zostały rozwiązane bądź zmieniły zakres zadań i funkcje. Funkcje ośrodków branżowych tylko w niewielkim zakresie przejęły inne placówki informacji, np. biblioteki naukowe.

W Polsce istnieją różne niepowiązane wzajemnie bazy danych oferowanych i poszukiwanych technologii. Między innymi funkcjonują:

– SYNABA – baza danych posadowiona w Ośrodku Przetwarzania Informacji zawiera ok. 140 000 sprawozdań z prac naukowych i badawczo-rozwojowych, rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz ekspertyz naukowych wykonywanych przez jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe, a także szkoły wyższe, gromadzonych od 1984 r., a od

1996 r. także w języku angielskim. Uzupełnieniem SYNABY jest baza *Rozprawy doktorskie i habilitacyjne*, obejmująca ponad 30 000 rekordów zawierających dane personalne osób ze stopniem naukowym doktora lub doktora habilitowanego;

– bazy prowadzone w Ośrodkach Przekazu Innowacji – Katalogi ofert i poszukiwanych technologii z całej Europy:

- oferty technologii, w których zarówno instytucje badawcze, wynalazcy, jak i przedsiębiorstwa oferują nowatorskie rozwiązania technologiczne w celu nawiązania współpracy polegającej na udzieleniu licencji, zawarciu umowy dystrybucyjnej lub produkcyjnej, wspólnym przedsięwzięciu joint venture lub innych form współpracy,
- zapotrzebowanie na technologie ze strony firm poszukujących nowych rozwiązań technologicznych lub dostawców nowych usług;

– międzynarodowa baza danych *OFERTA* – baza powstała w Ośrodku Przetwarzania Informacji w ramach realizacji międzynarodowego programu badawczego Regional Programme for the Establishment of High-tech Incubation Systems at the Academies of Sciences in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia współfinansowanego ze środków UNIDO. Zadaniem bazy dostępnej na stronach internetowych OPI jest ułatwianie wymiany informacji pomiędzy instytucjami naukowymi, badawczo-rozwojowymi i innymi oferującymi nowoczesne produkty i technologie oraz przedsiębiorstwami (głównie MSP) szukającymi takich technologii w celu ich praktycznego wykorzystania;

– sieć *INNOWACJE* – sieć powstała przy realizacji projektu Fundusz Wsparcia i Regionalnego Systemu Innowacji w Polsce programu PHARE SCI-Tech II. Sieć *INNOWACJE* to sieć powiązań pomiędzy instytucjami i przedsiębiorstwami oraz organizacjami, których zadaniem jest promowanie innowacyjności w rozwoju regionalnym, a także umożliwianie szybkiego rozpoznawania i wykorzystania nowych możliwości w rozwoju gospodarczym kraju. Sieć ta powinna być niezawodnym źródłem informacji dla podmiotów gospodarczych, a w szczególności dla przedsiębiorstw z sektora MSP w zakresie:

- instytucji i organizacji, które są dostawcami technologii bądź mogą służyć pomocą przy ich wdrażaniu,
- technologii gotowych do wdrożenia,
- źródeł finansowania,
- krajowych i międzynarodowych programów wspierania działalności innowacyjnej.

Na podstawie przedstawionego wyżej zaplecza organizacyjnego, finansowego, metodycznego i informacyjnego wspierającego rozwój MSP, można stwierdzić, iż obejmuje on różnorodne formy działalności, takie jak: instytucje i organizacje rządowe i pozarządowe, systemy

informacji i bazy danych, sieci ośrodków, serwisy i służby internetowe. Bardzo często działalność ta jest już zintegrowana w ramach organizacji i sieci europejskich, co oznacza, że nasze podmioty gospodarcze mogą korzystać ze wsparcia, przede wszystkim informacyjnego, z jakiego korzystają przedsiębiorstwa unijne. Natomiast interesujące jest, w jakim stopniu ruch wspierania MSP w naszym kraju znajduje oparcie w narodowej infrastrukturze informacyjnej, na ile struktura ta jest w stanie zaspokoić potrzeby związane z rozwojem innowacyjności i konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, przetrwaniem trudnego okresu transformacji ekonomicznej lub wejściem na międzynarodowe rynki. Bardzo ważny z punktu widzenia dalszego rozwoju gospodarczego jest dostęp do krajowych rozwiązań naukowych i technologicznych, przynajmniej w niektórych dziedzinach i dyscyplinach naszego życia. Czy jest to możliwe w warunkach, gdy zawartość polskich czasopism naukowych i fachowych nie jest w całości wykazywana, gdy nie są ewidencjonowane i opracowywane dokumenty z zakresu szarej literatury, wysoko oceniane jako nośniki informacji o nowych technologiach i rozwiązaniach naukowo-technicznych? Odpowiedź należy uzyskać przed określeniem kierunków rozwoju działalności informacyjnej na najbliższe lata, a tym bardziej przed podjęciem prac nad budową nowoczesnych systemów informacji, adresowanych do różnych grup użytkowników, w tym zwłaszcza do małego i średniego biznesu.

ZAKOŃCZENIE

Udział bibliotek w tych procesach w naszym kraju nie jest, jak dotychczas, zadowalający. Potwierdzają to m.in. wyniki badań potrzeb informacyjnych MSP przeprowadzonych przez OPI w 2002 r. 70% respondentów oceniło dostarczaną przez biblioteki informację jako mało przydatną lub w ogóle nieprzydatną.

Tymczasem, jak wskazują doświadczenia krajów rozwiniętych, dopiero zaangażowanie się bibliotek w rozwój innowacyjnych i konkurencyjnych ekonomik narodowych, a zwłaszcza małej i średniej przedsiębiorczości, zapewniło wysokie finansowanie bibliotek i programów biblioteczno-informacyjnych. Wykorzystanie zbiorów bibliotecznych, ich opracowywanie i przekazywanie informacji do środowisk gospodarczych, przemysłu, w tym małego i średniego biznesu zapewniło bibliotekom finansowanie ich dalszego rozwoju ze środków budżetowych i poza budżetowych. Nastąpił dynamiczny rozwój bibliotek i informacji naukowej, dając początek nowej epoce cywilizacji informacyjnej.

BIBLIOGRAFIA

1. Cele i kierunki społeczeństwa informacyjnego (materiały konferencyjne). Warszawa 2000.
2. *Doświadczenia transferu i wdrażania innowacji*. Warszawa 2000.
3. *Fundusz Współpracy*. <http://www.cofund.org.pl>
4. Grzecznowska A.: *Informacja biznesowa dla małych i średnich przedsiębiorstw dostępna w organizacjach samorządu gospodarczego*. W: *Systemy informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na przykładzie rozwiązań krajów UE w zakresie szarej literatury*. Materiały konferencyjne. Warszawa 2001, powiel.
5. – , Mostowicz E.: *Małe i średnie przedsiębiorstwa przemysłowe jako użytkownicy informacji*. „Prakt. i Teoria Inf. Nauk. i Techn.” 1996 nr 1 s. 16-22.
6. *Instrumenty realizacji „Kierunków działań Rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw do 2002 roku”*. <http://www.emsp.pl/celepolityki.php/>
7. *INNOWACJE*. <http://www.innowacje.pl>
8. *Internet w firmie – firma w internecie*. Red. M. Karwat. Warszawa 2001.
9. Majchrzak J., Zimniewicz K.: *Zapotrzebowanie na informację w polskich przedsiębiorstwach w okresie transformacji*. Raport z badań. „Org. i Kier.” 1996 nr 4 s. 67-80.
10. Martinet B., Morti Y.-M.: *Wywiad gospodarczy*. Pozyskiwanie i ochrona informacji. Warszawa 1999.
11. Oleński J.: *Elementy ekonomiki informacji*. Podstawy ekonomiczne informatyki gospodarczej. Warszawa 2000.
12. *System informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na przykładzie rozwiązań krajów UE w zakresie szarej literatury*. Materiały konferencyjne. Warszawa 2001, powiel.
13. *System Informacji o Gospodarce Żywnościowej*. <http://www.cbr.edu.pl.sigz.htm>

ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK

ORGANIZATION OF AN INFORMATION SYSTEM FOR SMALL
AND MEDIUM BUSINESSES IN POLAND

The Polish system transformations in late eighties and nineties marking the passage from centralized economy to the market one caused dynamical growth of the small and medium size businesses. Lack of information about new products and developments, both internal and international, is a considerable obstacle in the development of such businesses. Government and local organizations together with the EU agencies work towards providing necessary information and knowledge for small and medium size businesses in Poland.

Artykuł wpłynął do redakcji 7 maja 2003 r.

ANNA WALCZAK

NOWY GMACH BIBLIOTEKI KRÓLEWSKIEJ W KOPENHADZE

Rozwiązania architektoniczne i organizacja przestrzeni w nowym budynku.

We wrześniu 1999 r. odbyło się uroczyste otwarcie nowego gmachu Biblioteki Królewskiej (Det Kongelige Bibliotek) w Kopenhadze. Obiekt znany dziś jako Czarny Diament (Den Sorte Diamant) rozpoczął swą służbę nauce i kulturze. Z bibliotecznego punktu widzenia była to tylko rozbudowa już istniejącego gmachu, ale w świecie architektury to jedno z największych wydarzeń współczesności. Dla osób przybywających do miasta, a może i dla mieszkańców Kopenhagi, to niezwykle intrygujący obiekt, którego chociażby z racji jego lokalizacji nie sposób nie zauważyć.

Tematem niniejszego artykułu są przyjęte rozwiązania architektoniczne i organizacja przestrzeni w owym gmachu. Warto jednak poświęcić kilka zdań historii Biblioteki i przyjrzeć się budynkom, jakimi dysponowała dotychczas. Uświadomimy sobie wówczas, że to instytucja, która godna jest, by na zamknięcie XX w. otrzymać nową szatę architektoniczną.

Założycielem Biblioteki był panujący w XVII w. Fryderyk III, pochodzący z dynastii Oldenburgów król Danii i Norwegii. W 1673 r. miała miejsce przeprowadzka gromadzonego księgozbioru z królewskiego zamku do specjalnie zbudowanego na potrzeby Biblioteki gmachu. Obecnie w tym miejscu znajdują się Archiwa Narodowe Danii. Ów budynek, projektu Thomasa Walgensteena, piękny poprzez swe czyste klasycystyczne linie i barokowe barwy wewnątrz, do dziś zajmuje ważne miejsce w historii architektury bibliotecznej. Właściwie było to jedno duże pomieszczenie długości 80 m, z szafami bibliotecznymi wzdłuż ścian. Prawidłowe rozmieszczenie okien dawało wystarczającą ilość światła, które padało głównie na boczne ściany szaf. 66 kolumn w kolorze zielonkawego marmuru zakończonych złotymi kapitelami było nie tylko koniecznością budowlaną. Dawały poczucie potęgi i porządku. Gmach był wznoszony z myślą o bibliotece, jednak na parterze znajdował się arsenał – obie te instytucje można uznać za symbole władzy królewskiej. Na spadzistym dachu umieszczono dwie

drewniane figury: Marsa (rzymskiego boga wojny) i Minerwy (patronki sztuki i rękodziela).

Do drugiej swej siedziby, projektu H. J. Holma, Biblioteka Królewska przeprowadziła się w 1906 r. Był to gmach zlokalizowany stosunkowo niedaleko pierwszego budynku. Między jedną a drugą przeprowadzką Biblioteka nie tylko została otwarta dla publiczności, ale przede wszystkim znacznie powiększyła swe zbiory. Mimo zwiększania przestrzeni bibliotecznej, chociażby przez zajmowanie kolejnych pięter w pierwotnym gmachu, nowy budynek był już koniecznością. Tym razem sięgnięto po włoskie wzory, *via Monachium*. Modelem stał się jeden z pałaców wzniesiony przez bawarskiego króla Ludwika I. Nowy gmach Biblioteki zbudowany został na planie prostokąta, z wewnętrznymi dziedzińcami i wspaniałą klatką schodową. Tak jak pierwszy budynek był wyrazem architektury bibliotecznej XVII w., tak ten reprezentował typ i organizację budynków, jakie dominowały w XIX w. Jego wnętrze było świadomym połączeniem dawnych i nowych rozwiązań. Tym dawnym były np. kolumny wspierające białe sklepienie w czytelni. Wyglądały jak romańskie kolumny w słynnej, oktagonalnej kaplicy Karola Wielkiego w katedrze w Akwizgranie. Zdecydowanie nowe były zasady konstrukcji regałów magazynowych, a właściwie metalowej wspierającej się nawzajem całości, którą tworzyły: podłoga – krata i piętra z półkami. Taki rodzaj podłogi umożliwiał przenikanie światła dziennego i ciepła po całym budynku. Dzięki temu nie było nawet konieczne montowanie grzejników na górnych poziomach. Całość ujęto ścianami zewnętrznymi w monumentalnym stylu.

Te same czynniki, czyli przyrost księgozbioru i zmiana zadań powodowały, że ten solidny gmach stawał się za ciasny. Obecnie Biblioteka Królewska pełni jednocześnie funkcję duńskiej Biblioteki Narodowej (choć z odrębnymi dyrekcjami) i tworzy też całość z I Departamentem (Oddziałem) Biblioteki Uniwersyteckiej. W dodatku jest zlokalizowana w trzech miejscach stolicy Danii. Artykuł dotyczy tylko tej części Biblioteki, która mieści się na Slotsholmen, a przede wszystkim jej najnowszego fragmentu – budowanego w l. 1996-1999 wspomnianego już Czarnego Diamentu.

W 1993 r. rozstrzygnięto ogłoszony przez duńskie Ministerstwo Kultury międzynarodowy konkurs architektoniczny na rozbudowę kopenhaskiej Biblioteki Królewskiej. W konkursie tym wzięło udział 179 uczestników, zwyciężył zespół architektów: Marten Schmidt, Bjarne Hammer, John E. Lassen. Zwycięski projekt obejmował:

- całkowitą renowację istniejącego od 1968 r. budynku zwanego Hansen (od nazwiska architekta Prebena Hansena) zlokalizowanego w bezpośredniej bliskości budynku z 1906 r.,

- budowę dwu zupełnie nowych przylegających do siebie budynków – jeden z nich to Czarny Diament, drugi zwany jest Ryba,

– zagospodarowanie przestrzeni przylegającej do rozbudowanych części Biblioteki.

Wmurowanie kamienia węgielnego nastąpiło w październiku 1996 r., trzy lata później Czarny Diament został otwarty dla użytkowników. Nazwę swoją wziął od pochodzącego z Zimbabwe a szlifowanego we Włoszech granitu mającego głęboki odcień czerni. Użyty on został do obłożenia trzech zewnętrznych stron konstrukcji budynku, przy czym każda wykorzystana płyta ważyła 75 kg. Trzeba przyznać, że wrażenie jest piorunujące. Czarny monolit, błyszczący, bez ozdób, lekko nachylony ku portowemu kanałowi. Nie można go nie zauważyć. Mimo wielkości i czerni jest jednak pewna dostojna lekkość w tym budynku. Prawdopodobnie poczucie lekkości daje umiejętne zestawienie granitu ze szkłem. Przeszklony jest prawie cały parter, czerń granitu rozpoczyna się dopiero powyżej. Wstęga szkła na tym poziomie sprawia wrażenie, szczególnie z pewnej odległości, unoszenia się budynku lekko nad ziemią. Potężna powierzchnia szklana od strony kanału, która jest jedną ze ścian wewnętrznego atrium, przerywa czerń i daje jednocześnie wgląd z zewnątrz na miękkie kształty wnętrza. Stalowa konstrukcja utrzymująca wspomnianą szklaną ścianę została wykonana w Polsce.

Do budowy bibliotecznego gmachu użyto różnych materiałów: kamienia, stali, szkła, drewna i szlachetnego betonu. Swoimi naturalnymi, przytłumionymi barwami wprowadzają spokój, nowoczesność i elegancję. Jedynym barwnym, niezwykle żywym elementem jest olbrzymie malowidło, którego autorem jest Per Kirkeby, umieszczone na stropie przestrzeni przeznaczonej na wypożyczalnię i punkt informacji. Jednocześnie jest to przejście do starego budynku znajdujące się u szczytu ruchomych podjazdów prowadzących z parteru do części biblioteczej. Funkcje, lokalizacja i to swoiste murale czynią z tego miejsca punkt centralny Biblioteki.

Jeśli chodzi o organizację przestrzeni wewnętrznej Czarnego Diamentu, powinna ona być rozpatrywana jako część całego kompleksu bibliotecznego, który tworzą: budynek z 1906 r. (Holm), budynek z 1968 r. (Hansen), Czarny Diament i przylegająca do niego Ryba z 1997 r. Interesujący nas budynek został zaprojektowany jako siedziba instytucji z szeroką ofertą kulturalną, wykraczającą poza zadania biblioteczne. By dostać się doń, można skorzystać z dwóch wejść. Jedno – określane jako główne (choć naprawdę dosyć niepozorne) mieści się od strony S. Kierkegaards Plads, to wejście zachodnie, drugie – od strony północnej, zalecane jest jako wejście na koncerty lub konferencje. Korzystając z któregośkolwiek z wejść, znajdziemy się na poziomie parteru (na planach oznaczany jako poziom A). Tu znajdują się szatnie (następne, ale już niestrzeżone są w dawnym budynku, Holm, na poziomie C), duża, przeszklona, ulokowana na kształcie koła

księgarnia, a także kawiarnia z prostymi meblami ustawionymi wzdłuż wspomnianej wcześniej parterowej szyby, tak by można było obserwować siatkę kanałów wodnych i toczące się na nich życie, oraz dosyć elegancka restauracja. Na tym samym poziomie jest wejście do dysponującej ponad 600 miejscami sali koncertowej, zwanej Salą Królowej. Jest ona jednocześnie salą konferencyjną Biblioteki i ogólnodostępną salą koncertową.

Z poziomu A dostaniemy się na niższy poziom (K) z przestrzenią wystawienniczą i salami konferencyjnymi, już znacznie mniejszymi niż Sala Królowej. Nazwano je Holberg, Saxo i Blixen. Upamiętniają ważne dla duńskiej literatury i kultury postaci: Saxo Grammaticusa, żyjącego na przełomie XII i XIII w. kronikarza, autora słynnej *Gesta Danorum*, Ludviga Holberga, uchodzącego za twórcę duńskiego języka literackiego i Karen Blixen, znanej przede wszystkim jako autorka zekranizowanych wspomnień *Pożegnanie z Afryką* i *Uczta Babette*. Z sal tych mogą korzystać odpłatnie różne instytucje i organizacje. Znajdująca się w pobliżu księgarni winda zawiezie do sal konferencyjnych lub na wystawy na poziomie B i K (choć one są osiągalne również schodami), ale nie do przestrzeni bibliotecznej.

Na główny poziom Biblioteki (C) zawiozą z poziomu parteru (A) ruchome podjazdy. Wcześniej trzeba przejść przez punkt kontroli. Na poziomie C znajdują się 2 duże czytelnie, dysponujące łącznie ponad 300 miejscami dla czytelników. Jedna to czytelnia gazet i innych wydawnictw ciągłych, na miejscu możemy skorzystać z ok. 4000 wydawnictw z 3 ostatnich lat, w tym ok. 1/5 to wydawnictwa duńskie. Poza nimi do dyspozycji użytkowników jest ok. 70 000 szpul ze zbiorami zmikrofilmowanymi. Do zbiorów periodyków możliwy jest wolny dostęp. Księgozbiór podręczny tej czytelni jest niewielki. Natomiast bardzo dużym księgozbiorem podręcznym, liczącym ok. 65 000 woluminów, dysponuje druga czytelnia, pełniąca funkcję czytelni ogólnej. Udostępniane w niej książki pochodzą z bogatego księgozbioru podręcznego albo z magazynów. Zamówienia z magazynów realizowane są dopiero następnego dnia po godz. 14. Czas oczekiwania jest długi, m.in. ze względu na fakt, że magazyny (bez wolnego dostępu) zlokalizowane są w dawnym budynku Holm. Możliwe jest wniesienie do czytelni własnych materiałów i zarezerwowanie miejsca na określony czas. Czytelnia ogólna ma samoobsługowy punkt kopiowania materiałów. Do obu czytelni poprowadzą nas piękne faliste balkony wyłożone klonowym drewnem. Ściany czytelni od strony atrium są przeszklone. Długie stoły dla czytelników, wykonane z jasnego drewna ustawione są równoległe do tych ścian i do balkonów. Takie ustawienie zdecydowanej większości stołów sprawia, że czytelnicy siedzą twarzami do atrium, przez które wpływa światło dzienne. Każdy użytkownik ma przy swoim miejscu pracy możliwość podłączenia przenośnego komputera i do

dyspozycji wykonane z przezroczystego materiału podpórki na książki. Czytelnie są bardzo wysokie z wewnętrznymi półpiętami dostępnymi dla użytkowników.

Poziom C zapewnia również wspomniane już połączenie nowego gmachu z wcześniejszymi budynkami poprzez szeroki na 18 m, w dużej części przeszklony, swoisty most przerzucony nad ruchliwą ulicą. To tu zlokalizowana jest wypożyczalnia. Każdy, kto ukończył 18 lat i posiada stałe zameldowanie na terenie Danii ma prawo otrzymać specjalną kartę biblioteczną uprawniającą do wypożyczeń. Po przejściu mostu, wkraczamy w zupełnie inny świat biblioteczny. Szklana konstrukcja sprawia, że możemy się znaleźć w otoczeniu sprzed 100 lat.

Kolejnym poziomem dostępnym dla użytkowników jest poziom E (osiągalny z poziomu C schodami lub windą). Na nim znajdują się dwie z trzech specjalnych czytelni wydzielonych ze względu na tematykę bądź na typ zbiorów. Bezpośrednio nad czytelnią ogólną (czyli od strony zachodniej budynku; kierunki geograficzne używane są nawet w nazwach czytelni) znajduje się czytelnia muzykaliów i teatraliów i czytelnia orientaliów i judaiców. Po przeciwnej stronie, czyli nad czytelnią gazet i wydawnictw ciągłych, udostępnia się zbiory kartograficzne, graficzne i fotograficzne. Tu też ma swą siedzibę Narodowe Muzeum Fotografii.

Ostatnia z trzech specjalnych czytelni mieści się na poziomie F. W niej udostępniane są rękopisy i dawne książki. Czytelnie specjalne dysponują ok. 20 miejscami każda i księgozbiorem podręcznym. We wszystkich czytelniach, przy każdym miejscu dla czytelnika jest możliwość podłączenia komputera przenośnego.

Dwa naziemne mosty łączą na wysokości poziomu F Czarny Diament z budynkiem zwanym Hansen. Tędy odbywa się transport książek.

Najwyższy poziom G to siedziba administracji i dyrekcji biblioteki. Wszelkie prace związane z gromadzeniem i opracowaniem zbiorów odbywają się na poziomie D, w zasadzie niedostępnym dla czytelników. Magazyny, bez wolnego dostępu, znajdują się w starym budynku.

Czarny Diament ma 8 poziomów, licząc łącznie z poziomem K znajdującym się pod parterem. Do Biblioteki należy 5 poziomów (C – G), z czego dla czytelników przeznaczony jest w całości poziom C, E i część poziomu F. Na żadnym z poziomów dostępnym tylko dla użytkowników Biblioteki nie ma wyznaczonego miejsca dla palaczy, natomiast są takie miejsca w pozostałej przestrzeni gmachu.

W interesującym nas kompleksie (przypominam: jednym z 3 należących do Biblioteki Królewskiej) udostępnia się przede wszystkim literaturę humanistyczną i teologiczną. Duża część zbiorów, w tym również zbiory specjalne, objęta jest zautomatyzowanym systemem katalogowania REX. Obejmuje on wydawnictwa zwarte i ciągłe, które

wpłynęły do Biblioteki po 1980 r. W całym gmachu, a nie tylko na poziomach bibliotecznych, rozmieszczone są stanowiska (specjalnie zaprojektowane i dopasowane do charakteru wnętrza) do poszukiwań online. Dostępny jest katalog rejestrujący zbiory Biblioteki Królewskiej, wspomniany REX, ale też ELEKTRA umożliwiająca przeszukiwanie elektronicznych czasopism i baz prenumerowanych przez bibliotekę. Faksymilia części rękopisów ze zbiorów Biblioteki, z podziałem na średniowieczne i renesansowe, z XVII i XVIII w. i współczesne, oczywiście w zdigitalizowanej postaci, również można oglądać poprzez ELEKTRE.

Twórcy zwycięskiego projektu rozbudowy Biblioteki to Duńczycy. Jest to wyczuwalne w prostocie formy, zastosowanej kolorystyce, wyposażeniu. Choć w polu ich zainteresowań są nie tylko biblioteki, to jednak mają na swym koncie pierwsze nagrody w konkursach (w l. 2000 i 2001) na projekty bibliotek miejskich w Halmstad i w Vaxjö w Szwecji. Brali również udział w konkursie na rozbudowę norweskiej Biblioteki Narodowej w Oslo (2000 r). Ich projekt uzyskał wysoką ocenę, jednak nie zwyciężył.

Biblioteka Królewska jest doskonale zlokalizowana. Wyspa Slotsolmen (Wyspa Pałacowa), na której się znajduje, to nie tylko centrum miasta – to jego serce i mózg. Wąskie kanały oddzielające ją od stałego lądu bardzo podnoszą jej atrakcyjność, nie powodując w najmniejszym stopniu poczucia oderwania. W najbliższym sąsiedztwie są archiwa narodowe Danii, niewiele dalej pałac Christiansborg, obecnie siedziba duńskiego parlamentu, sądu najwyższego i gabinetu premiera. Jeszcze kawałek dalej Muzeum Thorvaldsena.

Wydaje się wielce prawdopodobne, że Czarny Diament ma duże szanse stać się nowym symbolem miasta. Pomocna w tym jest zapewne bardzo dobra wspomniana już lokalizacja, ale jeszcze bardziej doskonała ekspozycja. Położenie nad wodą, nad ruchliwym kanałem, między mostami (Knippelsbro i Langebro) i widoczność z nich gmachu, bardzo te szanse zwiększają. Fakt, że pod łącznikami między nową a dawną częścią biegnie ruchliwa ulica (Christians Brygge) powoduje, że ruch miejski wciąga Bibliotekę w życie miasta, co wydaje mi się być zaletą.

Nikt, kto choć raz ujrzy Czarny Diament nie zapomni jego pięknej, prostej bryły. Będzie też pod wrażeniem wnętrza, szczególnie falistości pięter, które oglądane z górnych poziomów w naturalny sposób łączą się z kształtem kanałów. Piętra przypominają pokłady okrętu. Czy to żegluga do ostatecznego portu, jakim ma być zdobycie wiedzy? Architektom udało się wykreować przestrzeń naprawdę niezwykłą. Jednak nie mogę oprzeć się wrażeniu, że architektura zagłusza tu funkcję. Nie mówię o funkcjonalności, bo tę tak naprawdę może zweryfikować tylko czas i stali bywalcy. Skąd to odczucie? Otóż możemy wejść i wyjść z gmachu, nie zorientowawszy się, że jesteśmy w bibliotece. Po drugie

– po pokonaniu wejścia głównego wydaje nam się, że jest tu jakoś ciasno: wolnej przestrzeni, mimo przeszklonej księgarni, jest niewiele. Zapewne jest to świadome działanie architektów, by wchodzący dopiero po pokonaniu kilkudziesięciu kroków doznali olśnienia, wkraczając w przestrzeń atrium. Ale pierwsze wrażenie jest często dominujące.

Mam też wątpliwości dotyczące oświetlenia czytelni i rozmieszczenia w nich miejsc dla użytkowników. Pomysł, by światło dzienne dostawało się do czytelni poprzez atrium, powoduje konieczność doświetlania światłem sztucznym, a mieszanie się tych dwóch źródeł nie jest chyba zbyt korzystne. W końcu to północna Europa, działanie promieni słonecznych jest względnie krótkie i niezbyt uciążliwe, a przyjęte rozwiązanie zmniejsza czas kontaktu ze światłem dziennym. Chyba że architektom chodziło o uzyskanie efektu maksymalnego skupienia, o które rzeczywiście łatwiej w lekkim półmroku czy przy pełnym świetle sztucznym. Tylko w takim razie dlaczego ustawiono większość stołów dla czytelników w ten sposób, że siedzący przy nich widzą ruch na balkonach? W dodatku takie właśnie ustawienie (równoległe do wielkich szyb od strony atrium) sprawia, że czytelnicy w obu czytelniach na poziomie C siedzą twarzą w twarz.

Biblioteka, będąc nowatorską w swej formie architektonicznej, wydaje mi się jednak dość tradycyjną, a przynajmniej typową dużą biblioteką naukową, jeśli chodzi o realizowanie swoich funkcji.

W zrealizowanym projekcie nie ma parkingu podziemnego. Choć akurat w tym przypadku nie był on koniecznością. Na przylegającym do Biblioteki placu Kierkegaarda jest dość miejsca, by pozostawić samochód, a tym bardziej, oczywisty w tym mieście środek lokomocji, jakim jest rower.

BIBLIOGRAFIA

1. K. Boegh: *Three centuries at the Royal Library*. Transl. by Virginia Laursen. Copenhagen 1991.
2. M. Sobczyk: *Biblioteka XXI wieku*. „Archivolta” 2001 nr 2(10) s. 8-21.
3. www.kb.dk, 2003.02.14.

ANNA WALCZAK

NEW SITE OF THE ROYAL LIBRARY IN COPENHAGEN

The new site of Det Kongelige Bibliotek in Copenhagen completed in 1999 is a part of the complex of library buildings including the Holm building (1906) and the Hansen building (1968). The new building nickname Black Diamond comes from black granite blocks forming three of its walls with glass panels filling the fourth one. The lobby, cloakrooms, bookstore, restaurant, cafe and concert hall with 600 seats occupy the

ground floor, exhibition area and conference rooms are located in the second floor. General and serials reading rooms, four special collections reading rooms, and staff and administration offices are located on higher levels of the building. Scenic location on the Slotsholmen island, simplicity of external design and organization of the internal space contribute to the overall impression.

Artykuł wpłynął do redakcji 4 marca 2003 r.

69. KONFERENCJA OGÓLNA I SESJA RADY GŁÓWNEJ IFLA
(Berlin, 1-9 sierpnia 2003)

BIBLIOTEKA JAKO PORTAL
MEDIA – INFORMACJA – KULTURA

Zmiany w zarządzaniu mediami

Szeroko rozumiana wiedza o mediach

Nowa kultura mediów cyfrowych: rezultat zmian i zmienność rezultatów

Rozwój, doskonalenie i wdrażanie kompetencji medialnych

Rozpowszechnianie i ochrona zbiorów bibliotecznych

Zarządzanie wiedzą

Wzmacnianie zawartości treściowej informacji

Budowanie strategicznych relacji z różnymi grupami użytkowników

Zaspokajanie specjalnych potrzeb informacyjnych

Świat informacji dla przyszłych pokoleń

Wolny dostęp do informacji w miejscu udostępniania

Licencje i inne aspekty prawne

Nowe struktury biblioteczne w globalnej wymianie informacji

Odpowiedzialność za kulturę i wartości ogólnoludzkie

Dalszy rozwój bibliotek jako instytucji kultury

Sieć – „Partnerstwo w kulturze”

Spółeczna odpowiedzialność bibliotek w zakresie niwelowania różnic kulturowych

Budynki biblioteczne jako komunalne ośrodki kultury

Rola bibliotek w zmieniającym się środowisku kulturalnym

69. Konferencja Ogólna IFLA, która w tym roku odbywa się w Berlinie, 80 kilometrów od granicy z Polską, daje wyjątkową możliwość uczestniczenia w niej większej grupie bibliotekarzy z Polski.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Grupa Robocza ds. Współpracy Międzynarodowej, postanowiła zaproponować osobom zainteresowanym wyjazdem do Berlina następujące rozwiązania:

1. Osoby, które chcą pojechać do Berlina zgłaszają swoje uczestnictwo w SBP:

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa
albo e-mail: biurozgsbp@wp.pl

2. Po otrzymaniu broszury informacyjnej (w języku angielskim i niemieckim) wraz z formularzem, należy wypełnić formularz zgłoszenia i przesłać go bezpośrednio do Berlina na adres organizatorów konferencji w nieprzekraczalnym terminie do 1.05.2003, a także opłatę konferencyjną w wysokości 350 euro, najlepiej przekazem bankowym na podane konto.

Proszę wpisać, że jest się członkiem IFLA (jest nim SBP, a tym samym wszyscy bibliotekarze należący do SBP) oraz numer członkowski PL 1005. Osoby nie należące do stowarzyszeń bibliotekarskich płacą nie 350, lecz 400 euro. Są jeszcze inni członkowie IFLA w Polsce, można to sprawdzić pod adresem: <http://www.ifla.org/ifla-cgi/ifla-members-srch?poland>

Wysłanie zgłoszenia po wyżej podanym terminie, ale do 15.07.2003, kosztuje już 400 euro, późniejsze zgłoszenie nie jest brane pod uwagę.

3. Kopie zgłoszenia proszę przysłać do SBP, abyśmy wiedzieli, ile osób pojedzie.

4. W broszurze informacyjnej znajduje się drugi formularz potrzebny do rezerwacji hotelu w Berlinie. Adresy hoteli znajdują się w materiałach informacyjnych.

Istnieje też inne alternatywne rozwiązanie. W Słubicach, w Domu Studenckim, zarezerwowano dla nas 40 jednoosobowych pokoi z łazienkami (standard hotelowy) w cenie 26 zł za noc. We wspólnej kuchni z pełnym wyposażeniem można przygotować śniadanie. Droga z Domu Studenckiego w Słubicach do dworca kolejowego we Frankfurcie nad Odrą zajmuje ok. 40 minut pieszo (jest też możliwość dojechania od granicy do dworca autobusem lub tramwajem, koszt ok. 1 euro), droga z akademika do granicy (proszę nie zapomnieć o paszportach) trwa wtedy 15 minut. Pociągi regionalne do Berlina jeżdżą co 30 minut, podróż do Centrum Konferencyjnego będzie trwała w sumie 1,5 godziny. Bilet grupowy na 5 osób ważny cały dzień kosztuje 23 euro czyli około 92 zł, a więc na osobę około 18,50 zł tam i z powrotem (dziennie). Istnieje też możliwość wynajęcia autobusu na codzienne dojazdy, ale może to być droższe (dodatkowe koszty ubezpieczenia autobusu i parkowania w Berlinie) oraz wymaga uzgodnień w obrębie większej grupy.

Ważne jest też indywidualne ubezpieczenie się na wypadek choroby w czasie pobytu zagranicą.

5. Rezerwację pokoju w Słubicach proszę dołączyć na osobnej kartce do kopii zgłoszenia na konferencję, wysyłanego do SBP do Warszawy.

6. Formularz potrzebny do rezerwacji hotelu w Berlinie zawiera też propozycje indywidualnych (płatnych) wycieczek proponowanych przez organizatorów w czasie i po konferencji; wszystkie są opisane dokładnie w broszurze informacyjnej.

7. Istnieje też możliwość krótkich pobytów na konferencji IFLA: karta jednodniowa – koszt 150 euro, karta 30 godzinna – od godz. 12.00 pierwszego

dnia do 18.00 dnia następnego – koszt 200 euro. Obowiązuje wtedy również wypełnienie formularza zgłoszeniowego z podaniem daty uczestnictwa. Osoby, które chciałyby skorzystać z tej możliwości, prosimy o poinformowanie odpowiednio wcześniej SBP.

W czasie trwania konferencji w Berlinie w grupie wolontariuszy (w kamizelkach IFLA) będzie 7 osób z Biblioteki Collegium Polonicum gotowych w każdej chwili służyć informacjami i pomocą gościom z Polski.

Pytania oraz pomoc w wypełnianiu formularzy:

Grażyna Twardak
Biblioteka Collegium Polonicum (Słubice)
e-mail: twardak@euv-frankfurt-o.de
tel. (95) 759-23-52.

W opłacie konferencyjnej 350 euro zawarte jest:

- uczestnictwo w 7-dniowej Konferencji Ogólnej IFLA w nowoczesnym Centrum Konferencyjnym (każdy uczestnik otrzymuje słuchawki, możliwość słuchania w językach: angielskim, niemieckim, francuskim, rosyjskim i hiszpańskim). Rozważane jest też ewentualne tłumaczenie niektórych sesji na język polski, będzie to zależało od liczby uczestników z Polski,
- wolny wstęp na wystawę – targi firm zajmujących się produktami oraz usługami dla bibliotek, okres trwania wystawy – 3 dni,
- informacyjna prezentacja wizualna stowarzyszeń i organizacji zajmujących się sprawami bibliotek i informacji,
- udział w zwiedzaniu wybranych bibliotek (około 37 bibliotek fachowych) i innych instytucji informacyjnych w Berlinie oraz okolicy (także dojazd do nich). Lista tych bibliotek znajduje się w broszurze informacyjnej i należy zgłosić na formularzu wybraną przez siebie bibliotekę,
- zaproszenie na uroczystość otwarcia wystawy – targów (łącznie z bankietem) w niedzielę 3 sierpnia,
- zaproszenie na przyjęcie z okazji otwarcia Konferencji IFLA, które odbędzie się w poniedziałek 4 sierpnia,
- zaproszenie na „Festyn Kultury” w Bibliotece Państwowej (Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz) wraz z programem towarzyszącym w czwartek 7 sierpnia,
- bezpłatna karta umożliwiająca korzystanie ze wszystkich miejskich środków transportu w czasie trwania konferencji,
- wycieczka – zwiedzanie Berlina (proszę zaznaczyć termin w zgłoszeniu),
- publikacja informacyjna na temat bibliotek niemieckich,
- CD-ROM ze wszystkimi referatami konferencyjnymi oraz możliwość wydruku w czasie konferencji,
- korzystanie z kawiarenki internetowej,
- możliwość uczestniczenia jako obserwator we wszystkich sesjach Rady Głównej IFLA,
- możliwość uczestniczenia we wszystkich posiedzeniach komisji IFLA,
- możliwość spotkania i nawiązania przyjaźni z bibliotekarkami i bibliotekarzami z ponad 130 krajów z całego świata.

Kontakt w SBP – Anna Majcher, Biuro Zarządu Głównego SBP (Warszawa), tel. (22) 825-83-74, 825-97-05, e-mail: biurozgsbp@wp.pl

Kontakt w EBIB – Bożena Bednarek-Michalska, Biblioteka Główna UMK, 87-100 Toruń, tel. (48-56) 61-14-417, Fax.: (48-56) 65-204-19, b.michalska@bu.uni.torun.pl

Kontakt w Collegium Polonicum w Słubicach – Grażyna Twardak, Biblioteka Collegium Polonicum (Słubice), tel. (95) 759-23-52, e-mail: twardak@eu-frankfurt-o.de

Kontakt z IFLA – IFLA 2003 Berlin Sekretariat, Barbara Schleihagen, sekretarz generalny Christoph Albers, koordynator Konferencji C/o Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz Potsdamer Str. 33, D-10785 Berlin Tel.: 030 26-55-88-52 lub 74; Fax: 030 26-55-88-53 lub 75; E-mail: ifla2003secr@sbb.spk-berlin.de

Strony Internetowe Konferencji IFLA: <http://www.ifla.org/IV/ifla69/index-g.htm>

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEKI MIĘDZYNARODOWEJ ORGANIZACJI PRACY

Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP – ang. International Labour Organization, ILO) z siedzibą w Genewie, została utworzona w 1919 r. podczas konferencji pokojowej w Paryżu, jako autonomiczna organizacja stowarzyszona z Ligą Narodów. Celem jej działalności jest połączenie wysiłków rządów, pracodawców i pracowników na rzecz polepszenia warunków życia i pracy ludzi we wszystkich krajach. Działania MOP skoncentrowane są m.in. na walce z bezrobociem, zagwarantowaniu odpowiednich zarobków, ochronie pracowników przed zagrożeniami i chorobami zawodowymi oraz ochronie pracy młodzieży i kobiet. Działalność MOP obejmuje m.in.:

- wyznaczanie międzynarodowej polityki i programów, mających na celu promowanie podstawowych praw człowieka, poprawę warunków pracy i życia oraz zwiększenie możliwości zatrudnienia,
- tworzenie międzynarodowych norm dotyczących pracy, służących m.in. jako wytyczne dla rządów poszczególnych krajów do wprowadzania tej polityki w życie,
- prowadzenie programu międzynarodowej współpracy technicznej, formułowanego i realizowanego przy aktywnym udziale władz, organizacji pracodawców i pracowników, służącego pomocą w realizacji tej polityki w praktyce,
- szkolenie, kształcenie, działalność badawczą i wydawniczą w celu udzielenia wsparcia wszystkim tym działaniom.

Sekretariatem MOP jest Międzynarodowe Biuro Pracy, które ma również przedstawicielstwa w ok. 40 krajach na wszystkich kontynentach, m.in. w Polsce. Biuro realizuje ustalenia MOP i obejmuje wiele komórek organizacyjnych, zajmujących się poszczególnymi zagadnieniami związanymi z problematyką pracy.

Biblioteka MOP gromadzi, opracowuje i udostępnia piśmiennictwo z zakresu problematyki pracy człowieka dotyczące m.in.:

- ekonomicznych, prawnych i społecznych aspektów pracy, w tym: rynku pracy, demografii, zatrudnienia kobiet, młodocianych i emigrantów, zabezpieczenia społecznego, prawa pracy, statystyki, finansów;
- zarządzania pracą;
- bezpieczeństwa i higieny pracy, w tym: warunków pracy i zagrożeń występujących w poszczególnych gałęziach przemysłu,
- medycyny pracy;
- polityki rządów poszczególnych państw dotyczących zagadnień pracy;
- praw człowieka związanych z pracą;
- badań naukowych w zakresie pracy;
- działalności organizacji międzynarodowych (w tym Unii Europejskiej), związków zawodowych i innych instytucji, zajmujących się problemami pracy człowieka;
- rozwoju społecznego i zmian technologicznych w krajach całego świata.

W Bibliotece zgromadzono duży zbiór międzynarodowych i krajowych przepisów prawnych oraz zbiorów dokumentów statystycznych związanych z problematyką pracy. Zbiór statystyczny obejmuje dokumenty z ostatnich 5 lat opublikowane przez MOP i przez inne międzynarodowe organizacje oraz dane statystyczne z poszczególnych krajów. Zbiór dokumentów prawnych obejmuje międzynarodowe i krajowe przepisy prawne dotyczące problemów pracy, w tym pełny zbiór dokumentów MOP. Gromadzone są również inne zbiory, m.in.: informacji i baz danych na płytach CD, mikrofilmach, mikrofilmach czasopism, kaset wideo, dokumentów związanych z historią MOP, z Organizacją Narodów Zjednoczonych, przedwojennych czasopism, wydawnictw Ligi Narodów i wiele innych.

Biblioteka prowadzi usługi biblioteczne i informacyjne dla wszystkich zainteresowanych. Zbiory udostępniane są na miejscu oraz wypożyczane drogą wypożyczeń międzybibliotecznych. Ponadto Biblioteka MOP odpowiada na zapytania składane przez użytkowników osobiście, listownie, w formie elektronicznej, za pomocą faksu lub telefonu. Na zamówienia opracowywane są w ciągu jednego dnia bibliografie tematyczne na podstawie bazy danych LABORDOC – automatycznego katalogu zbiorów Biblioteki (350 000 rekordów). Baza ta obejmuje również opisy wybranych artykułów z czasopism, pełne teksty wybranych dokumentów itp. i zapewnia do nich dostęp w 4 językach (angielskim, francuskim, niemieckim i hiszpańskim). Baza danych LABORDOC jest aktualizowana co tydzień i dostępna jest bezpłatnie na stronie internetowej: www.ilo.org/labordoc.

Biblioteka MOP realizuje swe usługi informacyjne m.in. poprzez aktualizowanie na bieżąco szeroko rozbudowanego portalu internetowego, zamieszczając w nim informacje o swoich zbiorach i usługach oraz o bazach danych MOP, jak również tworząc bramkę („WorkGate”) do internetowych światowych zasobów związanych z problematyką pracy.

Strony internetowe Biblioteki zapewniają – oprócz dostępu do bazy danych LABORDOC – dostęp do wielu innych baz danych MOP: bibliograficznych, pełnotekstowych, statystycznych i prawnych. Bazy te zawierają informacje krajowe i regionalne, o wydawnictwach MOP, o zagadnieniach związanych z pracą, m.in.: zarządzaniu, przepisach prawnych, statystykach, stosunkach pracy, bezpieczeństwie i higienie pracy, zabezpieczeniu społecznym oraz

o różnych problemach świata pracy. Bazy dotyczą również terminologii, szkolenia zawodowego oraz rehabilitacji. Wśród baz można wymienić np.:

– *ILODOC* – katalog wydawnictw MOP od 1965 r. oraz wybranych dokumentów od 1919 r.; zawiera on linki do elektronicznych dokumentów tam, gdzie to jest możliwe. Baza dostępna jest na stronie: ilis.ilo.org/ilis/engl/ilodoc/eintilo/htm

– *ILOLEX* – trójjęzyczna baza, obejmująca pełne teksty międzynarodowych norm dotyczących pracy, konwencji i rekomendacji MOP (w 7 językach), raporty i decyzje komitetów MOP, tekst Konstytucji MOP i postanowienia konferencji MOP. Baza zawiera ponad 75 000 pełnych tekstów dokumentów MOP. Baza dostępna jest na stronie: ilolex.ilo.ch:1567/public/english/50normes/infleg/iloeng/index.htm

– *LABORSTA* – baza obejmująca dane statystyczne na (podstawie wydawnictwa ILO *Yearbook of Labour Statistics*), dotyczące osób pracujących, zatrudnienia, bezrobocia, płac i tematów pokrewnych. Baza dostępna jest na stronie: laborsta.ilo.org

– *NATLEX* – baza zawiera informacje o prawodawstwach krajowych dotyczących pracy, zabezpieczenia społecznego i tematyki praw człowieka. Zawiera ona również wybrane pełne teksty ponad 300 dokumentów. Opracowana jest w języku angielskim, francuskim i hiszpańskim. Baza dostępna jest na stronie: natlex.ilo.org

Jeśli chodzi o problematykę bezpieczeństwa i higieny pracy, Biblioteka MOP gromadzi dokumenty z tej dziedziny, specjalizując się jednak w innych problemach związanych z pracą. Poprzez hasło „bezpieczeństwo i higiena pracy” w bazie *LABORDOC* wyszukuje się ok. 10 000 poz. z l. 1962-2002. Zapewniony jest też dostęp do międzynarodowej bazy danych *CISDOC*, zawierającej opisy ponad 50 000 dokumentów dotyczących m.in. zagrożeń fizycznych, chemicznych, biologicznych, wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz sposobów zapobiegania im. Baza ta obejmuje także przepisy prawne, materiały szkoleniowe, normy itp. Baza *CISDOC* jest opracowywana przez Międzynarodowe Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy CIS*.

Pod hasłem „bezpieczeństwo i higiena pracy” na omawianej stronie internetowej Biblioteki MOP zapewniono jeszcze dostęp do bazy danych *ICSC*, obejmującej teksty międzynarodowych kart bezpieczeństwa chemicznego oraz do bazy *Substance Abuse and Tobacco in the Workplace Database*, która obejmuje informacje o problemach związanych z zagrożeniami wynikającymi z używania w miejscu pracy alkoholu, tytoniu i innych używek w miejscu pracy.

Wykaz i opisy tych oraz innych baz danych ILO znajdują się na stronie: www.ilo.org/public/english/support/lib/dblist.htm

Biblioteka MOP stosuje nowoczesne formy doboru najbardziej wartościowych informacji. Zamieszczona na jej stronach internetowych bramka „WorkGate” prowadzi do źródeł internetowych dotyczących problemów związanych z pracą. Jest ona jednocześnie wirtualną biblioteką umożliwiającą dostęp do ponad 350 portali internetowych, baz danych i innych internetowych źródeł wybranych przez pracowników Biblioteki i służb informacyjnych pod kątem

* B. Szczepanowska: *Informacja naukowa w dobie globalizacji na przykładzie międzynarodowego systemu informacji naukowej o bezpieczeństwie i higienie pracy CIS*. „Prz. Bibl.” 2002 nr 3 s. 21-27.

jakości i przydatności danych dla pracowników MOP oraz innych zainteresowanych. Użytkownicy bardzo sobie cenią ten typ selekcji danych, gdyż przy zalewie informacji internetowych bardzo potrzebne są „filtry”, które wybiorą informacje najnowsze. W ramach bramki „WorkGate” zapewniono wyszukiwanie literatury i informacji na interesujący użytkownika temat poprzez wybór jego nazwy z załączonego wykazu tematów.

Wyspecjalizowane służby informacyjne są zlokalizowane również w wielu działach Międzynarodowego Biura Pracy, jak również we wspomnianych przedstawicielstwach MOP w ok. 40 krajach, gdzie można m.in. uzyskać różnorodne informacje i wydawnictwa ILO.

Portal internetowy zarówno Międzynarodowej Organizacji Pracy, jak i jej Biblioteki zawiera wiele, często aktualizowanych i uzupełnianych, ważnych informacji, o działalności MOP, Międzynarodowego Biura Pracy i Biblioteki MOP oraz o najnowszych wydarzeniach w międzynarodowym świecie tak ważnej działalności człowieka, jaką jest udział w procesie pracy. Jego strony internetowe zawierają też wiele linków do innych ważnych dla tej dziedziny życia międzynarodowych i krajowych organizacji, instytucji, stowarzyszeń itp., umożliwiając zainteresowanym specjalistom z całego świata dostęp do wybranych aktualnych informacji o postępach w światowym rozwoju nauki i praktyki w dziedzinie pracy, a w tym w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Biblioteka MOP rozpowszechnia informacje o swej działalności za pomocą innych nośników: płyty CD oraz filmu wideo (*Work with Information – the ILO Way*).

Bliższe informacje o działalności i zbiorach Biblioteki MOP można uzyskać na stronie internetowej: <http://www.ilo.org/public/english/support/lib/> oraz w Biurze Biblioteki i Służb Informacyjnych (Bureau of Library and Information Services – INFORM), tel.: +41.22.799.8675; Fax: +41.22.799.6516; email: inform@ilo.org

Barbara Szczepanowska

Praca wpłynęła do redakcji 20 stycznia 2003 r.

KONFERENCJA
„STAN I POTRZEBY POLSKICH BIBLIOTEK UCZELNIANYCH”
(Poznań, 13-15 listopada 2002 r.)

Konferencja zorganizowana przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu towarzyszyła obchodom 100-lecia gmachu Biblioteki. Przypomnieniu tego wydarzenia poświęcona była sesja w pierwszym dniu konferencji. Uczestnicy mieli okazję wysłuchać wystąpienia prof. Lecha Trzeciakowskiego, który przypominał warunki, w których doszło do zbudowania i zorganizowania niemieckiej Biblioteki Cesarza Wilhelma. Drugie wystąpienie, Jakuba Skutecznego i Artura Jazdona, będące prezentacją multimedialną, przypomniało najważniejsze karty z dziejów Biblioteki. Po wysłuchaniu krótkiego występu Chóru Kameralnego UAM, który wspaniale zabrzmiał w bardzo akustycznym gmachu Biblioteki, uczestnicy spotkania mogli zapoznać się z wystawą „100 lat. 1902 Kaiser Wilhelm Bibliothek. Biblioteka Uniwersytecka 2002”.

Właściwa sesja naukowa odbyła się w następnych dwóch dniach. Zaproszeni przez organizatorów referenci omówili najważniejsze trudności, z którymi w ostatnich latach, obecnie boryka się i w przyszłości borykać się będzie polskie bibliotekarstwo akademickie. Zadaniem referentów było opisanie stanu, ale i wskazanie najważniejszych podstawowych zadań w perspektywie 4-6 lat. Dzięki wcześniejszemu wydrukowaniu zamówionych materiałów (uczestnicy konferencji otrzymali je z blisko miesięcznym wyprzedzeniem), a także pozostawienie czasu na dyskusję obrady były niezwykle ożywione.

Na pierwszej sesji przedstawiono 3 referaty dotyczące spraw finansowo-organizacyjnych. Stanowiły je: *Polityka KBN w zakresie działań wspierających badania naukowe* autorstwa prof. Krzysztofa Kurzydłowskiego, wiceprzewodniczącego KBN, *Biblioteka w systemie uczelni akademickiej* prof. Bogdana Maruszewskiego i *Biblioteka akademicka: możliwe zmiany organizacji* prof. Jacka Wojciechowskiego. Pierwszy referent, informując o zasadach finansowania, nie krył faktów zbyt dużego rozproszenia środków na dziesiątki tysięcy drobnych inicjatyw, ograniczenia finansowania bibliotek przez władze uczelni, braku z ich strony wsparcia dla starań bibliotekarzy. Zaapelował do środowiska o przygotowanie wieloletniego planu rozwoju bibliotek. Wystąpienie to wywołało szczególnie ożywioną dyskusję, w której głos zabrali m.in. H. Szarski, E. Dudzińska, H. Hollender, A. Jazdon, S. Czaja. Wnioski z niej

płynące można podsumować następująco: środowisko dyrektorów bibliotek nie czuje się upoważnione ani wystarczająco silne do zastępowania aparatu państwowego powołanego do tworzenia tego typu planów. Chętnie będzie współdziałać i współpracować, odpowiadać na szczegółowe pytania, podpowiadać najkorzystniejsze rozwiązania. Nie da się jednak na zasadzie społecznego zrywu opracować w pełni miarodajnego obrazu potrzeb i planu rozwoju. Wymaga to innego podejścia i podjęcia takiego zadania przez powołane do tego urzędy oraz zorganizowanie zespołu współpracujących z nimi bibliotekarzy. W dyskusji wskazano jednak na konieczność już dziś zastanowienia się nad większą niż dotąd koncentracją środków KBN na ogólnopolskie rozwiązanie podstawowych problemów: retrokonwersję, digitalizację, dofinansowanie dalszej komputeryzacji i zakupów dostępu do baz danych. Propozycja prof. K. Kurzydłowskiego, aby finansować część tych zadań ze środków przeznaczonych na SPUB (Specjalne Programy Urządzenia Badawcze) oraz na informatyzację jest z punktu widzenia środowiska jak najbardziej godna poparcia. Wskazywano na zasadność powrotu do celowego wydzielenia środków na cele biblioteczne w ramach dotacji statutowej dla uczelni. Że środowisko nie uchyla się od współodpowiedzialności za przygotowanie odpowiednich materiałów i raportów, znalazło odbicie w dalszych wystąpieniach.

Prorektor Politechniki Poznańskiej, prof. B. Maruszewski, wzbudził szczególne zainteresowanie, przedstawiając biblioteki jako „instytucje o znaczeniu priorytetowym w stosunku do pozostałych jednostek” uczelni. Nakreślił w swym wystąpieniu zmiany dokonujące się już, jak i te, przed którymi dopiero stajemy. W tym momencie nasuwały się refleksje, jak pogodzić tę wysoką ocenę bibliotek z przesłanym kilka dni wcześniej na uczelnie materiałem przygotowanym przez MENiS a dotyczącym strategii rozwoju nauki do 2010 r., w którym o bibliotekach mówi się w dwóch miejscach. W dyskusji podkreślono, że jeśli władze uczelni nie zwrócą uwagi na określenie miejsca bibliotek w systemie nauki, ich roli, znaczenia i funkcji, jakie winny pełnić w społeczeństwie z informatyzowanym, w kształceniu na odległość z wykorzystaniem Internetu, na potrzebę stworzenia zasobnych elektronicznych bibliotek dydaktycznych, to uczelnia może stawianych przed nią zadań nie zrealizować. Wskazano przy tym na konieczność zwrócenia uwagi władz uczelni – ale i KRASP (Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich) – na ważne, choć być może szczegółowe sprawy: miejsca dyrektora biblioteki we władzach uczelni (jego roli w senacie), podległości bibliotek w ramach uczelni właściwym prorektorom, konieczności nadzorowania wszystkich jednostek systemu biblioteczno-informacyjnego uczelni przez biblioteki główne (zapobieganie rozproszaniu środków). W wystąpieniu B. Maruszewskiego znajdujemy też stwierdzenie dotyczące konieczności zawiązywania porozumień ogólnopolskich w celu realizacji określonych zadań, np. zakupów dostępu do baz czasopism. Sądzić należy, że środowisko nasze dojrzewa również do przyjęcia i wprowadzenia rozwiązań stosowanych w tym względzie np. w państwach skandynawskich.

Profesor Jacek Wojciechowski w swoim wystąpieniu uzasadniał ukształtowanie się nowego modelu organizacyjnego przyszłej biblioteki akademickiej. Autor stwierdził, że rozwiązania będą zależały od okoliczności i od przyjętych w poszczególnych instytucjach zasad postępowania. Nie można jednak zaprzeczyć, że wiele propozycji da się – w całości lub w części – zastosować praktycznie

w każdej bibliotece. Autor zawarł w swym wystąpieniu wiele pytań, ale i udzielił odpowiedzi na dużą ich część. Z wieloma można się zgodzić, pewne są dyskusyjne lub, mówiąc inaczej, będą wymagały dostosowania do rzeczywistych warunków. Sądzić należy, że ten materiał będzie stanowił jeszcze przedmiot wielu dyskusji.

Bezdiskusyjna natomiast wydaje się główna teza zawarta w wystąpieniu Anny Sokołowskiej-Gogut *Problematyka oceny jakości i wynikające z niej próby standaryzacji i normalizacji działalności biblioteczno-informacyjnej*, który otwierał drugą sesję obrad. Wszyscy zgodzili się, że jak najszybciej należy wprowadzić do praktyki bibliotekarskiej formularz opracowany przez zespół pracujący pod egidą Konferencji Dyrektorów. Formularz przedstawili w uzupełnieniu wygłoszonego referatu L. Derfelt-Wolf i Marek Górski. Zostanie on w najbliższym czasie skierowany do wszystkich dyrektorów, aby zespół mógł zacząć zbierać i opracowywać dane już od 2002 r. Dzięki temu za kilka lat uzyskamy możliwość dysponowania nie tylko danymi porównywalnymi dla poszczególnych grup bibliotek, ale być może pewnymi propozycjami dotyczącymi normatywów oraz na pewno materiałem, który pozwoli nam opracować w pełni udokumentowane raporty tematyczne.

Kolejna referentka, Danuta Konieczna, podjęła temat dotyczący personelu bibliotek, tym razem w kontekście perspektywy rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Po omówieniu aktualnych danych statystycznych autorka poruszyła problemy pragmatyki, kształcenia, doskonalenia zawodowego i wizerunku zawodu bibliotekarza, kończąc całość krótkim podsumowaniem wskazującym rolę bibliotek i bibliotekarzy w społeczeństwie informacyjnym. W dyskusji głównie zastanawiano się, kogo i jak kształcić dla potrzeb przyszłych bibliotek, jaka winna być struktura zatrudnienia, jakie miejsce zajmujemy na uczelniach w związku ze stawianymi przed nimi nowymi wyzwaniem. Pytania dotyczyły też tego, kim powinien być przyszły pracownik biblioteki. Pytanie to pojawiło się w wielu innych wystąpieniach, co potwierdza naszą świadomość koniecznych w tym zakresie przeobrażeń. Można jednak pokusić się również o stwierdzenie, że tym nowym wyzwaniom już dziś stawiamy czoła, podejmując szkolenia i doksztalcanie. Tu także ważne jest określenie standardów dotyczących m.in. zatrudnienia, umiejscowienia w strukturze uczelni bibliotekarzy dyplomowanych. W wyniku dyskusji postanowiono, że na przyszłoroczne VI Forum SBP podzespół pracujący pod egidą Konferencji Dyrektorów przygotuje raport na ten temat.

Ewa Kobińska-Maciuszko swym wystąpieniem *Budownictwo biblioteczne w ostatnim dziesięcioleciu – główne tendencje w projektowaniu* wywołała duże zainteresowanie słuchaczy. Wynika to z faktu, że spora część bibliotek już podjęła albo pragnie w najbliższym czasie rozbudowywać czy modernizować swe siedziby. Autorka mająca przecież za sobą bogate doświadczenia związane z budową nowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, mogła odpowiedzieć na wiele pytań. Dotyczyły one głównie tego, czy wolny dostęp jest rozwiązaniem optymalnym, jak dokonywać do niego wyboru książek z magazynu zwartego, jak w przyszłości projektować rozwój wolnego dostępu przy nowoczesnym dążeniu do digitalizacji, jak godzić oczekiwania czytelników z wizjami architektów. Autorka zapowiedziała zorganizowanie w roku przyszłym warsztatów na powyższe tematy, a także przygotowanie materiałów mogących stanowić pomoc dla przyszłych pokoleń budowniczych.

W ostatniej sesji tego dnia uczestnicy mogli wysłuchać dwóch wystąpień: prof. Mirosława Górniego *Od gromadzenia zbiorów do zarządzania zbiorami* oraz Ewy Dobrzańskiej-Lankosz *Wczoraj fantazja, dzisiaj – rzeczywistość, czyli o komputeryzacji polskich bibliotek akademickich słów kilka*. Tylko na pierwszy rzut oka tematyka referatów nie ma wspólnego mianownika. Wiadomo przecież, co potwierdziły wystąpienia, że nowocześnie skomputeryzowana biblioteka, w coraz większym stopniu będzie odchodziła od tradycyjnego gromadzenia do zarządzania zbiorami, przedkładając nad konieczność posiadania zbiorów możliwość zorganizowania dostępu do zasobów informacji. Mirosław Górny przedstawił interesujące modele gospodarki zbiorami, koncentrując uwagę na problemach zarządzania nimi w przyszłości. Przy czym ciekawe są jego spostrzeżenia dotyczące np. przyszłej organizacji pracy i realizacji zadań, konieczności uwzględnienia w większym zakresie problemów wykorzystywania źródeł elektronicznych, konieczności zbudowania konsorcjum ogólnopolskiego organizującego dostęp do światowych zasobów informacji.

Ewa Dobrzańska-Lankosz, po przedstawieniu krótkiej historii zabiegów, starań i dokonań w zakresie komputeryzacji naszych bibliotek (w tym i problematyki norm, współpracy, katalogów centralnych, retrokonwersji) doszła do problematyki elektronicznych źródeł informacji oraz bibliotek elektronicznych, poruszając sprawy organizacji dostępu do światowych źródeł informacji (w tym sposobu jego finansowania) i digitalizacji zbiorów w celu tworzenia bibliotek elektronicznych. Tu pojawiają się pytania natury organizacyjnej, technicznej czy z zakresu prawa autorskiego. W zakończeniu autorka starała się określić, na jakim etapie komputeryzacji są obecne biblioteki akademickie. Podsumowała również kwestie związane z dalszym postępowaniem prac: źródeł finansowania, zakupu sprzętu i nowych wersji oprogramowań, ale i dostępu do źródeł elektronicznych, zasadności powrotu do ustalenia ogólnopolskich programów rozwoju informacji i informatyzacji czy szerzej polityki bibliotecznej państwa, perspektywy rozwoju bibliotek, wpływu automatyzacji na ich przekształcania i organizację. Próbując choć częściowo wskazać odpowiedzi na to ostatnie pytanie, mówiła o coraz większym ich skomputeryzowaniu, coraz częstszym sięganiu do źródeł elektronicznych, samodzielnym ich tworzeniu, ale i ochronie posiadanych zasobów, konieczności współdziałania w przechowywaniu elektronicznych kopii zasobów, porządkowaniu wirtualnej przestrzeni. Ten przeglądowy referat wskazuje dobitnie, jak komputeryzacja, postrzegana jeszcze nie tak dawno głównie jako problem techniczny, zaczyna w coraz większym stopniu wpływać na inne dziedziny działalności bibliotecznej. Dyskutanci wskazali na konieczność dyskusji nt. zbudowania polskiego odpowiednika SUBITO, niemieckiego systemu usług dostarczania zasobów. Część bibliotek podjęła już prace w tym zakresie, biblioteki medyczne mają już pewne osiągnięcia (System DocEmed). Nie powinniśmy dopuścić do sytuacji niekontrolowanego rozwoju tych inicjatyw.

Równie obszerny i przeglądowy był – otwierający drugi dzień obrad – referat autorstwa Artura Jazdona *Zbiory specjalne – luksus czy narodowy obowiązek*. Autor przedstawił najważniejsze problemy związane z tymi zbiorami. Zaliczył do nich: konieczność zdefiniowania podstawowych pojęć (zbiory specjalne, materiały specjalne, zbiory zabytkowe), środowiskową dyskusję nt. ich gromadzenia (specjalizacja, wymiana, scalanie), ustalenie zasad retrokonwersji

katalogów tych zbiorów, a później także ich digitalizacji w celu uniknięcia dublowania prac, zapewnienie przepływu informacji, zorganizowanie w Polsce specjalistycznych pracowni konserwacji, mikrofilmowania oraz digitalizacji i ich współpracy, zmian przepisów prawa utrudniających realizację zadań (ustawa o zamówieniach publicznych, uszczegółowienie zasad tworzenia NZB). Autor wskazał, iż fakt posiadania zbiorów specjalnych nakłada dziś na biblioteki tak duże zobowiązania finansowe i organizacyjne, iż należy zastanowić się, czy każda biblioteka winna te zbiory gromadzić, kto i w jakim zakresie winien wspomóc finansowanie zadań z nimi związanych.

Niezwykle ważne były dwa głosy w dyskusji: dr Jacka Niemira z Biblioteki Kórnickiej PAN i dr Andrzeja Nikischa z Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych. Pierwszy wskazał słusznie, że przy podejmowaniu digitalizacji nie można zapominać o arcyciekawych i ważnych zasobach bibliotek innych typów, np. podległych PAN. Drugi dyskutant wskazał na rozwiązania organizacyjne i techniczne w zakresie digitalizacji dla Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej, które mogą stanowić punkt wyjścia przy ustalaniu zasad digitalizacji w skali kraju, np. zbiorów specjalnych.

Aldona Chachlikowska w referacie *Praca naukowa i dydaktyczna w bibliotekach uczelnianych i możliwości jej efektywnego realizowania*, wskazując na istniejące przepisy prawne oraz smutny fakt, iż biblioteki nasze często istnieją jakby obok uczelni, zwróciła uwagę na zwiększającą się konieczność uczestnictwa bibliotekarzy w pracach naukowych i dydaktycznych uczelni. Realizacja pierwszych to nie tylko prestiż i zadowolenie bibliotekarzy, ale powiązanie bibliotek, ich zasobów i warsztatów z pracami naukowymi podejmowanymi na wydziałach, wskazanie bibliotekarzy jako możliwych partnerów w ich realizacji, to na koniec również możliwości uzyskania dodatkowych funduszy. Kontakty zagraniczne i krajowe, konferencje, możliwość publikowania, sprzyjają organizowaniu tych prac w bibliotekach oraz uczestnictwu w nich większej grupy bibliotekarzy i to nie tylko wywodzących się z oddziałów zbiorów specjalnych. Praca dydaktyczna to drugi niezwykle ważny i zyskujący na znaczeniu element pracy bibliotek. Jeśli chcemy wyjść naprzeciw oczekiwaniom użytkowników, dobrze prowadzić ich poprzez zalewający nas świat informacji, musimy ich w szerszym niż do tej pory stopniu przy wykorzystaniu różnorodnych form i technik w ten świat wprowadzić. Musimy przy tym nieustannie doksztalać się sami, kształcić adeptów zawodu (praktyki).

Jest rzeczą wiadomą, że żadna z bibliotek współczesnych nie może dziś działać sama. Przy realizacji nowych zadań i funkcji musimy współpracować. Jan Wołosz przedstawił referat *Międzynarodowa współpraca bibliotek i jej problemy* a dr Stefan Kubów *Możliwości współpracy między bibliotekami uczelni państwowych i niepaństwowych*. Dwa różne wystąpienia dotyczące tej ważnej problematyki, lecz konkluzja z nich płynąca jest dość zbieżna. W zbyt małym zakresie współpracujemy na forum międzynarodowym, co nie pozwala nam do końca czerpać z doświadczeń i rozwiązań w stosowanych w świecie. Także świat w zbyt małym stopniu informowany jest o naszych – niemałych przecież -- dokonaniach! W zbyt małym stopniu podejmujemy współpracę środowiskową z liczną grupą bibliotek szkół niepaństwowych, z których część może i chce stać się partnerami w rozwiązywaniu bieżących zagadnień. W dyskusji Janina Przybysz z Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu wskazała

długą listę konkretnych działań, wokół których mogą koncentrować się nasze wspólne działania. To więc zdaje się zależeć od nas. Natomiast pełne nasze uczestnictwo w międzynarodowej wymianie doświadczeń i współpracy w dużym stopniu zależeć będzie od zrozumienia ich znaczenia przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, np. opłacenie przez nie składek członkowskich dla polskich organizacji zawodowych czy głównych bibliotek. Grażyna Twardak z Biblioteki Collegium Polonicum w Słubicach wskazała na szansę wystąpienia bibliotekarzy polskich na forum międzynarodowym na Kongresie IFLA w 2003 r. w Berlinie. Biblioteka w Słubicach gotowa jest pomóc polskim delegatom w rozwiązywaniu np. problemów z zakwaterowaniem.

Ostatnie wystąpienie *Te nieprzewidywalne biblioteki akademickie* dr. Henryka Hollendra trudno przedstawić w dwóch zdaniach. Koniecznie należy się z tym referatem zapoznać, gdyż z jednej strony autor podsumowuje w nim jakby część zagadnień poruszanych we wszystkich referatach, z drugiej strony przedstawia swój pogląd na możliwy rozwój wypadków w perspektywie kilkunastu lat.

Na zakończenie warto przypomnieć prośbę organizatorów o przesłanie na ich adres uwag krytycznych, polemicznych, uzupełnień czy własnych przemyśleń. Wszystkie te materiały wraz z opiniami przygotowanymi i wygłoszonymi już na konferencji zostaną opublikowane w roczniku *Biblioteka* za 2003 r., stanowiąc tym samym uzupełnienie materiałów konferencyjnych, z nadzieją, że publikacja ta stanowić będzie nie tylko interesującą lekturę dla bibliotekarzy – praktyków, ale również materiał dydaktyczny dla studentów bibliotekoznawstwa.

Krystyna Jazdon

Sprawozdanie wpłynęło 3 grudnia 2002 r.

IV POWSZECHNY ZJAZD ARCHIWISTÓW POLSKICH ARCHIWA I ARCHIWISCI W DOBIE SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO (Szczecin, 12-13 września 2002 r.)

Zjazdy archiwistów polskich odbywają się co 5 lat, liczą po kilkuset uczestników – profesjonalistów związanych z archiwami. Stanowią najważniejszą ogólnopolską platformę dyskusji o zagadnieniach bieżących, m.in. dotyczących strategii rozwoju krajowych archiwów, a też spraw równie ważnych dla bibliotekarzy i pracowników informacji. Szczęólnego znaczenia nabierają te zagadnienia w dobie społeczeństwa informacyjnego, kiedy interesy użytkowników i pracowników archiwów i bibliotek, aktualne przedsięwzięcia tych instytucji zawierają tak wiele wspólnego. Dotyczy to zwłaszcza wysiłków związanych z implementacją nowoczesnej, opartej na Information Technology Communication (ITC) organizacji dostępu do zbiorów i ich digitalizacji w celu rozpowszechnienia przez Internet.

Na dwóch ostatnich zjazdach byłam jedynym przedstawicielem polskich bibliotek i uniwersyteckich ośrodków akademickich kształcących na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa, zaproszonym imiennie do wy-

głaszania referatów związanych z edukacją. Uważam dlatego za swój obowiązek podzielenie się refleksjami i zachęcenie świata bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej do zainteresowania się wynikami i postanowieniami tego gremium. Zjazdy te mają charakter głównie ogólnopolski, choć zawsze zapraszana jest grupa współpracujących archiwistów zagranicznych.

Poprzedni III Zjazd miał miejsce w Toruniu w dn. 2-4.09.1997 r. Referaty zostały opublikowane przez współorganizatorów: Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych oraz Stowarzyszenie Archiwistów Polskich w 2 tomach wydawnictwa *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich* pod redakcją naukową dyrektora naczelnego NDAP Darii Nałęcz. Równoległe materiały zostały opublikowane w wyborze w kwartalniku *Archiwista Polski* (1997 nr 4). Ze względu na udział członków z Section for Archival Education and Training of International Council on Archives (obecni byli członkowie SAE ICA ze Stanów Zjednoczonych, Australii, Hiszpanii, Holandii, Japonii, Chin, Szwecji) do obrad dołączono sesję w języku angielskim poświęconą edukacji, w której wzięłam udział z referatem. Wygłosiłam też referat w języku polskim nt. kształcenia archiwistów w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Ponowne imienne zaproszenie na IV Zjazd Archiwistów Polskich w 2002 r. potwierdziło słuszność inicjatyw w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ. Tym razem zostałam poproszona o zreferowanie rozwoju edukacji związanej z zawodem archiwisty poza studiami historycznymi. Wygłosiłam w związku z tym referat pt. „Studia wyższe z archiwizowania dokumentów wobec potrzeb społeczeństwa informacyjnego trzeciego tysiąclecia”.

Zjazd w 2002 r. obradował w siedmiu sekcjach: Archiwa zakładowe, Archiwa instytucji kulturalnych i naukowych, Archiwa kościelne, Komputerowe zarządzanie informacją, Konserwacja archiwaliów, System edukacji archiwistów, Problemy studenckich kół naukowych. Ponad 600 uczestników wysłuchało 62 referatów i komunikatów. Największym zainteresowaniem cieszyły się sprawy elektronicznej dokumentacji w archiwach zakładowych, digitalizacji zbiorów historycznych oraz komputerowego zarządzania informacją w archiwach. Szeroko dyskutowano konieczność unowocześnienia kształcenia archiwistów, zwłaszcza w zakresie stosowania ITC i rozwinięcia kształcenia elektronicznego na dystans (distance education).

Pojawiły się w związku z tym nowe wątki edukacyjne: konieczność dalszej modyfikacji już istniejącej specjalizacji archiwalnej na kierunku historycznym (UAM i UMK), utworzenie nowego kierunku studiów – Archiwistyka (UMCS), jak i wykorzystania oferty kierunku pokrewnego: Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa (UJ). Zainteresowanie wzbudziły nowopowstałe specjalizacje w IINB UJ, jak: Digitalizacja i archiwizacja dokumentów, Elektroniczne publikowanie, Informacja w społeczeństwie, Animator komunikowania – bardzo pomocne w kształtowaniu nowoczesnego wizerunku archiwów i bibliotek (studia uzupełniające magisterskie dzienne i zaoczne) oraz stwarzające możliwość kooperacji uniwersytetów kształcących archiwistów (IINB UJ) w zakresie przedmiotów z informacji naukowej prowadzonych technikami elektronicznymi.

Zjazdowi towarzyszyła publikacja pierwszego tomu materiałów konferencyjnych pt. *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*. (Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. 2002, 431 s.) również pod redakcją D. Nałęcz (planowany jest też tom drugi). Innym ważnym wydarzeniem towarzyszącym obradom była bardzo interesująca i bogata w obiekty wystawa dokumentów, głównie ze szczecińskich zasobów, z pięknie ilustrowanym katalogiem pt. *Skarby archiwaliów polskich* (Szczecin 2002).

Maria Kocójowa

Praca wpłynęła do redakcji 24 października 2002 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2002 z. 4
PL ISSN 0033-202X

HISTORIA DRUKU

Jan Pirożyński: *Johannes Gutenberg i początki ery druku*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN 2002, 225 s.

Chyba nikt, kto sięgnie po najnowsza książkę Jana Pirożyńskiego nie poczuje się zawiedziony jej lekturą. Treść jest znacznie bogatsza niż zapowiada tytuł i już to samo stanowi miłe zaskoczenie; częściej bowiem bywa odwrotnie. Co więcej, tekst zawiera kilka warstw, które dowolnie wybierane mogą zadowolić zarówno fachowców i koneserów, jak każdego wykształconego czytelnika zainteresowanego dziejami kultury, jej współczesną kondycją i przyszłością. Kluczem do tego labiryntu jest druk, jeden z podstawowych środków komunikacji społecznej.

Autor śledzi etapy dochodzenia ludzkości do wynalezienia i stosowania tego medium, poczynając od znaków na ścianach jaskiń z okresu górnego paleolitu, przez kolejne epoki do dziś i perspektyw na jutro. Kamieniem milowym na tej drodze jest wynalazek Gutenberga, wydarzenie przełomowe, które jednak ani nie rozpoczyna, ani nie kończy szlaku. Takie przesłanie wynika z toku wykładu o początkach sztuki drukarskiej, bardzo silnie osadzonego w kontekście dziejów cywilizacji.

Profesor Jan Pirożyński jest historykiem zajmującym się od wielu lat historią książki, a szczególnie drukarstwa, legitymującym się poważnym dorobkiem z tej dziedziny. Dobrze więc się stało, że podjął zadanie kompetentnego naświetlenia ważnego problemu, który z wielu różnych punktów widzenia żywo absorbuje naukę światową, natomiast na polskim gruncie nie znajduje należytego oddźwięku.

Autor referuje znaczne postępy badawcze zagranicznych uczonych dokonane w XX w., poddając je nie tylko konfrontacji, ale również krytycznej analizie. Wyraźnie rozgranicza fakty poświadczone źródłowo i mniej lub więcej uzasadnione hipotezy. Podkreśla podstawowe znaczenie zachowanych druków z warsztatu Gutenberga dla właściwej interpretacji jego dorobku (m.in. unikatowych fragmentów znajdujących się w Bibliotece Jagiellońskiej, por. s. 11, 70-71, 100). Oprócz podsumowania stanu badań wnosi więc istotny wkład w jego pogłębienie i korektę.

Opowieść o życiu i dziele Johanna Gutenberga rozwija się stopniowo i płynie szerokim nurtem. Pierwsze dwa rozdziały poświęcone są próbom mechanicznego powielania obrazów i tekstów podejmowanym od wczesnej starożytności do czasów współczesnych wynalazcy z Moguncji, od dalekiej Azji po Europę. Nie przesadzając kwestii bezpośrednich zapożyczeń, w większości przypadków niemożliwych do udowodnienia, a nawet mało prawdopodobnych, Autor zwraca uwagę na liczne kontakty polityczne i handlowe świata chrześcijańskiego ze Wschodem. Przyniosły one wiele inspiracji, a nawet gotowych rozwiązań. Wystarczy przypomnieć choćby najbardziej znane: wprowadzenie produkcji papieru do Europy w początkach XI w. czy sposobów zadrukowywania tkanin za pomocą stempli, a później płyt drzeworytowych praktykowane od XII w.

Najważniejszym czynnikiem sprawczym podejmowania i systematycznego doskonalenia różnorodnych sposobów powielania rękopisów był ogólny, dynamiczny postęp cywilizacyjny Europy w XIV-XV w. Umożliwiał on i równocześnie stwarzał konieczność rozwiązania palącego problemu szybszej i tańszej produkcji książki. Wynalazek Gutenberga trafił na podatny grunt, na podłoże dobrze przygotowane zarówno od strony technologicznej, jak społecznej i kulturalnej. Nie umniejsza to, a przeciwnie potęguje jego historyczne znaczenie. Utalentowany mistrz znalazł się w odpowiednim miejscu i czasie, dlatego dane mu było nie poprzestać na połowicznych próbach, lecz doprowadzić do końca dzieło, które prędko i trwale zawojowało świat. Ważna jest zatem dogłębna analiza wszystkich aspektów tego fenomenalnego zjawiska.

Znaczna część faktów dotyczących życia i pracy Johanna Gutenberga pozostaje nieznana i zapewne nigdy do końca nie będzie wyświetlona z braku przekazów źródłowych. Wszak drukarz moguncki, zanim stał się legendą (co dokonało się rychło po jego śmierci, dodatkowo utrudniając dotarcie do prawdy) był zwykłym mieszczaninem, jednym z wielu tysięcy podobnych. Wyróżniało go to tylko, że parał się nowym i tajemniczym (do czasu) rzemiosłem, po którym ślady sam starał się skrupulatnie zacierać. Jednak wysiłek uczonych, dzięki nowym możliwościom warsztatowym coraz precyzyjniej badających zachowane dokumenty, pozwala znacznie poszerzyć wiedzę i skorygować zastarzałe stereotypy.

Postępując za współczesnymi ustaleniami, J. Pirożyński kreśli portret wynalazcy jako zamożnego z domu i szanowanego mieszczanina, silnie związanego z własnym środowiskiem, znajdującego w nim współników i współpracowników, bez których niemożliwe byłoby podejmowanie kosztownych i ryzykownych przedsięwzięć oraz doprowadzenie ich do pomyślnego rezultatu. Okazuje się, że w toczących się przeciw niemu sporach sądowych Gutenberg nie był bez winy. W wyniku najbardziej znanego i najważniejszego w jego życiu przegranego procesu z Johannem Fustem (1455 r.) poniósł dotkliwe straty finansowe, ale nie został bankrutem. Prowadził własny, choć skromny warsztat, wydawał dalsze druki, choć dalekie od rangi Biblii 42-wierszowej, szkolił fachowców, współpracował z innymi typografami (m.in. uczestniczył w edycji Biblii bamberskiej). Przez większość życia pobierał rentę z kasy miejskiej Moguncji, a w starości (zm. w 1468 r.) znalazł opiekę na dworze arcybiskupa Adolfa II von Nassau. Daleki od rzeczywistości był więc wyidealizowany wizerunek nieszczęsnego geniusza samotnie walczącego w słusznej sprawie z bezdusznym i wrogim otoczeniem.

Wiele nowego wnosi omawiana książka do wyjaśnienia istoty wynalazku Gutenberga, kolejnych technicznych i technologicznych udoskonaleń oraz zmuśnych prób przewycięzania piętrzących się trudności. Autor przychyła się do opinii, że realizacja zamysłu przebiegała wieloetapowo, na przestrzeni co najmniej kilku lat. Mistrz pracował nad sposobami drukowania ruchomymi czcionkami od ok. 1440 r. w Strasburgu (może uzyskał już jakieś obiecujące próbki?), później w Moguncji, gdzie też ok. 1450 r. wyszły spod jego prasy pierwsze znane inkunabuły. Szczytowe osiągnięcie oczywiście stanowiła edycja Biblii 42-wierszowej. Według aktualnych ustaleń druk tego dzieła trwał od ok. 1452 do początku 1455 r. (w październiku 1454 r. we Frankfurcie okazywane już były pojedyncze arkusze). Jan Pirożyński baczna uwagę poświęca chronologii druków „z kręgu Gutenberga”, ponieważ ich prawidłowa datacja znacznie różni się od dawniej przyjmowanej i wyjaśnia wiele problemów warsztatowych. Nadal jednak pozostają liczne wątpliwości.

Dzieje życia i działalności J. Gutenberga stanowią trzon książki zawarty na s. 35-111. Resztę z przeszło 220-stronicowej publikacji poświęcono rozważaniom nad genezą i skutkami epokowego wynalazku. Są one ważne i zasługujące na ocenę wszechstronną, wyważoną i naukowo umotywowaną. Taką właśnie zawiera omawiane studium. Autor przedstawia błyskawiczną i wręcz oszałamiającą karierę typografii w XV i XVI w. oraz jej miejsce w całokształcie rozwoju historycznego. Nie negując przełomowego znaczenia, zwraca uwagę na bardzo liczne i znaczące elementy kontynuacji (zarówno w sferze formalnej, jak treściowej), czerpania z tradycji i stopniowego jej wzbogacania; właśnie wzbogacania, a nie eliminowania.

Wydaje się, że ocenę miejsca gutenbergowskiego dzieła w dziejach cywilizacji trafnie charakteryzuje tytuł czternastego, ostatniego rozdziału rozprawy: *Wynalazek druku jako czynnik sprawczy wielkiej rewolucji i zarazem długiej ewolucji medialnej* (s. 183-200). Uczony dokonuje tu bardzo interesującej analizy poglądów Marshalla McLuhana i jego następców absolutyzujących rolę druku w przeszłości i wieszczących rychły zmierzch „galaktyki Gutenberga”. Wskazując na liczne błędy i pochopne uogólnienia w tych wywodach, uzasadnia swoją prognozę dalszego współistnienia książki drukowanej z elektronicznymi formami utrwalania znaków, przy zmieniających się z czasem proporcjach na korzyść nowych wynalazków.

Książka (według tytułu o Gutenbergu i początkach ery druku, faktycznie nie tylko o tym) stanowi kopalnię wiadomości i cennych wskazówek metodologicznych. Na każdym kroku można odnieść wrażenie, że Autor wie i chciałby przekazać znacznie więcej, ale skrepowany dyscypliną narracji dokonuje pospiesznej selekcji. Takie bogactwo treści trudno jest wtłoczyć w przejrzyste struktury. Wątki wzajemnie przenikają się, urywają, później znów powracają powtórzone lub poszerzone w odmiennym kontekście. Recepcję wywodów Jana Pirożyńskiego, nawet w niektórych fragmentach dość specjalistycznych i drobiazgowych, ułatwia żywy, potoczny styl narracji. Książkę odkłada się z przekonaniem, że niejednokrotnie wypadnie do niej powracać; zawsze z pożytkiem i z przyjemnością.

Tom wydany został poprawnie, ale zapewne czytelnikom i Autorowi (a może także Wydawcy?) marzyłby się nieco wyższy poziom sztuki typograficznej, bardziej przystający wybitnemu drukowi o druku.

Barbara Bieńkowska

Recenzja wpłynęła do redakcji 11 lutego 2003 r.

ETYKA BIBLIOTEKARSKA

Diana K o k i n a, Baiba S p o r a n e: *Bibliotekara etika*. Rīga: Iespiests SIA Elpa 2002, 99 s.

We wrześniu 2002 r. ukazała się w Rydze publikacja *Bibliotekara etika (Etyka bibliotekarza)* autorstwa Diany Kokiny i Baiby Sporane. Książka powstała w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Łotewskiego. Poprzedziła ją debata na łamach prasy dotycząca problemów etyki bibliotekarskiej oraz liczne konsultacje ze środowiskami bibliotekarskimi, nauczycielskimi, jak też w gronie innych przedstawicieli łotewskiej nauki i kultury. Efektem tych działań było opracowanie kodeksu etyki zawodowej łotewskich bibliotekarzy, który został zatwierdzony 21.11.2001 r.¹ Książka D. Kokiny i B. Sporane, nawiązując do tego wydarzenia, przedrukowuje m.in. tekst kodeksu, który został po raz pierwszy zamieszczony w piśmie *Bibliotekas Pasaule* wydawanym przez Bibliotekę Narodową Łotwy². Autorki omawianej książki aktywnie uczestniczyły w przygotowaniu kodeksu. Można powiedzieć, że wraz z Dzidrą Smitą, dyrektorką Ryskiej Biblioteki Centralnej, były promotorkami całego przedsięwzięcia. Wyszły przy tym naprzeciw rosnącemu wśród bibliotekarzy łotewskich zainteresowaniu etyką zawodową. I na tym właśnie wątku opierają pierwsze rozdziały książki. Poszukując odpowiedzi na pytanie, czego uczy etyka, Autorki odwołują się do historii starożytnej, cytują Arystotelesa i Sokratesa. Podkreślają, iż w kulturze starożytnej Grecji dominowały dwa ważne słowa, które określały kierunek poszukiwań sensu życia. Były to: logos – jako nauka, pojęcie, myśl, i ethos, czyli zwyczaj, moralność, cnota. Słowu moralność bliskie są określenia: przyjemny, przyjazny, użyteczny. W języku łotewskim są one zbliżone dźwiękowo: tikumiba, tikams, tikt. Człowiek moralny jest miły, ofiarny, gorliwy, uczciwie wykonuje swoją pracę. Dla Łotyszy pojęcie moralności wypływa jeszcze z tradycji Bałtów i wiąże się z czystym sumieniem i jasnością myśli. Jednakże ideały, normy, wartości urzeczywistniamy tylko częściowo. Często imperatyw kategoriyczny (gdyby użyć sformułowań Kanta) „tak trzeba” przeciwstawiamy imperatywowi hipotetycznemu „tak chcę”. Pomimo to etyka dla człowieka jest nieodłączną przesłanką i rękojmnią jego egzystencji.

Etyka zawodowa określająca zasady i normy, jakimi powinni kierować się przedstawiciele poszczególnych zawodów, ma w łotewskim bibliotekarstwie tradycje sięgające początków lat 90. Na Łotwie działa wiele organizacji bibliotekarskich. Do najstarszych należy Związek Bibliotekarzy Łotwy założony w 1923 r. W 1994 r. powstało Stowarzyszenie Łotewskich Bibliotek Akademickich, natomiast od 1996 r. działa Stowarzyszenie Bibliotek Szkolnych. Przed trzema laty powstała też sekcja bibliotek muzycznych. Każda z tych organizacji ma własne cele i zadania, które dadzą się jednak sprowadzić do wspólnego mianownika, jakim jest praca dla dobra czytelnika i podnoszenie prestiżu zawodu bibliotekarza, praca w duchu etyki zawodowej. Przez długie lata na Łotwie nie było możliwości swobodnego wypowiedzania się i tworzenia demo-

¹ J. Kosman: *Kodeks etyki bibliotekarskiej na Łotwie*. „Bibliotekarz” 2002 nr 7/8 s. 13-14.

² B. Sporane: *Latvijas bibliotekariem savs profesionalas etikas kodekss*. „Bibliotekas Pasaule” 2002 nr 20 s. 5-6.

kratycznych struktur. Pomimo to, jak czytamy, Łotysze tworzą dzisiaj społeczeństwo, dla którego ważne są – jak i w innych państwach na świecie – ogólnie przyjęte moralne pryncypia. Autorki omawianej książki stwierdzają dalej, że kodeks etyki bibliotekarskiej na Łotwie nie ma oczywiście tak bogatej tradycji, jak chociażby podobne kodeksy etyki zawodowej w Stanach Zjednoczonych, Szwecji czy Wielkiej Brytanii. Przywołują jednak przykłady rządzonych jeszcze niedawno przez totalitarne reżimy państw byłego bloku wschodniego, które szczytą się dziś przygotowaniem kodeksów etycznych, stanowiącym jednocześnie krok tych państw na drodze do demokracji.

Na Łotwie pomysłodawcą opracowania kodeksu etyki zawodu bibliotekarza była Biblioteka Narodowa Łotwy. Pierwszy etap jej działań w tym zakresie przyniósł sporo publikacji na temat etyki zawodowej i liczne kursy dla bibliotekarzy. Tematykę tę podjęto również we wspomnianym już Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ. Powstały tutaj prace licencjackie i magisterskie, które w znacznym stopniu wzbogaciły wiedzę na temat etyki zawodowej. W 2000 r. Związek Bibliotekarzy Łotwy powołał specjalną komisję, której zadaniem była praca nad założeniami kodeksu etycznego bibliotekarza. Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, włączając się w prace komisji, przygotował projekt i rozesłał do większości łotewskich bibliotek. Po uzyskaniu akceptacji wszystkich zainteresowanych stron kodeks został przyjęty.

Dla łotewskich bibliotekarzy etyka ich zawodu to „całokształt norm moralnych i etycznych, które określają postępowanie bibliotekarza wobec czytelnika, jego stosunek do kolegów, pracodawcy i całego społeczeństwa” (s. 18), to wreszcie instrument wskazujący bibliotekarzowi postawy najbardziej pożądane w jego codziennej pracy. W relacji bibliotekarz – czytelnik autorki wskazują na dwie opcje. Pierwsza, tradycyjna stanowi, iż żadne osobiste przekonanie nie może wpływać na bibliotekarza i rzutować na wykonywaną przez niego pracę. Zwolennicy tego punktu widzenia uważają, że bibliotekarz ma obowiązek pomóc czytelnikowi w uzyskaniu niezbędnej informacji bez względu na jej charakter. Nie może przyjmować roli cenzora hamującego wolny dostęp do informacji. Drugi punkt widzenia przyznaje bibliotekarzowi prawo decydowania, czy zaspokoić potrzeby czytelnika, czy też odmówić prośbie w obawie np. o bezpieczeństwo publiczne. Autorki książki zauważają przy tym, że etyka bibliotekarska opiera się na prawie wyboru czytelnika, który sam decyduje, co jest dla niego dobre, a co złe. Podają wiele przykładów i sytuacji występujących w bibliotece, jednak bez odpowiedzi na pytanie, czy bibliotekarz, odmawiając podania konkretnej informacji, przekracza zasady etyki zawodowej.

Etyka zawodowa do niedawna w sposób szczególny dotyczyła przedstawicieli takich zawodów jak lekarz, sędzia, adwokat, nauczyciel – reprezentujących najbardziej cenne społecznie wartości. W XXI w., w dobie społeczeństwa informacyjnego, ważne jest mówienie o etyce zawodu bibliotekarza, który jest dysponentem wartości, jaką są informacje. Dzisiaj człowiek staje się coraz bardziej zależny od tych, którzy gromadzą, opracowują i udostępniają informacje. Autorki publikacji przypominają, że manipulując informacjami, można manipulować człowiekiem.

Książka D. Kokiny i B. Sporane relacjonuje także dysputę na temat bibliotekarskich kodeksów etycznych w innych krajach. Dowiadujemy się,

jakimi zasadami etycznymi kierują się bibliotekarze m.in. w Izraelu, Nowej Zelandii, Kanadzie, Szwecji, Wielkiej Brytanii, na Litwie, w Rosji. Ogółem Autorki wymieniają przepisy etyki zawodowej 15 państw w Europie i na świecie. Przytoczone kodeksy wyróżniają się zwięzłością, są jasno sformułowane, uwzględniają specyfikę pracy bibliotekarskiej. Składają się zwykle z trzech części: wstępu, części zasadniczej obejmującej moralne pryncypia zawodu i zakończenia. Wszystkie omawiane kodeksy we wstępie formułują ogólne zasady. Przyjęty w 1983 r. w Wielkiej Brytanii kodeks etyki bibliotekarskiej stwierdza w preambule, iż jego celem jest wskazanie pożądanych zachowań członków danej zbiorowości. Może także być wykorzystywany jako punkt odniesienia w procedurach dyscyplinarnych. Podobnie włoski kodeks postępowania bibliotekarskiego jest syntezą bibliotekarskich obowiązków. Dla Litwinów „biblioteka jest demokratyczną instytucją, która zapewnia ciągłość rozwoju kulturalnego i naukowego społeczeństwa” (s. 87). Litewscy bibliotekarze mają świadomość roli, jaką odgrywają w tym procesie. A kodeks etyki zawodowej jest dla nich wytyczną działalności. Wszystkie kodeksy treściowo są do siebie zbliżone. Są one zaproszeniem do godnego wykonywania pracy, w której nie ma miejsca na nieetyczne zachowania i brak precyzji.

Janina Kosman

Recenzja wpłynęła do redakcji 2 grudnia 2002 r.

KULTURA KSIĄŻKI

Janusz D u n i n: *Moja Łódź pełna książek. O kulturze książki ze źródeł i wspomnień.* Łódź: Łódz. Księg. Niezależna 2002, 154 s., il.

Nie można określić jednoznacznie charakteru tej książki, nie jest to bowiem książka naukowa ani też pamiętnik. Traktować ją należy w kategoriach gawędy literackiej wspieranej obfitą literaturą przedmiotu oraz pamięcią Autora – bibliotekarza, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (1984-1987), badacza literatury popularnej i dziecięcej oraz profesora Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego.

Książka zawiera – oprócz wstępu, wyjaśniającego powody jej napisania – 22 eseje poświęcone książce łódzkiej oraz ludziom, których życie związane było zawodowo lub emocjonalnie z książką: bibliotekarzom, bibliofilom i pośrednikom w obiegu książki antykwarycznej (antykwariuszom, handlarzom, „handelesom”). Przystępna, gawędziarska forma wypowiedzi pozwala książce zaistnieć w środowisku ludzi, którzy zechcą z niej zaczerpnąć wiedzę o przeszłości kulturalnej miasta, podaną nie w sposób podręcznikowy, nie wymagającą głębszych dociekań badawczych. Wskazówki bibliograficzne ułatwiają zainteresowanym dotarcie do obfitej literatury przedmiotu. Mniej lub bardziej udatne anegdoty ubarwiają treść książki, aczkolwiek można niektórym z nich zarzucić bliskie powinowactwo z plotką, co podkreśla Autor, pisząc, że „do starcia z niektórymi historiami pokrywającej je polityki” (s. 128) posłużył się plotką, choć uznaje tę metodę za niegodną. Trudno się nie zgodzić z konkluzją Autora, który

przecież powinien wiedzieć, że „nie ma takiej głupiej plotki, by gdzieś nie znalazła wiary” (Aleksander Fredro, *Zapiski starucha*), a staroświeckie przysłowie powiada, iż „nie masz plotkom lekarstwa, tylko milczenie”.

Kilka początkowych szkiców przenosi czytelnika w odległą przeszłość do czasów, gdy wielokulturowa (niemiecka, polska i żydowska) Łódź zyskiwała prawo obywatelstwa na literackiej, kulturalnej i naukowej mapie Polski. Stąd uwypuklenie roli społeczności niemieckiej i żydowskiej w procesie tworzenia specyficznej kultury, której ślady uparcie zacierano w świadomości łodzian po zakończeniu II wojny światowej. Na pogranicza historii literatury wiedzie szkic poświęcony Julianowi Tuwimowi i jego łódzkim juveniliom, mało znanemu epizodowi życia i twórczości poety, który uważał się za polskiego pisarza żydowskiego pochodzenia, który kpił często z przywar żydowskich i pełnymi garściami czerpał ze skarbnicy żydowskiego dowcipu ludowego.

Łódź była przez dziesięciolecia ważnym ośrodkiem wydawniczym książek określanych mianem druków popularnych, przeznaczonych dla czytelników nieprzygotowanych do odbioru literatury wymagającej odpowiedniego przygotowania. Wynikało to ze specyfiki miasta, w którym stosunkowo powoli tworzyła się elita intelektualna, a przeważająca część ludności pogrążona była w pierwotnym lub wtórnym analfabetyzmie. Wraz z rozwojem szkolnictwa elementarnego rodziły się potrzeby czytelnicze, zrazu niewyszukane, potem coraz bardziej wyrafinowane. Badaniu owego drugiego rynku wydawniczego poświęcił Janusz Dunin wiele prac naukowych, z których rozgłos uzyskała jego książka *Papierowy bandyta. Książka kramarska i brukowa w Polsce* (Łódź 1974). Okolicznościom towarzyszącym powstaniu tej i innych prac z pogranicza folkloru i literatury poświęcił Autor szkic *Wokół druków popularnych. Z pamiętnika Papierowego Bandyty* (s. 50-64).

Dalsza część książki prowadzi czytelnika za kulisy łódzkiej organizacji bibliofilskiej, której animatorem był ceniony w łódzkim środowisku kulturalnym bibliotekarz Michał Kuna. Klub Miłośników Książki, w gronie przyjaciół zwany Klubem Michała Kuna, powstał w 1958 r., początkowo działał w ramach łódzkiego okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, potem (1967) przekształcony w do dziś istniejące Łódzkie Towarzystwo Przyjaciół Książki. Niektóre spostrzeżenia Autora wydobyte z przedziwa pamięci znakomicie uzupełniają ważną pracę Marii Majzner *Rodowód i historia Łódzkiego Towarzystwa Przyjaciół Książki do 1981 roku* (Łódź 1987).

Dalej przedstawia Autor 12 sylwetek znanych łódzkich bibliotekarzy: Jana Augustyniaka (1893-1971), Heleny Więckowskiej (1897-1984), Zygmunta Stanisława Dylaka (1903-1991), Romana Kaczmarka (1912-1985) i Apolonii Michalskiej (1894-1981), historyka papiernictwa i bibliotekarza zarazem Jadwigi Siniarskiej-Czaplickiej (1913-1986); zasłużonych księgarzy: Kazimierza Pawlaka (1886-1968) i Henryka Maszewskiego (1910-1992); kolekcjonerów i miłośników ksiąg: Edmunda Jarzyńskiego (1891-1973), Tomasza Klepy-Klepczyńskiego (1886-1968), Wacława Pryta (1914-1978) i Władysława Śmięgielskiego (1918-1985). Te krótkie szkice biograficzne poświęcone osobom znanym z oficjalnych nekrologów i wspomnień pośmiertnych przedstawiają je w sposób cokolwiek odbrazowany, czemu miały – zdaniem Autora – służyć zasłyszane pogłoski i plotki, jakoby świadczące o klimacie towarzyszącym działalności przypominanych osobistości. Czasem te plotki, jak w przypadku Romana Kaczmarka, wzbudzają, delikatnie rzecz ujmując, niesmak.

Nie uniknął Autor drobnych błędów, które wypadnie tu sprostować. Pierwsza dwujęzyczna gazeta nosiła tytuł *Łódzkie Ogłoszenia – Łódzer Anzeiger*, a nie *Lodzer* – jak podano w książce (s. 26). Otóż w niepojęty sposób do rosyjskiej nazwy Łódź wydawca Johann Petersilge dodał niemiecką przymiotnikową końcówkę „er”, tworząc językową hybrydę „łódzer”. Dopiero gdy gazeta stała się niemiecką lokalną urzędówką (1868), przyjęła tytuł *Lodzer Zeitung*. Autorem wydanej w Łodzi (1924) antysemitycznej broszury *Ostatnia z dobytku* był niejaki Jan Zamarski (s. 34). Pod tym pseudonimem ukrywał się Władysław Mieczysław Kozłowski (1858-1935), filozof, botanik i historyk, profesor Uniwersytetu Poznańskiego, autor popularnego swego czasu poradnika *Co czytać?* Nowelka *Ostatnia z dobytku* ukazała się pierwotnie na łamach *Głosu Narodu* (1890 nr 45-46) i prawdopodobnie została wznowiona w Łodzi bez wiedzy autora.

Jednym z założycieli koncernu wydawniczego „Republika” był nie Maurycy Izrael Poznański (s. 55), lecz Maurycy Ignacy Poznański (1881-1940?). Również błędnie zapisano w książce nazwisko właściciela kursów handlowych J. Mantenbauma (s. 108). Był to Izrael Mantinband (1867 – ?). „Wyrocznia warszawskich bibliofilów” (s. 139) nie jest Juliusz Wiktor Gomolicki lecz Gomulicki, co traktuję jako typowy dla łódzkich korektorów błąd, bo mieszkał w Łodzi do dnia swej śmierci pisarz Leon Gomolicki (1903-1988).

Oczywistym lapsusem jest przypisanie Jadwidze Siniarskiej-Czaplickiej arystokratycznych koneksji i sprawowanej przez jej ojca funkcji senatora Rzeczypospolitej. Hipolit Dunin-Wasowicz herbu Łabędź (1874-1943), ojciec pani Jadwigi, nie był senatorem, ale posłem do II i III Dumy rosyjskiej z guberni płockiej. Kazimierz Siniarski-Czaplicki herbu Lubicz (1902-1940) natomiast był ziemianinem, właścicielem majątków ziemskich Borzymie i Niemojowo w powiecie włocławskim, a więc pani Jadwidze tytuł hrabiowski żadną miarą nie przysługiwał, choć nieobce jej były wielkopańskie maniere i arystokratyzm ducha w najlepszym zresztą rozumieniu tych słów.

Mimo tych drobnych uchybień dobrze, że książka pojawiła się na rynku księgarskim, bo przypomina mieszkańcom Łodzi o ludziach z pasją, pracownikach naszego zawodu, miłośnikach i entuzjastach książki oraz o tradycjach kulturalnych miasta, wzbogaca wiedzę i skłania do refleksji o nieuchronności przemijania.

Andrzej Kempa

Recenzja wpłynęła do redakcji 12 marca 2003 r.

HISTORIA KSIĘGOZBIORÓW DOMOWYCH

Józef Szocki: *Księgozbiory domowe w Galicji Wschodniej (1772-1918)*. Kraków: Wydaw. Nauk. Akad. Pedagog. 2001, 351 s.

Józef Szocki, znany badacz czytelnictwa nauczycieli, dzieci i młodzieży, robotników i więźniów osadzonych w aresztach i zakładach karnych, specjalista w zakresie organizacji i funkcjonowania bibliotek szkolnych, od dawna

zajmuje się badaniem społecznej funkcji księgozbiorów domowych ziemiaństwa i inteligencji. Niedawno ukazała się jego praca *Domowy świat książek. Wybrane księgozbiory polskie w XIX wieku* (Kraków 2000), w której Autor przedstawił okoliczności powstania i zawartość domowych księgozbiorów Józefa Szujskiego (1835-1883), Jana Kantego Podoleckiego (1800-1855), Józefa Przyborowskiego (1823-1896), Józefa Dzierzkowskiego (1764-1830), Ignacego Łosia (1790 – ok. 1850), Stanisława Wronowskiego (1733-1839), Józefa Ignacego Kraszewskiego (1812-1887) oraz Kornela Ujejskiego (1823-1897) jako założyciela przeznaczonej dla ludu Czytelni Polskiej w Wygnance (1892).

Tym razem zainteresowania badawcze J. Szockiego skierowane zostały w stronę części dawnych ziem Rzeczypospolitej, zwanych Galicją Wschodnią, w wyniku rozbiorów pozostających pod zaborem austriackim. Terytorium obejmowało okręg lwowski podzielony na 12 obwodów: brzeżański, czortkowski, kołomyjski, lwowski, przemyski, samborski, sanocki, stanisławowski, stryjski, tarnopolski, złoczowski i żółkiewski.

Praca składa się z 2 części, z których pierwsza, prócz *Wprowadzenia*, zawiera 5 rozdziałów: I. *Źródła i opracowania o księgozbiorach domowych*; II. *Tło historyczne (ważniejsze wydarzenia polityczne społeczno-gospodarcze, kulturalno-oświatowe, naukowe i wydawniczo-księgarskie)*; III. *Księgozbiory domowe w aspekcie ilościowym, właściciele oraz motywy i techniki gromadzenia*; IV. *Charakterystyka formalna i rzeczowa księgozbiorów oraz ich wykorzystanie*; V. *Losy księgozbiorów domowych oraz Podsumowanie*. Część drugą stanowi *Wykaz właścicieli i ich księgozbiorów domowych w Galicji wschodniej w okresie zaborów*. Książka zaopatrzona jest w bibliografię, spis tabel i indeks nazwisk.

Zanim przejdę do scharakteryzowania omawianej książki, posłużę się cytatem z artykułu Władysława Józefa Godziemby Maleszewskiego (1832-1913) *Los zbiorów i bibliotek prywatnych (Biesiada Literacka 1899 nr 44 s. 348-349)*: „Jeśli (...) biblioteki publiczne, lub na stałej fundacji oparte, nie potrzebują się troskać o jutro, to o zbiorach i bibliotekach ludzi prywatnych, nawet bardzo zamożnych, nie można tego powiedzieć. W największej liczbie przypadków, ze śmiercią właściciela biblioteka jego idzie w rozsypkę, i jeśli nie wędruje na strych, aby się stać pastwą myszy lub zbutwieć, służy domownikom do rozmaitych użytków, w najlepszym razie sprzedaje się na funty handlarzom książkowego towaru za marną cenę”.

Książka sama w sobie jest anonimowa i taką zostaje, jeśli nie zostaje wyposażona w dodatkowe atrybuty świadczące o przynależności do konkretnego właściciela: superekslibris, ekslibris, pieczętkę własnościową, podpis posiadacza, rękopiśmienną dedykację autora czy donatora. Jednym z głównych źródeł ustalania wielkości i jakości księgozbiorów są, co oczywiste, inwentarze i drukowane katalogi zbiorów, czasem katalogi antykwaryczne, które w ostatnich zwłaszcza czasach odnotowują proveniencje a nawet wydzielają kolekcje i fragmenty kolekcji znanych bibliofilów.

Znakomite merytorycznie opracowanie J. Szockiego wyodrębnia wśród źródeł i opracowań o przedmiocie jego zainteresowań: katalogi i inwentarze rękopiśmienne (41) i drukowane (32), pamiętniki, wspomnienia i kroniki, wreszcie liczne opracowania z fundamentalnymi pracami dawniejszymi: Ed-

warda Chwalewika *Zbiory polskie* (1926-1927) i Franciszka Radziszewskiego *Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach publicznych i prywatnych* (1875) oraz *Słownik pracowników książki polskiej* (1972) z suplementem (1986), *Encyklopedię wiedzy o książce* (1971) i Romana Aftanazego *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej* (T. 6-8. 1995-1996). Sama bibliografia liczy ponad 260 pozycji, co świadczy o ogromie pracy włożonej przez Autora w dokumentację wywodów badawczych. Niewątpliwie pewne światło na powstawanie i rozwój księgozbiorów prywatnych, nie tylko dla ziem Galicji Wschodniej, stanowią nieuwzględnione przez badacza popularne w XIX w. listy prenumeratorów lub „przedpłacicieli”, zamieszczone w wielu ówczesnych książkach i czasopismach. Domniemywać należy, iż nabywcy tych ksiąg byli właścicielami mniejszych lub większych księgozbiorów.

Autorowi udało się zidentyfikować 304 księgozbiory, z których aż 58,6% znajdowało się we Lwowie. Powyżej 30 000 tomów liczyło 7 księgozbiorów (Adama Jerzego Czartoryskiego – 100 000, Józefa Tulei – 92 000, Ksawerego Branickiego – 53 000, Aleksandra Ponińskiego i Jana Smetańskiego – po 40 000, Jana Feliksa Tarnowskiego i Stanisława Wronowskiego – po 30 000 tomów), od 10 000 do 25 000 tomów – 33 księgozbiory, od 1000 do 5000 – 77 księgozbiorów. Najwięcej książek posiadali właściciele ziemscy (99), profesoria (37), literaci i dziennikarze (25), nauczyciele (12) i duchowni (12). Większe lub mniejsze kolekcje były własnością księgarzy, bibliotekarzy, prawników, wojskowych, lekarzy. Niektórych profesji właściciele księgozbiorów nie udało się Autorowi ustalić wobec niedostatku lub niekompletności informacji biograficznych.

Stosunkowo najwięcej księgozbiorów prywatnych w całości lub części trafiło do Ossolineum, inne do Biblioteki Narodowej, do bibliotek uczelnianych i towarzystw naukowych, muzeów i archiwów; sporo znalazło się w posiadaniu bibliotek publicznych, kościelnych i fundacyjnych; niektóre, zwłaszcza specjalistyczne, wzbogaciły zbiory muzeów i archiwów. Bibliofile i kolekcjonerzy przekazywali względnie sprzedawali część lub całość swych zbiorów innym kolekcjonerom. Znaczna część księgozbiorów i towarzyszącym im kolekcji po śmierci właścicieli ulegała rozproszeniu za pośrednictwem antykwariuszy lub przygodnych nabywców. Tu, wydaje mi się, zabrakło wzmianki o księgozbiórze Romana Broniewskiego (1810-1889), zastępcy kuratora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Liczący 600 pozycji księgozbiór R. Broniewskiego został sprzedany na aukcji 8 i 22.02.1897 r. w Tarnowie. Niepowetowane straty w dziedzinie zasobów dawnej książki niosły za sobą pożary i grabieże, szczególnie w czasie rabacji chłopskiej (1846), pierwszej i drugiej wojny światowej oraz przymusowa nacjonalizacja dokonywana przez władze komunistyczne po przewrocie bolszewickim na Ukrainie. Samosady rozbitej tłuszczy nad osiadłymi na tych ziemiach właścicielami ziemskimi połączone były z grabieżą i niszczeniem dworów i pałaców, rozproszeniu uległy księgozbiory prywatne w ośrodkach miejskich. Część księgozbiorów, gromadzona z wielkim nakładem kosztów i zaangażowania jednostek, znalazła się zapewne w przepastnych magazynach obecnie istniejących instytucji ukraińskich, znikomą część przechowują mieszkający na Ukrainie Polacy. Druga część książki zawiera zestawiony alfabetycznie wykaz 317 właścicieli księgozbiorów

domowych. Informacje pochodzą z różnych dostępnych Autorowi wydawnictw informacyjnych, głównie z *Polskiego słownika biograficznego* i *Słownika pracowników książki polskiej*. Materiał został ujęty w 7 punktach, z których pierwszy ustala nazwisko i imię właściciela oraz daty oraz miejsca jego urodzenia i zgonu. Przy dążeniu do kompletności danych trafiają się tu jednak błędy i nieścisłe zapisy (zresztą korekta całości dzieła pozostawia wiele do życzenia, od prostych literówek do merytorycznych przeinaczeń). Tylko na podstawie posiadanej wiedzy i dostępnych mi materiałów uzupełniam zapisy w zakresie owego punktu pierwszego, a więc w odniesieniu do prostych ustaleń biograficznych, choć czasem poszerzam informacje o inne fakty.

Ambroziewicz Onufry był sekretarzem komisji woj. sandomierskiego (zob. Henryk Bogdański: *Pamiętnik 1832-1848*. Kraków 1971 s. 109 – tu jako Ambrozewicz)

Antoniewicz Jan Bołoz (3.05.1858 Skomorochy k. Buczacza – 29.09.1922 Bad Elster)

Au Juliusz (11.04.1842 Poznań – 8.09.1888 Dublany)

Barański Włodzimierz Hieronim – właściciel majątku Łukawica Niżna (Dolna), obwód Stryj

Biesiadecki Franciszek Ksawery (28.02, 24.07 lub 26.07.1869 Kraków – 4.07.1941 więzienie Konotopy k. Kijowa lub więzienie we Lwowie)

Biliński Leon (15.06.1846 Zaleszczyki – 6.06.1923 Wiedeń)

Buber Salomon (2.02.1827 Lwów – 28.12.1906 Lwów)

Caro Jecheskiel (26.09.1844 Pniewy k. Szamotuł – 24.12.1915 Wiedeń)

Gębarowicz Mieczysław (17.12.1893 Jarosław – 2.09.1984 Lwów)

Goldstein Maksymilian (ok. 1885 – ok. 1943)

Gostkowski Roman (2.09.1837 Siedlce – 1912 Lwów) – nie inżynier polski, jak w tekście, ale inżynier kolejowy

Horowitz Samuel (1836 Lwów? – 1925) – tu dodać: finansista i polityk galicyjski; członek Rady Miejskiej Lwowa (od 1883), prezes Gminy Wyznaniowej Żydowskiej we Lwowie (1888-1903), otrzymał austriacki tytuł szlachecki (1896)

Kobyłański Józef Władysław (1893 – 19.04.1971 Warszawa)

Kuropatnicki Ewaryst Andrzej (26.10.1734 Obrowiec k. Hrubieszowa – 21.02.1788 Tarnowiec k. Jasła)

Kuropatnicki Józef Ksawery (1766 – 12.08.1832 Lwów)

Lewicki Witold Franciszek (13.11.1859 Złoczów – 29.09.1931 Siedliska-Bogusz) w tekście pominięto rok urodzenia

Majewski Skorochód Walenty – nie Schorochud, jak w tekście (1764 Skorochody Guzy k. Grodna – 3.07.1835 Warszawa)

Rutowski Tadeusz (2.12.1852 Tarnów – 30.03.1918 Krechów k. Żółkwi)

Sapieha Leon (18.09.1803 Warszawa – 11.09.1878 Krasiczyn) – nie był oczywiście marszałkiem Galicji autonomicznej, jak w tekście, lecz marszałkiem Sejmu Krajowego

Sartyni Mateusz – nie Antoni, jak w tekście (1788 – 18.11.1884 Jabłonica Ruska)

Siarczyński Franciszek (12.10.1758 Hruszowice k. Jarosławia – 7.11.1829 Lwów)

Skarbek Aleksander (30.01.1874 Jordanowice – 31.05.1922 Lwów)

- Skrzyński Ludwik (1816 Lwów – 1.02.1881 Wiedeń)
Stadnicki Kazimierz (29.06.1808 Żmigród – 9.04.1886 Lwów)
Stronczyński Kazimierz (25.07.1809 Piotrków Trybunalski – 10.11.1896 tamże)
Szadbey Ignacy (6.05.1796 Tyśmienica – ok. 1840 Wiedeń)
Szeptycki Kazimierz, ojciec Klemens (17.11.1869 Przyłbice, obwód Jaworów – 1.05.1951 więzienie we Włodzimierzu nad Kłazmą)
Szymanowski Józef (1779 Kaski k. Rawy – 15.01.1867 Rzym)
Śliwiński Hipolit (8.08.1866 Gródek Jagielloński – 11.06.1932 Lwów)
Tatomir Łucjan (1836 Tyśmienica – 14.06.1901 Kraków)
Turowski Kazimierz Józef (3.03.1813 Tarnów – 28.12.1874 Bereźnica Mała, pow. Lisko)
Wodzicki Aleksander Ludwik (24.10.1860-14.02.1941 w Urdzarze, Kazachstan).
- Książka prof. J. Szockiego uzupełnia naszą wiedzę o kulturze polskiej na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej, inspiruje do dalszych badań.

Andrzej Kempa

Recenzja wpłynęła do redakcji 12 marca 2003 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

W 2001 r. zmarła Izabela Nagórska, znana i ceniona bibliotekarka łódzka. „Wraz z Nią odeszła pewna epoka w dziejach bibliotekarstwa nie tylko łódzkiego” napisał Jerzy Andrzejewski, omawiając życiorys Izabeli Nagórskiej w książce poświęconej Jej pamięci [1]. Publikacja zawiera m.in. bibliografię podmiotową i przedmiotową Zmarłej (Piotr Bierczyński), przedstawia Jej drogę zawodową (Elżbieta Pawlicka), dorobek naukowy, popularyzatorski i dydaktyczny (Andrzej Kempa) oraz działalność w SBP (Lucyna Sułkowska). Izabela Nagórska była jedną ze współtwórców bibliotekarstwa polskiego. Pod takim nagłówkiem *Przeгляд Biblioteczny* zamieszczał rozmowy z wybitnymi bibliotekarzami lub wspomnienia, jeżeli na wywiad było za późno. Obecnie ukazała się publikacja, w której znajdują się te wywiady z l. 1979-1998 [2], a rozmówcami byli: Edward Assbury, Irena Bar-Świech, Jan Baumgart, Maria Danilewicz Zielińska, Karol Głombowski, Maria Gutry, Helena Hleb-Koszańska, Alodia Kawecka-Gryczowa, Antoni Knot, Józef Korpała, Leon Łoś, Maria Manteufflowa, Irena Morsztynkiewiczowa, Izabela Nagórska, Janina Pelcowa, Zofia Krystyna Remerowa, Henryk Sawoniak, Wanda Sokołowska, Irena Treichel, Hanna Uniejewska i Helena Więckowska.

Owi współtwórcy bibliotekarstwa polskiego to pokolenie, któremu przypadły trudne i odpowiedzialne zadania: odbudowy bibliotek po zniszczeniach spowodowanych II wojną światową i tworzenia zrębów nowoczesnego bibliotekarstwa. Pokolenie, które przejęło od nich pałeczkę, stanęło przed nowymi problemami, z których wiodącym było zastosowanie nowych technik w pracach bibliotecznych. Ale to dopiero początek zmian. Jurand B. Czermański w książce *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki* [3] pisze we wstępie: „przesłaniem

książki jest próba skłonienia bibliotekarzy do zaakceptowania konieczności wejścia na drogę śmiałych innowacji. To próba zwrócenia uwagi, że innowacyjność nie polega na jednorazowym wprowadzeniu automatyzacji, czy skomputeryzowaniu biblioteki. Innowacyjność to proces ciągły, to nieustanna nauka, stałe nadażanie za zmieniającą się rzeczywistością. Przy zawrotnym tempie zmian technologicznych innowacyjność nie jest tylko miłym dodatkiem do pracy – jest absolutną koniecznością” (s. 18). Książka składa się z 7 rozdziałów: 1. *Problematyka badawcza na cyfrowym „uskoku tektonicznym”*; 2. *Biblioteki w dobie przełomu technologicznego*; 3. *System*; 4. *Zasoby cyfrowe*; 5. *Dostęp do systemu*; 6. *Komunikacja w systemach cyfrowych*; 7. *Rekapitulacja*.

Po tej mocnej dawce dotyczącej przełomu technologicznego w pracy bibliotek przeniesmy się w odległą przeszłość. Na podstawie zawartości księgozbioru, który istniał w klasztorze w Kraśniku w l. 1469-1563, Ewa Zielińska w przededagowanej wersji pracy doktorskiej przedstawia zainteresowania intelektualne kanoników regularnych klasztoru [4]. Obiekty biblioteczne tworzące niegdyś księgozbiór znajdują się obecnie w kilku bibliotekach polskich – to zaledwie 39 rękopisów, 74 inkunabuły i 109 starych druków wydanych przed 1563 r. – toteż Autorka zaznacza, że często zmuszona była odwoływać się do przypuszczeń.

Historią bibliotek polskich w okresie nie tak już odległym zajął się Grzegorz Chmielewski, opisując dzieje bibliotek ludowych na pograniczu wielkopolsko-lubuskim w l. 1880-1939 [5]. Były to biblioteki Towarzystwa Czytelń Ludowych i sieć bibliotek Związku Katolickich Towarzystw Robotników Polskich. W końcu lat 30. szykany władz niemieckich doprowadziły do zamknięcia wszystkich bibliotek polskich, wiele książek uległo zniszczeniu. Polskie biblioteki na pograniczu odrodziły się dopiero po 1945 r. W aneksach Autor podaje wykazy książek zachowanych w poszczególnych miejscowościach, a także tych, które zostały zniszczone (na podstawie zachowanych inwentarzy).

Rozważania na temat, jak będzie wyglądał model nowoczesnej biblioteki publicznej po wejściu Polski do Unii Europejskiej, coraz częściej pojawiają się w naszym piśmiennictwie. Ostatnio bibliotekarze województwa wielkopolskiego zorganizowali konferencję nt. „Bibliotekarstwo publiczne w krajach Unii Europejskiej”. W materiałach konferencyjnych, które ukazały się drukiem [6] podano m.in. informacje o funduszach przedakcesyjnych, co może zainteresować biblioteki. Anna Ogonowska przedstawiła dostępne w Polsce informacje o Unii Europejskiej, a Stefan Kubów nakreślił model nowoczesnej biblioteki publicznej.

Problem tzw. „bibliotek łączonych” jest stale żywy i kontrowersyjny, piszą na ten temat Barbara Budyńska (*Biblioteki publiczno-szkolne*) i Anna Maria Krajewska (*Biblioteki publiczne usytuowane w szkołach*) [7]. Autorki przeanalizowały działalność bibliotek łączonych, opierając się na danych zawartych w ankietach.

Dla bibliotek, zwłaszcza dla bibliotek publicznych, przydatna będzie książka Adama Stopy o rzeczowym opracowaniu piśmiennictwa [8]. Szczególną uwagę Autor poświęcił Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej i hasłom przedmiotowym. Jeden z rozdziałów dotyczy opracowania rzeczowego literatury pięknej. Poradnik nie obejmuje wskazówek dotyczących prowadzenia katalogów.

Licznie ukazujące się informatory dotyczące bibliotek mają bądź postać wykazów, np. *Informator o bibliotekach publicznych województwa dolnośląskiego* [9], bądź dotyczą konkretnych bibliotek, np. *Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* [10]. Rok 2002 to dla niektórych bibliotek 50-lecie ich działalności, stąd publikacje o charakterze jubileuszowym, zawierające dane o historii i rozwoju bibliotek i o ludziach, którzy biblioteki te od podstaw tworzyli, często urozmaicane fotografiami. Jubileusz 50-lecia obchodziła Biblioteka Główna Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu [11], Biblioteka Pedagogiczna w Siedlcach [12], Pedagogiczna Biblioteka w Czarnkowie, będąca filią Publicznej Biblioteki Pedagogicznej w Pile [13].

W niecodziennej formie skoroszytu ukazał się praktyczny informator pt. *Vademecum bibliotekarza* [14]. Wydawnictwo składa się z 11 działów, opracowanych przez kilkunastu autorów pod redakcją Lucjana Bilińskiego. Na plan pierwszy wysunięto kwestie prawne, co ma ułatwić bibliotekarzom pracę. Stan prawny ustalono na 28.10.2002 r., zakłada się bieżące uzupełnienia. W dziale dotyczącym rodzajów bibliotek najwięcej miejsca poświęcono bibliotekom publicznym, znajdujemy też cenne dane dotyczące bibliotek polonijnych.

W sprawy czytelnictwa wprowadza nas niezastąpiony „tandem” – Grażyna Straus i Katarzyna Wolff [15]. Autorki analizują społeczny zasięg książki w Polsce w 2000 r. W tej samej serii *Z Badań nad Czytelnictwem* G. Straus zajęła się adeptami warszawskich liceów ogólnokształcących [16]. Wyborom czytelniczym poświęcona była konferencja zorganizowana w październiku 2001 r. przez CEBID oraz Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Rzeszowie. Materiały konferencyjne zostały wydane w 2002 r. [17]. Zacytujmy tu wezwanie Jadwigi Kołodziejkiej, która swoje wystąpienie tak zakończyła: „bibliotekarze wszystkich regionów kraju łączcie się. Nie dajcie się podzielić i rozproszyć. Racje społeczne są po naszej stronie” (s. 46).

Irena Borecka zajmuje się biblioterapią w szkole [18], a jej rolę w środowisku współzależnionych z grup rodzinnych Al-Anon przedstawia Bronisława Woźniczka-Paruzel [19]. W związku ze wzrostem alkoholizmu w Polsce działania praktyczne związane z próbami biblioterapii w ramach aktywności rodzinnych grup wsparcia są specjalnie ważne.

O dawnej książce i jej czytelnikach w dobie renesansu pisze Janusz Gruchała w dziele: *Iucunda familia librorum* [20]. Autor przedstawił swoje rozważania w następujących rozdziałach: I. *Książka jako przedmiot badań historyka kultury*; II. *Książka – nauczyciel i przyjaciel*; III. *Gromadzenie książek*; IV. *Obcowanie z książkami*; V. *Między kopistą a filologiem*; VI. *Rewolucja druku*; VII. *Ku nowej epoce*. Dodajmy, że praca poświęcona jest pamięci prof. Stanisława Grzeszczuka.

Książka w dawnym Królewcu Pruskim to tytuł dzieła Janusza Tondela, znawcy kultury książki w Prusach Królewskich [21]. Zbiór studiów, opublikowanych w wydawnictwach polskich i niemieckich, dotyczy okresu XVI-XVIII w.

Przeszłością, dniem dzisiejszym i perspektywami książki i prasy w systemie komunikacji społecznej w przyszłości zajęli się uczestnicy konferencji, która odbyła się w Lublinie w 1997 r. zorganizowana staraniem Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS oraz lubelskiego Oddziału

Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. Materiały z tej konferencji ukazały się drukiem dopiero w 2002 r. [22].

Podobną tematykę podjęli autorzy publikacji *Z książką przez wieki* [23], wskazując na rolę książki w różnych epokach – od pojawienia się pisma i druku po czasy nam współczesne i ekspansję technik multimedialnych, np. Lesław Morawiecki: *Homo scribens*; Ewa Zielińska: *Rękopis średniowiecznych statutów klasztoru kanoników regularnych Św. Augustyna w Kraśniku*; Maria Juda: *Faktura druków polskich XVI-XVIII wieku*; Jarosław Misiak: *Współczesna polska książka artystyczna. Ośrodki wydawnicze i dorobek edytorski*; Renata Malesa: *Książka elektroniczna – szansa czy zagrożenie?*

Edukacja nauczycieli-bibliotekarzy dla potrzeb zreformowanej szkoły była przedmiotem rozważań przedstawicieli środowisk akademickich, którzy refleksje swoje zamieścili w publikacji *W kręgu biblioteki szkolnej* [24].

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego liczy już 50 lat. W związku z tym jubileuszem ukazały się 2 publikacje. Pierwsza z nich to: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)* [25]. Katedra Bibliotekoznawstwa kierowana była od 1951 r. przez prof. Aleksandra Birkenmajera, a etatowy personel liczył 8 osób; od 1968 r. zmieniła się nazwa na Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (IBIN), a od kilku lat jest to Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, zatrudniający 50 osób. Pierwszą publikację otwiera praca A. Birkenmajera: *Rozwój i stan obecny wyższych studiów bibliotekoznawczych w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej 1957* (oprac. Barbara Bieńkowska). Dalsze omówienia dotyczą m.in. programów kształcenia, historii Instytutu, pracowników i studentów, współpracy Instytutu ze środowiskiem, kontaktów z ośrodkami zagranicznymi, Koła Naukowego. Przedstawiono również biogramy pracowników aktualnie zatrudnionych. Wykaz pracowników etatowych zatrudnionych w l. 1951-2001 i indeks nazw osobowych kończy tę pracę. Następna publikacja zawiera bibliografię prac pracowników, którzy związani byli z Instytutem od chwili jego powstania [26].

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. *Pamięci Izabeli Nagórskiej (1913-2001)*. Pod red. Jerzego Andrzejewskiego. Łódź: SBP. Oddz. w Łodzi, Woj. i Miej. Bibl. Publ., Łódź. Tow. Przyj. Książ. 2002, 118 s., il.
2. *Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego*. Wywiady i wspomnienia z lat 1979-1998. Przygot. do dr. Barbara Sordyłowa. Warszawa: PAN. Bibl. w Warszawie 2002, 339 s., il.
3. Jurand B. Czermiński: *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*. Gdańsk: Wydaw. Uniw. Gdań. 2002, 267 s., il.
4. Ewa Zielińska: *Kultura intelektualna kanoników regularnych z klasztoru w Kraśniku w latach 1469-1563*. Lublin: Wydaw. UMCS 2002, 198 s., il.
5. Grzegorz Chmielewski: *Polskie biblioteki ludowe na pograniczu zachodnim w rejonie babimojsko-międzyrzecko-skwierzyńskim w latach 1880-1939*. Zielona Góra: Pro Libris 2002, 157 s., il. Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze, z. 1.

6. *Bibliotekarstwo publiczne w krajach Unii Europejskiej*. Materiały z konferencji, Poznań-Sieraków, 2-4 października 2002 r. Red. Justyna Stoltmann-Prędką. Poznań: Woj. Bibl. Publ. i Centrum Animacji Kultury 2002, 179 s.

7. Barbara Budyńska: *Biblioteki publiczno-szkolne*. Anna Maria Krąjewska: *Biblioteki publiczne usytuowane w szkołach*. Warszawa: Bibl. Nar. 2002, 121 s., il. Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa, 34.

8. Adam Stopa: *O treści książek*. Opracowanie rzeczowe piśmiennictwa. Warszawa: CEBID 2002, 196 s.

9. Wioleta Matyszewska: *Informator o bibliotekach publicznych województwa dolnośląskiego*. Wrocław: Woj. i Miejsk. Bibl. Publ. 2002, 80 s.

10. *Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. Informator. Pod red. Ryszarda Marciniaka. Poznań: Pozn. Tow. Przyj. Nauk 2002, 24 s., il.

11. *Półwiecze Biblioteki Głównej 1952-2002*. Oprac. zbior. pod red. Anieli Piotrowicz. Poznań: Akad. Med. 2002, 99 s., il.

12. *50 lat Biblioteki Pedagogicznej w Siedlcach 1952-2002*. Pr. zbior. pod red. Wandy Golec. Siedlce: Bibl. Pedag. 2002, 130 s., il.

13. Barbara Gurynowicz, Halina Gurdą: *Pedagogiczna Biblioteka w Czarnkowie 1952-2002*. Informator. Czarnków: Publ. Bibl. Pedag. w Pile. Filia w Czarnkowie 2002, 43 s.

14. *Vademecum bibliotekarza*. Praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy. Pod red. Lucjana Biliskiego. Stan prawny na dzień 28 października 2002 r. Warszawa: Verl. Dashöfer 2002, skoroszyt.

15. Grażyna Straus, Katarzyna Wolff: *Sienkiewicz, Mickiewicz, Biblia, Harlequiny*. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2000 roku. Warszawa: Bibl. Nar. 2002, 163 s. Z Badań nad Czytelnictwem, 26.

16. Grażyna Straus: *Czytanie książek u progu liceum*. Warszawa: Bibl. Nar. 2002, 241 s. Z Badań nad Czytelnictwem, 25.

17. *Społeczne oddziaływanie współczesnej książki*. Wybory czytelnicze. Red. meryt. Jadwiga Chruścińska, Ewa Kubisz. Warszawa: CEBID 2002, 147 s. Biblioteka, Informacja, Komunikacja.

18. Irena Borecka: *Biblioterapia w edukacji czytelniczej i medialnej w szkole podstawowej i gimnazjum*. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i bibliotekarzy. Wałbrzych: Wydaw. Unus 2002, 165 s.

19. Bronisława Woźniczka-Paruzel: *Biblioterapia w środowisku współzależnionych z grup rodzinnych Al-Anon*. (Od teorii do działań praktycznych). Toruń: Wydaw. UMK 2002, 213 s.

20. Janusz S. Gruchała: *Iucunda familia librorum*. Humanisci renesansowi w świecie książki. Kraków: Universitas 2002, 325 s., il.

21. Janusz Tondel: *Książka w dawnym Królestwie Pruskim*. Toruń: Wydaw. UMK 2001, 325 s., il.

22. *Książka i prasa w systemie komunikacji społecznej*. Przeszłość, dzień dzisiejszy, perspektywy. Pod red. Marii Judy. Lublin: Wydaw. UMCS 2002, 259 s.

23. *Z książką przez wieki*. Red. nauk. Antoni Krawczyk. Lublin: Wydaw. UMCS 2002, 397 s. Res Historica, 13.

24. *W kręgu biblioteki szkolnej*. Edukacja akademicka nauczycieli bibliotekarzy dla potrzeb zreformowanej szkoły. Pod red. Haliny K o s ę t k i i Bożeny P i e t r z y k. Kraków: Wydaw. Nauk. Akad. Pedag. 2002, 75 s.

25. *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Pr. zbior. oprac. pod przewodnictwem Elżbiety Barbary Z y b e r t. Warszawa: Inst. Inf. Nauk. i Stud. Bibliolog. UW 2002, 176 s., il.

26. Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW. *Bibliografia osobowa pracowników IINiSB za lata 1951-2000*. [Oprac.] Andrzej S k r z y p c z a k. Warszawa: Inst. Inf. i Stud. Bibliolog. UW 2002, 151 s.

Hanna Zasadowa

Praca wpłynęła do redakcji 27 marca 2003 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Nie wierzę w sugestię, jakoby ilość mogła przejść w jakość, ale prawda jest, że znacznie trudniej teraz trafić na interesującą publikację z zakresu bibliotekarstwa niż z zakresu informacji naukowej. Chyba nie dlatego, że tych drugich jest o wiele więcej? W każdym razie zwracam uwagę na frapujące rozważania, których autorem jest Donald O. Case z Uniwersytetu w Lexington (Kentucky) [1].

Autor pracował nad nimi wiele lat i ostatecznie przedstawił krytyczny przegląd badań oraz opinii – z kilku dziesięcioleci – na temat istoty i funkcjonowania informacji. Refleksje są osadzone w szerokim kontekście: Case przywołał ponad 700 publikacji, w tym również (w amerykańskiej praktyce rzadkość!) autorów europejskich, jeżeli pisali po angielsku. Dla każdego, kto zna chociaż trochę dotychczasowe teksty na ten temat, porównanie własnego wrażenia z autorską opinią może być bardzo ciekawe.

Wyrażając pogląd, że blisko stuletnie badania informacji skupiały się raczej na systemie niż na użytkowaniu i użytkownikach, Case dokonuje przeglądu podstawowych definicji. Stosunkowo łatwo godzi się na utożsamienie *potrzeby* informacyjnej z *poczuciem*, że posiadana wiedza nie wystarcza (mam wątpliwości, czy świadomość jest tu cechą bezwarunkową), zaś *wyszukiwanie* informacji uważa za świadome *dążenie* do zaspokojenia tej potrzeby. Natomiast mnóstwo czasu i miejsca poświęca na ujawnienie ogromnej różnorodności a nawet sprzeczności w sposobach *pojmwania* samej informacji – o czym mało kto zdaje się pamiętać.

Przytaczając najszerze pojęcie informacji – każda zarejestrowana zmiana, różnica, która w świadomości robi różnicę – referuje następnie wiele innych. Z informacją mianowicie niektórzy utożsamiają dane, a znów inni wiedzę, ale (mówi Case) wiedza to coś więcej niż informacja, a zaś dane – mniej: to prymitywny wariant informacji. Często mówi się, że to każdy sygnał z otoczenia albo wyobrażenie (mentalne odwzorowanie) rzeczywistości. I chociaż jest prawda, że trudności identyfikacyjne wynikają z prapojęciowego charakteru informacji, to różnorodność *pojmwania* prowadzi do fundamentalnych nieporozumień. Zwłaszcza nie może być prawdą, że wszystko jest informacja.

Case uważa, że sporo zamieszania wywołali pół wieku temu C. Shannon i W. Weaver swoją koncepcją informacji jako transmisji sygnału selekcionowanego z siatki możliwości. Według niego, nie jest to formuła trafna, chociaż popularna.

Następnie zaś przywołuje liczne (jakkolwiek nie wszystkie) wątpliwości utrudniające poprawne zdefiniowanie informacji. Czy informacja musi mieć formę fizyczną? Jest jednolita, czy ma strukturę złożoną? Czy po prostu jest, czy też wymaga intencjonalnego nadania, skoro bowiem informacja nieodebrana też jest informacją, no to intencjonalną być nie musi? Zwłaszcza że może wynikać z kontekstu, co autor nazywa *eksformacją*. No i czy może być nieprawdziwa oraz czy musi redukować niepewność – skoro bywa, że ją wzmacnia? A przy tym Case pomija deformacyjną i kreacyjną rolę odbiorcy w procesie przyjęcia informacji, tak więc lista pytań jest w rzeczywistości o wiele dłuższa.

Natomiast (co ważne) odróżnia Case informacyjny przekaz faktograficzny (powiadomienie) od przekazu nieinformacyjnego, więc (jak powiada) rekreacyjnego, ludycznego, czyli w istocie: artystycznego, np. literackiego. To znaczy, że pojęcia komunikowania oraz informowania nie są tożsame. Taka świadomość to w rozważaniach o informacji rzadkość.

Analizując funkcjonowanie informacji, zwraca Case uwagę na zjawisko informacyjnego ubóstwa – które negatywnie wpływa na społeczny obieg informacji – mianowicie na niskie umiejętności przetwarzania informacji oraz izolację zbiorowości w subkulturach. Jednocześnie pojawiają się symptomy przeładowania informacją, powodujące dyskomfort i również redukujące używalność informacji.

Poza tym widać wyraźnie, że publiczność ponad informację oficjalną, sformalizowaną, przedkłada informację nieformalną, obiegową, niekiedy generowaną wprawdzie przez przywódców opinii, ale następnie deformowaną i spontanicznie zmienianą. No i występuje zjawisko pożądanej relewancji, czyli zgodności informacji transmitowanej z oczekiwaną – w dodatku najchętniej są przyjmowane informacje zgodne z przeświadczeniami odbiorców. Już choćby z tego krótkiego przeglądu wynika, że procesy społecznego obiegu informacji są bardziej skomplikowane niż można sądzić i wobec tego trudno poznawalne.

A jak dalece są rozpoznane? Case, charakteryzując również najużyteczniejsze metody i techniki badań, dokonuje przeglądu wielu badań, ale wyraża się o nich bez entuzjazmu. Historyczne początki tych badań lokalizuje w 1902 r. i kojarzy z Charlesem Eliotem – co może być dyskusyjne. Potem zaś, zwłaszcza w drugiej połowie minionego stulecia, było takich badań mnóstwo, ale (jak twierdzi) przeważnie bardzo akademickich, przeteoretyzowanych. Praktycznych pożytków było i jest (jego zdaniem) ciągle niewiele.

Owszem, przewinęło się sporo teorii, a także paradygmatów, lecz przeważnie zmiennych i podważalnych. Powstało również wiele modeli, które jednak upraszczają procesy informacyjne. Tak więc nasza wiedza o informowaniu i o informacji, jakkolwiek znacznie bogatsza niż jeszcze dwadzieścia lat temu, jest wciąż bardzo niepełna, a czasem także – niepewna.

W niejakim związku z tekstem Case'a pozostaje inna publikacja [2], której autorami są Matthew L. Saxton (Uniwersytet w Waszyngtonie) oraz John W. Richardson (Uniwersytet w Los Angeles), a traktująca o badaniach procesów

informacyjnych [2]. Zawiera rozważania metodologiczne (teoretyczne i techniczne problemy badań) oraz historyczno-merytoryczne (co kiedy badano i jakie są wnioski). Poza tym są relacje z badań własnych. Obaj autorzy, podobnie jak Case, uważają wyniki badań procesów informacyjnych za mizerne – dlatego (sugerują) wiedza o tych procesach jest głównie intuicyjna – a dzieje tych badań skracają do okresu 30 lat. Ich zdaniem, w praktyce bibliotecznych badań nad informacją nie znalazła odbicia złożoność usług informacyjnych. Dominujące były dwa zakresy badawcze, mianowicie adekwatność odpowiedzi na pytania oraz użytkownicza satysfakcja z usług informacyjnych. Ale rezultaty dociekań nie wydają się imponujące.

Nie podważając zasadności utyskiwań, warto jednak zwrócić uwagę na oczekiwania wobec badań: moim zdaniem fantastycznie przesadne. To nie jest tak, że wszystko można zmierzyć i sprowadzić do formuły liczbowej (co chętnie sugeruje się w nauce o informacji oraz co mitologizują apologetci różnych „standardów”), zwłaszcza kiedy mowa o zjawiskach świadomościowych. Pretensje lepiej więc stonować, jakkolwiek przegląd (nudnawy!) różnych badań, dokonany przez Saxtona i Richardsona, trochę je uzasadnia.

Między innymi karczemnie niskie i mało reprezentatywne były na ogół zbiorowości próbne, a wobec tego uogólnianie rozpoznań bywa ryzykowne. Rzadko zdarzały się próby liczące więcej osób, a rekordowe to 13 000 i 25 684 (w 1996 r.). Wśród ustaleń zwróciłem uwagę na rezultat sondy z lat 80. (może nie reprezentatywnej?), kiedy to tylko 10% respondentów oświadczyło, że po następną porcję informacji zwróciłoby się do tej samej bibliotekarki. Hm.

Obok nikłych zbiorowości próbnych za słabości badań autorzy uważają uproszczenie ich do prostych pomiarów statystycznych, brak weryfikacji rezultatów przez inne badania oraz błędy sprawozdawcze. Pojawia się też zastrzeżenie wobec precyzji w definiowaniu usług informacyjnych, a więc i zaplecze teoretyczne jest oceniane krytycznie.

Zastrzeżenia wobec uproszczeń to jedno, a własne konstrukcje modeli – to drugie. W kilku miejscach pojawiają się opisy procesu udzielania informacji, z których wyłania się taki oto model: *uświadomienie potrzeby informacyjnej (użytkownik) – zreferowanie problemu (użytkownik) – udzielenie odpowiedzi lub wskazanie źródła (bibliotekarz) – satysfakcja finalna lub dyskomfort (bibliotekarz)*. Tak oczywiście może być, ale nie powiem, żeby oryginalność takiego modelu zwałała z nóg.

Główna uwaga autorów skupia się na udzielaniu oraz (w mniejszym stopniu) przyjmowaniu informacji. I w odniesieniu do tego fragmentu procesu informowania proponowane są różne narzędzia poznawcze.

Za podstawowe zmienne przyczynowe zostały uznane: umiejętność korzystania z biblioteki – postępowanie bibliotekarza oraz – wielkość zasobów i bogactwo oferty. Postępowanie bibliotekarza zostało ponadto uszczegółowione dodatkowo i sprowadzone do czterech możliwości: zreferowanie informacji – wskazanie źródła – instrukcja korzystania ze źródeł – dyskusja i ustalenie źródeł najlepszych. Według mnie, propozycja wygląda rozsądnie, natomiast nie musi być propozycja jedyną.

Po stronie zmiennych zależnych, określających jakość usług informacyjnych, autorzy proponują analizę trzech głównych czynników: użyteczności odpowiedzi, jej trafności oraz satysfakcji użytkownika. Trafność to zgodność

odpowiedzi z faktami oraz jej kompletność. Użyteczną jest taka odpowiedź, z której użytkownik potrafi skorzystać. Natomiast jego satysfakcja – mierzona stopniem zadowolenia – bierze się nie tylko z trafności i użyteczności samej odpowiedzi, ale także z dostrzeżonej staranności oraz życzliwości bibliotekarzy. Oczywiście: od takich sformułowań daleko jeszcze do wskazania, co konkretnie ma być badane.

Są jednak w książce informacje o konkretnych badaniach z l. 1993 oraz 1998, których wyniki wydają się ciekawe, jak też wiarygodne. Otóż udało się ustalić, że 90% bibliotecznych odpowiedzi informacyjnych było trafnych lub częściowo trafnych; gdyby zachodziła możliwość uogólnienia, byłby to wynik co najmniej dobry. Poza tym dla jakości usług informacyjnych (tak to w badaniu wyglądało) najważniejsze okazały się wiedza i doświadczenie bibliotekarza oraz jego (życzliwa) postawa wobec użytkownika. A ponieważ w istocie użytkownik oraz bibliotekarz uczestniczą w rozwiązywaniu problemu informacyjnego, o wiele ważniejszy jest ich kontakt bezpośredni aniżeli elektroniczny.

W sumie okazuje się, że o powodzeniu procesu informacyjnego decyduje nie tyle bogactwo zasobów i zaplecze elektroniczne (choć są bardzo ważne), co postawa bibliotekarza jako pośrednika w tym procesie.

Zupełnie inny rejestr zagadnień stanowi przedmiot publikacji [3] Virginii W. Berninger oraz Todda L. Richardsa z Uniwersytetu w Seattle. Mowa tam mianowicie o technologii i fizjologii pracy mózgu podczas procesów czytania, pisania, liczenia oraz ogólniej: myślenia. Rozważania psychoneurologiczne mają już wprawdzie stuletnią historię, ale akurat lata 90. bardzo wzbogaciły wiedzę na ten temat i brakowało opracowania przeglądowego, a takim właśnie książka obojga autorów jest.

Tendencje kognitywistyczne uwypukliły ostatnio już to filozoficzne przesłanki wiedzy o poznawaniu, bądź jej mechanistyczne aspekty, penetrując możliwości sztucznych instrumentów poznawczych. Konieczny jest zatem nawrót do pogłębionych analiz fizjologii myślenia (neokognitywizm), tym bardziej że powstały nowe możliwości poznawcze i pojawiły się nowe narzędzia badawcze. O tym Berninger i Richards właśnie piszą.

Niektóre wcześniej rozpoznane prawidłowości pracy mózgu, zostały poznane dokładniej. Zjawisko lateralizacji, a więc specjalizacji różnych obszarów mózgu, charakteryzuje się teraz mniej jednoznacznie. Jakkolwiek potwierdza się obserwacja, że lewa półkula mózgu steruje mową oraz myślowymi procesami następczymi (sekwencyjnymi), prawa zaś wizualizacją i procesami symultanicznymi. Z kolei odbiorem np. telewizji „zawiaduje” tylny obszar kory mózgowej, a procesami intelektualnymi – jej obszar przedni.

Tym niemniej praca umysłu jest złożona, w grę wchodzi wiele czynników i procesów, dlatego koncepcja hermetycznych podziałów funkcjonalnych nie byłaby słuszną. W istocie obie półkule współpracują ze sobą i następuje swoista „orkiestracja” różnych procesów, m. in. właśnie mówienia, czytania, pisania oraz liczenia. Dla poszczególnych procesów tworzą się w mózgu mnogie (więcej niż jedno) połączenia neuronowe i chociaż każde z nich funkcjonuje sekwencyjnie, razem („orkiestra”) pracują równolegle. To m. in. złożoność utrudnia (uniemożliwia?) naśladowczą konstrukcję sztucznego umysłu.

Z drugiej strony: lateralizacja, funkcjonalny podział obszarów mózgu, jest faktem. Wiadomo, że myślenie werbalne jest odrębne od myślenia wizualno-przestrzennego i gdzie indziej zlokalizowane, a łączność to efekt praktyki i rozwoju mentalnego. Wiadomo też, że u czytelników niesprawnych lektura aktywizuje prawą część mózgu, a u sprawnych – lewą. To wskazuje na odrębność języka pisma i jego intelektualizujących wpływów na myślenie. Trudno o lepszy argument przeciwko przepowiedniom zagłady pisma oraz czytelnictwa.

Wspomniana tu już „orkiestracja” tworzy układy skomplikowane. Kojarząc samą tylko mowę, czytanie oraz pisanie, harmonizuje wszak elementy werbalne, słuchowe, wizualne oraz jeszcze manualne. A przecież poza tym istnieje kooperacja z mentalnymi systemami niewerbalnymi.

Między czytaniem oraz pisaniem istnieją niejaki podobieństwa w reprezentacjach mentalnych. Na elementarnym poziomie sprawności w czytaniu, występuje rozpoznanie słów, a zaś w pisaniu ich zapis; na poziomie rozwiniętym odpowiednio – rozumienie całej czytanej treści albo tworzenie całego tekstu pisemnego (autorzy dodają porównawczo jeszcze procesy liczenia). Tym niemniej obie umiejętności są odmienne. Dla pisania pojawia się np. odrębny, wizualno-motoryczny program produkowania znaków pisarskich, który w czytaniu nie występuje.

Zawsze uważano czynności czytania oraz pisania za w pełni nabyte. Co więcej: Marshall McLuhan sugerował nawet¹, że pismo wynaturzyło, bo zniewoliło i sekwencyjnie ukształtowało umysł. Z wypowiedzi obojga autorów i z przytoczonych cytowań wynika coś innego. Podstawą pisania jest (niewątpliwie nabyte) skojarzenie, że przyrząd do pisania zostawia ślad. Ale potem następuje samoczynne wprowadzenie praktyczne, poprzez bazgroty, które dziecko wykonuje samo. Następnie poinstruowane, zaczyna najprzód rysować a potem pisać litery, przy czym ruchy palców kontroluje wtedy odrębny system – z pewnością nabyty, ale trudno wykluczyć wrodzone predyspozycje. Dzieci, już pisząc litery, początkowo zapisują je od prawej do lewej oraz od dołu do góry i dopiero poinstruowane zmieniają zasady. W świetle tych faktów, teza o całkowitej sztuczności pisma wydaje się mocno zachwiana. Może więc ma rację Janusz Dunin sugerując², że zostało odkryte a nie wynalezione?

Istnieją bowiem wrodzone predyspozycje, tak do pisania, jak i do czytania. Natomiast same nie wystarczą: umiejętności trzeba opanować i to opanowywanie trwa przez wiele lat. W ogromnym skrócie – wygląda to tak. Ucząc się czytać, dziecko wywołuje ze słów przedstawienia wizualne i kojarzy je z pisemną formą tych słów; ośrodki artykulacji mowy (Broca) oraz rozumienia mowy (Wernicke'go) funkcjonują równocześnie. Częste czytanie tych samych słów pozostawia w pamięci ślad, który z czasem kojarzy się automatycznie. Powstaje nawyk o charakterze technologicznym, wtedy zaś (naturalne w reakcjach poznawczych) poszukiwanie nowości przenosi się na poziom intelektualny: odbioru nie samych znaków (skoro te kojarzą się automatycznie, podświadomie), lecz wyrażanych poprzez nie treści.

W następstwie, możliwa jest już nauka pisania, oparta na przeświadczeniu, że to co można powiedzieć oraz przeczytać, można też napisać. Z czasem wszystkie te trzy procesy realizują się w kooperacji.

¹ M. McLuhan: *Wybór tekstów*. Poznań 2001 s. 172, 197, 280, 434-441.

² J. Dunin: *Pismo zmienia świat*. Warszawa-Lódź 1998 s. 18.

Przysposobienie do tych umiejętności to zadanie głównie dla rodziców, a inicjację stanowią rozmowy oraz czytanie lektorskie w domu. Zdaniem autorów, brak domowej inicjacji można później zrekompensować w przedszkolu i szkole. Otóż byłbym sceptyczny wobec tej sugestii – nie da się bowiem w pełni zastąpić wczesnej inicjacji w domu, późniejszym przysposobieniem w szkole. Niejako przy okazji autorzy przywołują wyniki badań nad dysleksją. Otóż tam, gdzie ona występuje rzeczywiście (bo na ogół rzekomo rejestrowane objawy rzekomej dysleksji oraz dysgrafii to po prostu analfabetyzm), towarzyszy jej niedoczynność ośrodków Broca oraz Wernicke'go, a za to nadczynność pobliskich (tym ośrodkom) partii mózgu. Ale to jest zjawisko rzadkie.

Dlaczego zaś tak wiele osób czyta oraz pisze źle? Richards i Berninger są zdania, że zawodzi nauka czytania i pisanie. Albo jest jej po prostu za mało, albo nie jest dostosowana do stanu rozwoju bądź do zdolności jednostki. No i takie są efekty.

Predyspozycje do obu procesów każdy w sobie ma. Ich rozwój a potem doskonalenie to syntetyczna powinność: rodziny, przedszkola, szkoły oraz – chociaż w mniejszym stopniu – biblioteki.

Całkowicie odmienna, pod względem tematu oraz jakości, jest natomiast książka [4] autorstwa Romana Motulskiego, którą raczej przez grzeczność (autora poznałem, kiedy tu był) da się nazwać naukową. To na razie jedyna, znana mi, bibliologiczna publikacja białoruska, napisana zresztą po rosyjsku. Niby dla lepszego i szerszego obiegu, ale to nieprawda: po prostu białoruski uchodzi za język głównie potoczny. Litwini, których jest wszak mniej niż Białorusinów, piszą wszystko po litewsku, a dopiero jak trzeba, to tłumaczą na rosyjski bądź angielski.

Roman Motulskij zdał relacje z wizyt w Polsce, Niemczech i Holandii, charakteryzując tamtejsze (i tutejsze) biblioteki, przeważnie publiczne, ale właśnie co do tego nie zawsze jest pewność. Opinie są mocno pomieszane – może należało bardziej zawierzyć własnym obserwacjom? – a stan, o którym mowa, należy już do przeszłości.

W sekwencji polskiej znalazła się zwięzła charakterystyka Biblioteki Jagiellońskiej oraz krakowskiej Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, także bibliotek publicznych w dawnym (7 lat temu) województwie krakowskim, a ponadto – dwóch instytutów bibliotekoznawczych: na UJ i na UW. Nie wszystkie opinie oraz stwierdzenia uważam za zgodne z rzeczywistością, ale w końcu nie jest to tekst dla mnie.

W konkluzji autor powiada, że przestrzenny oraz organizacyjny kształt bibliotekarstwa niemieckiego stanowi następstwo uwarunkowań administracyjnych, jak też historycznych, podczas gdy „sieć” bibliotek (jak rozumiem: publicznych) w Polsce naśladuje wiernie administracyjną strukturę kraju. Natomiast w bibliotekarstwie holenderskim zderzyły się i wymieszały dwie sprzeczne tendencje: centralizacyjna i decentralizacyjna.

Być może tak jest, jak pisze R. Motulskij, a być może nie. Wątpliwość bierze się z braku dostatecznie dobrej argumentacji, z ubogich obserwacji własnych autora oraz z rachityczności rejestru przywołanych publikacji. Ale w końcu treść nie zawsze zależy od tego, na co akurat powołuje się autor.

KSIAŻKI OMÓWIONE

1. Donald O. Case: *Looking for information*. A survey of research on information seeking, needs, and behavior. San Diego: Academic Press 2002, 350 s.

2. Matthew L. Saxton, John V. Richardson Jr.: *Understanding reference transactions*. Transforming an art into a science. San Diego: Academic Press 2002, 208 s.

3. Virginia W. Berninger, Todd L. Richards: *Brain literacy for educators and psychologists*. San Diego: Academic Press 2002, 373 s.

4. Roman S. Motulskij: *Bibliotecznoje dieło w stranach Centralnoj i Zapadnoj Jewropy*. Organizacjonno-funkcionalnyj aspekt. Mińsk: Bieloruskij Gosudarstwiennyj Uniwersitet Kultury 2001, 205 s.

Jacek Wojciechowski

Praca wpłynęła do redakcji 28 października 2002 r.

BIBLIOTEKA POLSKIEJ AKADEMII NAUK W WARSZAWIE W 2002 R.

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI

Biblioteka realizowała swoje zadania statutowe w ramach przyznanych na 2002 r. środków budżetowych, które w niektórych paragrafach były niewystarczające. Dotyczyło to głównie par. 4300 – zakup usług pozostałych, z którego Biblioteka ponosi największe obciążenia, a przede wszystkim opłaca czynsz na wynajem lokalu w Pałacu Kultury i Nauki.

Starania Biblioteki o zmniejszenie stawki czynszu za m² nie przyniosły rezultatu, w związku z czym podjęto decyzję o zmniejszeniu wynajmowanej powierzchni o 172,57 m², rezygnując z reszty sali katalogowej już wcześniej pomniejszonej. Pozwoliło to, przy pewnych przemieszczeniach środków finansowych w ramach poszczególnych paragrafów klasyfikacji budżetowej i drastycznym ograniczeniu wydatków w pozostałych paragrafach, wygospodarować oszczędności i zmniejszyć deficyt. Większość prac organizacyjnych i porządkowych związanych z przeprowadzką katalogów do ich nowej lokalizacji własnymi siłami wykonali pracownicy Biblioteki.

Zakup książek, prenumerata czasopism oraz działalność dokumentacyjno-wydawnicza Biblioteki były realizowane ze środków pozabudżetowych przyznanych w ramach Działalności wspomagającej badania naukowe. Były one w stosunku do 2001 r. dużo skromniejsze i wynosiły 180 350 zł. Szczególnie boleśnie Biblioteka odczuła zmniejszenie środków na prenumeratę czasopism zagranicznych, które wyniosły 73 350 zł (w 2001 r. – 118 000 zł). Zmusiło to Bibliotekę do redukcji czasopism o ok. 30%. Zrezygnowano z 21 czasopism profilowych, które Biblioteka od lat gromadziła oraz z ostatniej bazy danych *Social Sciences Citation Index*. Tym samym liczba zaprenumerowanych na 2003 r. czasopism skurczyła się do 45.

Korzystniejsza sytuacja finansowa była w zakresie prac wydawniczo-dokumentacyjnych. Ze środków na Działalności wspomagającą badania naukowe Biblioteka opublikowała trzy zeszyty *Przeglądu Bibliotecznego*, *Polską Bibliografię Naukoznawstwa i Technoznawstwa za lata 1995-2000* oraz wydała książkę pt. *Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego. Wywiady i wspomnienia z lat 1979-1998*, którą przygotowała do druku Barbara Sordyłowa.

Zorganizowano również wspólnie z Sekcją Informacji i Komunikacji Naukowej Komitetu Naukoznawstwa PAN i Stowarzyszeniem Bibliotekarzy Polskich konferencję nt. „Harmonizacja terminologii w nauce o bibliotece i informacji w perspektywie społeczeństwa informacyjnego”. Konferencja wzbudziła zainteresowanie środowiska bibliotekarskiego, a materiał z niej zostanie opublikowany na łamach *Przeglądu Bibliotecznego*.

Z okazji 50-lecia PAN zorganizowano okolicznościową wystawę pt. „Biblioteki samodzielne PAN w pięćdziesięcioleciu Polskiej Akademii Nauk”, na której zaprezentowano działalność wydawniczą tych placówek.

Opracowana i uruchomiona została strona internetowa Biblioteki pod adresem: www.pan.pl/biblioteka.

II. ORGANY KOLEGIALNE I OPINIODAWCZE BIBLIOTEKI

Biblioteka działała zgodnie ze statutem z 1998 r., a nadzór merytoryczny nad jej działalnością sprawował Wydział I Nauk Społecznych PAN.

Rada Naukowa powołana decyzją Przewodniczącego Wydziału I Nauk Społecznych PAN na 4-letnią kadencję 1999-2002 w składzie: prof. dr hab. Paulina Buchwald-Pelcowa, mgr Dorota Czarnocka-Cieciura, dr Hanna Eliaz, prof. dr hab. Wojciech Gasparski, dr Renata Karwowska-Szulkin, mgr Marian Kmita, prof. dr hab. Maria Kocójowa, mgr Halina Kozicka-Boguniowska, mgr Barbara Krajewska-Tartakowska, prof. dr Czesław Madajczyk (przewodniczący), prof. dr hab. Zbigniew Nowak, dr Maria Pelczar, prof. dr hab. Wanda Pindłowa, mgr Hanna Przybylik (sekretarz), doc. dr hab. Barbara Sordylowa, prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz, prof. dr hab. Józef Wojakowski (zastępca przewodniczącego) odbyła ostatnie w tej kadencji posiedzenie w dn. 14.04.2002 r. Na posiedzeniu tym dyrektor doc. dr hab. Barbara Sordylowa przedstawiła sprawozdanie z działalności Biblioteki za 2001 r., plan prac naukowych i dokumentacyjnych na 2002 r. oraz zapoznała zebranych z trudną sytuacją finansową Biblioteki i wynikającymi stąd zagrożeniami.

W dyskusji nad przedstawionym sprawozdaniem członkowie Rady zastanawiali się, jakie działania Biblioteka powinna podejmować, aby przezwyciężyć trudności finansowe i tym samym umożliwić placówce jej stabilne funkcjonowanie. Wyrażano opinie, iż problemy Biblioteki związane są z trudnościami jakie przeżywa cała Akademia. Podkreślano znaczenie Biblioteki jako placówki naukoznawczej posiadającej w swoich zbiorach księgozbiór prakseologiczny i postulowano, aby Biblioteka eksponowała na wszystkich możliwych forach (także w mediach) ten aspekt swojej działalności. Próbę likwidacji Biblioteki uznano za działanie wymierzone przeciwko całemu naukoznawstwu (prof. W. Gasparski). Zdaniem dyskutantów zainteresowanie naukoznawstwem rośnie i problematyka ta coraz częściej pojawia się w programach studiów uniwersyteckich, proponowano zatem przekształcenie Biblioteki w Centrum Informacji Naukoznawczej. Centrum powinno jednak dysponować nowoczesnym sprzętem i nowoczesnymi środkami komunikacji, na co niewątpliwie niezbędne są środki finansowe.

Podniesiono też problem obsady personalnej Biblioteki. Zwrócono uwagę, że Biblioteka zatrudnia tylko jednego samodzielnego pracownika naukowego i 2 starszych kustoszy dyplomowanych, co jak na placówkę naukową jest

stanowczo za mało i żeby podnieść naukową rangę Biblioteki, należałoby zwiększyć liczbę pracowników naukowych (prof. Z. Nowak).

W przedstawionym na 2002 r. planie prac naukowych zainteresowanie zebranych wzbudził zamiar aktualizacji wydanego w 1978 r. I tomu *Słownika polskich towarzystw naukowych*, którą Biblioteka przygotowuje przy współpracy i wsparciu finansowym Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN. W dyskusji (prof. Z. Nowak, prof. Cz. Madajczyk, prof. M. Kocójowa, dr M. Pelczar) rozważano, w jakiej formie aktualizacja ma być dokonana – czy w formie suplementu do już wydanego tomu I, czy też w formie oddzielnego tomu. Ostatecznie Rada postanowiła, aby wydać oddzielny tom *Słownika* pt. „Towarzystwa naukowe w III Rzeczypospolitej”.

Na podstawie przedstawionego sprawozdania Rada Naukowa jednogłośnie udzieliła dyrekcji Biblioteki absolutorium.

Kolegium, w skład którego wchodzi kierownicy działów, odbyło 7 posiedzeń, na których omawiano sprawy związane z bieżącą działalnością Biblioteki. Dominowały sprawy finansowe, personalne, zakup książek i prenumerata czasopism oraz udostępnianie zbiorów (nowy regulamin). Dużo miejsca poświęcono sprawom lokalowym, a w szczególności pracom związanym ze zmniejszeniem wynajmowanych pomieszczeń i częściową przeprowadzką.

Kolegium redakcyjne *Przeglądu Bibliotecznego* w składzie: doc. dr hab. B. Sordylowa – redaktor naczelny, mgr M. Lenartowicz – zastępca redaktora naczelnego, mgr K. Bełkowska – sekretarz redakcji oraz mgr H. Kozicka-Boguniowska i mgr H. Zasadowa – członkowie redakcji, odbyło 2 posiedzenia w dn. 27 stycznia i 3 września 2002 r. poświęcone omówieniu zawartości kolejnych przygotowywanych do druku zeszytów czasopisma.

Rada Redakcyjna *Przeglądu Bibliotecznego* powołana na kadencję 2000-2003 w składzie: przewodnicząca prof. dr hab. Barbara Bieńkowska, członkowie: mgr Krystyna Bełkowska, dr Stanisław Czajka, prof. dr hab. Marta Grabowska, mgr Janina Jagielska, mgr Maria Janowska, mgr Mirosława Kocięcka, mgr Halina Kozicka-Boguniowska, mgr Maria Lenartowicz, mgr Hanna Łaskarzewska, mgr Anna Nowińska, doc. dr hab. Barbara Sordylowa, mgr Ewa Stachowska-Musiał, dr Kordula Szczechura, mgr Hanna Zasadowa, prof. dr hab. Elżbieta Zybert, prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki odbyła posiedzenie w dniu 12.06.2002 r. Na posiedzeniu tym omówiono bieżące sprawy organizacyjno-wydawnicze, zawartość opublikowanych w 2000 i 2001 r. zeszytów, przedyskutowano zawartość przygotowywanych zeszytów na 2002 r. oraz dalsze plany związane z tematyką czasopisma.

Szczególną uwagę poświęcono zawartości zeszytu 1/2 za 2000 r. zawierającego materiały z forum dyskusyjnego *Przeglądu* nt. finansowania bibliotek, treści zeszytu 1/2 za 2001 r. nt. normalizacji w informacji i dokumentacji oraz z. 3 za 2001 r., w którym opublikowano materiały z międzynarodowej konferencji „Książka przyszłością kultury?”, zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Bibliologiczne i Bibliotekę Narodową w dn. 10-11.05.2001 r. Dyskutowano zasadność publikowania zeszytów monotematycznych oraz materiałów pokonferencyjnych. Zgłaszano nowe tematy, którym należy poświęcić uwagę na łamach *Przeglądu*, omawiano mającą się odbyć w październiku 2002 r. konferencję nt. harmonizacji terminologii w nauce o bibliotece

i informacji. Mówiono także o wymogu recenzowania artykułów publikowanych w *Przeglądzie Bibliotecznym* i regulaminie dla recenzentów.

III. SPRAWY PERSONALNE I FINANSOWE

Na koniec 2002 r. Biblioteka zatrudniała 27 osób. W ciągu roku stan ten ulegał zmianie. Odeszły z Biblioteki 3 osoby, a przyjęto 2 osoby. Na pełnych etatach pracowało 21 osób, a 6 w niepełnym wymiarze czasu pracy.

W 2002 r. Biblioteka zatrudniała 1 docenta doktora habilitowanego, 2 starszych kustoszy dyplomowanych, 10 starszych kustoszy służby bibliotecznej, 2 starszych bibliotekarzy, 4 bibliotekarzy, 3 młodszych bibliotekarzy i 3 magazynierów. Jedna osoba zatrudniona była na 1/4 etatu i zajmowała się sprawami obronności kraju oraz na 1/2 etatu zatrudniona była sprzątaczką.

W 2002 r. pracownicy Biblioteki nie otrzymali żadnych podwyżek, nie była bowiem przewidziana ustawowa rewaloryzacja wynagrodzeń dla sfery budżetowej. Średnia płaca pozostała zatem na poziomie roku poprzedniego i wynosiła w stosunku rocznym łącznie z premią, dodatkami stażowymi i funkcyjnymi – ok. 1680 zł, co dodatkowo zwiększyło rozdzwięk między średnią krajową a wynagrodzeniami pracowników Biblioteki. Pięć osób otrzymało gratyfikacje z tytułu wysługi lat; wydano na nie 31 425,13 zł. Za zaoszczędzone w par. 4010 środki – łącznie 37 181 zł – wszyscy pracownicy otrzymali jednorazową premię w wysokości 123% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego. Była to jedyna premia w 2002 r. Z funduszu socjalnego wypłacono wszystkim pracownikom, w zależności od wysokości zarobków, kwoty na dopłaty do wypoczynku letniego, a ponadto wypłacono zapomogi dla emerytów i rencistów.

Biblioteka jako jednostka budżetowa jest finansowana zgodnie z nową klasyfikacją z Działu 921. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego z części zarezerwowanej w ustawie budżetowej dla Polskiej Akademii Nauk.

Decyzją nr 3/2002 z dn. 15.04.2002 Prezesa PAN budżet Biblioteki ustalony został w wysokości 1 498 100 zł (w 2001 r. – 1 454 910 zł) i nie zabezpieczał podstawowych potrzeb Biblioteki. Na podstawie przyznanego budżetu w maju 2002 r. Biblioteka przedłożyła w Biurze Finansowym PAN plan finansowy dotyczący poszczególnych paragrafów klasyfikacji wydatków budżetowych. Z przedstawionej kalkulacji wynikało, iż największy niedobór środków, podobnie jak w latach poprzednich, wystąpił w par. 4300 – zakup usług pozostałych.

Z paragrafu tego opłacany jest czynsz za wynajem lokalu w PKiN (1797 m²), gdzie stawka za 1 m² w 2002 r. wynosiła 27,27 zł + 22% VAT, co w skali roku dało kwotę 717 421 zł, a Biblioteka w tym paragrafie otrzymała 720 000 zł. Zabrakło środków na pozostałe wydatki ponoszone z tego paragrafu, jak:

- opłacenie pomieszczeń w Pałacu Staszica, gdzie mieści się księgozbiór przejęty po OIN PAN,

- partycypacja w kosztach utrzymania dworku w Tyborach-Kamiance, gdzie zmagazynowana jest rezerwa wieczysta wydawnictw PAN (168.655 wol.) oraz część księgozbioru podstawowego Biblioteki,

- obsługa finansowa, księgowo i kadrowa Biblioteki prowadzona przez Zakład Działalności Pomocniczej PAN,

- opłaty za sprzątanie pomieszczeń Biblioteki,
- obsługa medyczna (partycypacja w kosztach utrzymania ambulatorium w Pałacu Staszica),
- opłaty pocztowe, usługi informatyczne,
- transport i inne drobne wydatki.

Wydatki w wybranych paragrafach (po zmianach) ukształtowały się następująco:

Par. 4010 wynagrodzenia osobowe pracowników – 558 954 zł

Par. 4040 dodatkowe wynagrodzenie roczne – 45 945 zł

Par. 4110, 4120 składki na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy – 115 500 zł

Par. 4440 odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych – 18 549 zł

Par. 4300 zakup usług pozostałych – 751 650 zł (w 2001 r. – 700 543,00)

Biblioteka otrzymała środki pozabudżetowe na realizację zadań w zakresie Działalności wspomagającej badania naukowe w 2002 r. w wysokości 180 350 zł (w 2001 r. – 225 771 zł), z podziałem na:

1) działalność wydawniczą – 35 000 zł

2) działalność bibliotek (zakup książek) – 30 000 zł

2a) działalność bibliotek (uczestnictwo w Systemie Bibliotecznym Horizon) – 17 000 zł

3) prenumeratę czasopism naukowych – 88 350 zł w tym: krajowych – 15 000 zł zagranicznych – 73 350 zł (na prenumeratę w 2003 r.)

4) upowszechnianie i promocja osiągnięć nauki – 10 000 zł

Władze Akademii na prośbę Biblioteki przyznały dodatkowo środki na opłacenie kosztów uczestnictwa w systemie Horizon za l. 2001 i 2002, ale nie przyznały dodatkowych środków na import czasopism naukowych.

Ze środków na działalność wydawniczą opłacono druk kolejnych zeszytów *Przeglądu Bibliotecznego*, na które wydano 13 250 zł. Do Warszawskiej Drukarni Naukowej przekazano kwotę 5 632 zł na opłacenie do końca kosztu druku publikacji *Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego* (w 2000 r. przekazano 3000 zł) oraz 4200 zł na opłacenie druku *Polskiej Bibliografii Naukoznawstwa i Technoznawstwa za lata 1995-2000* (w 2001 r. przekazano zaliczkowo 4200 zł). Na honoraria autorskie i redakcyjne 3 części II tomu *Słownika polskich towarzystw naukowych* wydano 7381 zł. Pozostałą kwotę w wysokości 1537 zł przekazano do WDN PAN tytułem zaliczki na częściowe koszty druku *Przeglądu Bibliotecznego* w 2003 r.

Środki przyznane na działalność bibliotek w wysokości 30 000 zł zostały wydane w całości na zakup książek naukowych krajowych i zagranicznych. Również w całości wydano przyznaną kwotę na prenumeratę czasopism zagranicznych i polskich.

Za środki przyznane na upowszechnianie i promocję osiągnięć nauki w wysokości 10 000 zł zorganizowano konferencję naukową na temat: „Harmonizacja terminologii w zakresie nauki o bibliotece i informacji w perspektywie społeczeństwa informacyjnego”. Współorganizatorami konferencji były: Sekcja Informacji i Komunikacji Naukowej Komitetu Naukoznawstwa przy Prezydium PAN oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Na druk materiałów z tej konferencji przekazano do WDN PAN 5961 zł. Pozostałą kwotę

w wysokości 4039 zł przeznaczono na opłacenie honorariów autorom referatów oraz częściowo na opłacenie kosztów organizacyjnych konferencji, a także na zorganizowanie wystawy: „Biblioteki samodzielne PAN w pięćdziesięcioleciu Akademii”. W kosztach konferencji partycypowały ponadto: Komitet Naukoznawstwa PAN oraz Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Kwota w wysokości 17 000 zł przyznana na opłacenie uczestnictwa Biblioteki w „Porozumieniu Bibliotek Horizona” została przekazana komórce informatycznej obsługującej system tytułem należności za 2001 i 2002 r.

Biblioteka w dalszym ciągu prowadziła wyodrębnione konto środka specjalnego, na którym deponowano kwoty pochodzące ze sprzedaży wydawnictw własnych. Ze środków tych opłacane były honoraria autorskie dla *Przeglądu Bibliotecznego* i *Słownika polskich towarzystw naukowych*.

Obsługę administracyjno-księgową i personalną prowadził Zakład Działalności Pomocniczej PAN. Za tę usługę Biblioteka została obciążona kwotą 72 116 zł.

IV. STAN LICZBOWY ZBIORÓW NA DZIEŃ 31.12.2002 R.

Stan ten przedstawiał się następująco:

	Liczba wol.
wydawnictwa zwarte BPAN	134 452
wydawnictwa zwarte OIN *	14 156
wydawnictwa ciągłe BPAN	93 433
wydawnictwa ciągłe OIN *	5 696
rezerwa wieczysta PAN	169 137
Razem	415 874
zbiory specjalne, w tym:	
– dysertacje *	1 979 jedn.
– mikrofilmy *	746 jedn.
– wydawnictwa na nośnikach magnetycznych	122 jedn.
Razem	2 847 jedn.
duplety i druki zbędne:	
książki	486 wol.
czasopisma	10 649 jedn.

* Zbiór nie uzupełniany

V. DZIAŁALNOŚĆ STATUTOWA BIBLIOTEKI

Gromadzenie i opracowanie zbiorów

W 2002 r. wpływ wydawnictw zwartych wyniósł 1 169 wol., w tym z zakupu 762 wol., z darów 407 wol. Na zakup wydawnictw zwartych wydano łącznie 43 124,78 zł, a dary zostały wycenione na 10 319,55 zł.

Ponadto pod koniec roku sprawozdawczego dokonano przedpłaty w kwocie 2096 zł do Księgarni Naukowej im. B. Prusa, gdyż zwykle na początku nowego roku kalendarzowego Biblioteka nie ma wystarczających środków na zakup książek. Środki na zakup książek pochodziły w przeważającej części z Działalności wspomagającej badania naukowe.

W księgach akcesyjnych zarejestrowano 78 rachunków za zakupione książki, oraz 133 pozycje akcesyjne dotyczące darów, które po sprawdzeniu merytorycznym zostały przekazane do Działu Finansowo-Księgowego Zakładu Działalności Pomocniczej PAN.

Prowadzono na bieżąco kartoteki pomocnicze: kartotekę zakupów, darów i dezyderatów oraz księgi akcesyjne i inwentarzowe.

Księgozbiór gromadzono i uzupełniano zgodnie z profilem Biblioteki. Kupowano przede wszystkim wydawnictwa naukowe z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki naukowej, oraz wydawnictwa encyklopedyczno-informacyjne. W ramach finansowych możliwości Biblioteki uwzględniano również potrzeby i zainteresowania czytelników-studentów i kupowano w wyborze podręczniki akademickie.

Do zbioru Rezerwy Wieczystej PAN placówki naukowe PAN przekazały 482 wol. własnych wydawnictw, które zostały wycenione na kwotę 8023,23 zł. Opracowano kwartalne sprawozdania dotyczące wpływów i przekazano do Działu Finansowo-Księgowego Zakładu Działalności Pomocniczej PAN.

Dla Stacji Zagranicznej PAN w Rzymie zakupiono i wysłano 28 wol. książek o wartości 1376,80 zł. Rachunki za te wydawnictwa przekazano do realizacji do Biura Współpracy Naukowej z Zagranicą PAN. Realizacja wszystkich dezyderatów Stacji nie była możliwa, ze względu na brak środków finansowych w formie zaliczek gotówkowych oraz z powodu wyczerpania nakładów poszukiwanych pozycji.

Wszystkie nabytki Biblioteki zostały wpisane do właściwych inwentarzy, skatalogowane, opracowane technicznie i przekazane do magazynu. Skatalogowano w systemie ISIS 1126 wol. książek. Wydrukowano ok. 4000 kart katalogowych przeznaczonych do katalogów: alfabetycznego i rzeczowego, kartotek prowadzonych w czytelni i magazynie, a także dla potrzeb *Polskiej Bibliografii Naukoznawstwa i Technoznawstwa* oraz do katalogów centralnych Biblioteki Narodowej. Wszystkie karty zostały włączone do odpowiednich katalogów i kartotek.

W związku z przemieszczeniem zawartości katalogu alfabetycznego do nowej lokalizacji dokonano przeglądu zawartości skrzynek w celu poprawnego ułożenia kart, przeprowadzając niezbędne korekty. Wymieniono również sztyki na skrzynekach, informujące o ich zawartości. Na bieżąco opracowywano rzeczowo wpływające do Biblioteki nabytki. Sklasyfikowano 1270 książek i 18

czasopism. Włączono do katalogu systematycznego 2340 kart. Kontynuowane były prace przy melioracji działu I 6 Filozofia; przeklasyfikowano karty katalogowe poddziału Historia filozofii według nowego schematu. Sporządzono aneks do indeksu przedmiotowego zawierający 1900 haseł. Do zmeliorowanych działów sporządzono nowe karty rozdzielcze.

W zakresie wprowadzania komputerowego systemu Horizon prace nie przebiegały zadowalająco. Podstawową przyczyną był i jest brak środków umożliwiających zintensyfikowanie prac wdrożeniowych, a w szczególności na połączenie już istniejących stanowisk komputerowych w biblioteczną lokalną sieć komputerową (LAN) oraz zakup nowych komputerów do obsługi katalogowej czytelników. W 2002 r. Biblioteka nie otrzymała środków na inwestycje, a więc także na zakup sprzętu komputerowego. Stworzenie sieci umożliwiłoby obsługę odpowiednich modułów systemu (gromadzenie, katalogowanie, udostępnianie, katalog OPAC dla czytelników) przez poszczególne komórki organizacyjne Biblioteki. Braki te powodują również, że musimy w dalszym ciągu prowadzić tradycyjny katalog kartkowy, gdyż współczesne systemy zautomatyzowane – z założenia – nie przewidują druku kartek, choć podejmowane w tym zakresie próby zaczynają przynosić zadowalające rezultaty. W związku z powyższym katalogowanie odbywa się nadal w systemie ISIS, który umożliwia druk kart katalogowych, a opisy były do 2001 r. konwertowane do bazy systemu Horizon. Od 2002 r. konwersja (której jakość pozostawiała wiele do życzenia) jest wykonywana przez firmę Dynix odpłatnie; Biblioteka nie dysponowała środkami na ten cel. Utrudnia to i przedłuża tworzenie bibliograficznej bazy Biblioteki.

Od 2002 r. bazy Horizonta zostały przeniesione z serwera w Centrum Informatycznym Uniwersytetu Warszawskiego na serwer PAN umiejscowiony w PKiN, co – szczególnie w przypadku Biblioteki – przyspieszyło transmisję danych. Dostęp do katalogu online możliwy jest poprzez stronę internetową Biblioteki: www.pan.pl/biblioteka.

W ramach szkoleń organizowanych przez Porozumienie bibliotekarzy systemowy BPAN uczestniczył w spotkaniach dotyczących wypełniania poszczególnych pól w formacie USMARC, a także zaznajamiających z nową wersją Horizonta i jego opcjami.

Biblioteka posiadała na koniec roku sprawozdawczego 6260 czasopism, w tym 2111 czasopism polskich i 4149 czasopism zagranicznych. W 2002 r. wpływało 357 czasopism bieżących, w tym 250 czasopism polskich i 107 czasopism zagranicznych, ponadto 4 bazy na CD-ROM, w tym 1 zagraniczna: *Social Sciences Citation Index* i 3 polskie. Głównym źródłem wpływu była prenumerata. Pochodziło z niej 232 tytuły, natomiast z wymiany i darów – 125. Ponadto prenumerowano 13 dzienników i tygodników udostępnianych w czytelni. Wśród czasopism zagranicznych 73 tytuły pochodziły z prenumeraty, a 34 tytuły – z wymiany lub darów. W kartotece akcesyjnej czasopism odnotowano 2.337 jednostek, w tym 361 jednostek to dary i wymiana. Część darów została przekazana do druków zbędnych jako nieprofilowa. W związku z nierytmicznym wpływem czasopism pochodzących z prenumeraty wysłano do dystrybutorów 17 reklamacji pisemnych, monitowano również telefonicznie. Na bieżąco załatwiano formalności związane z prenumeratą i przygotowy-

wano rachunki do realizacji (109 rachunków i 4 zestawienia kwartalne). Dla Stacji Naukowych PAN za granicą zaprenumerowano 180 czasopism, w tym dla Stacji w Paryżu – 51, w Rzymie – 106, w Wiedniu – 8, w Moskwie – 11, w Berlinie – 4.

Opracowano 459 wol. czasopism, 7 płyt CD-ROM i wpisano do właściwych inwentarzy. Wartość czasopism wpisanych w 2002 r. do inwentarzy wynosi 109 545,92 zł.

Kontynuowano selekcję czasopism przejętych po zlikwidowanym Ośrodku Informacji Naukowej PAN. W 2002 r. sporządzono 4 wykazy obejmujące czasopisma nieprofilowe z księgozbioru byłego OIN PAN oraz z dubletów Biblioteki PAN i zaofiarowano 15 bibliotekom do bezpłatnego przekazania. Zrealizowano dezyderaty 4 bibliotek, którym łącznie przekazano 207 tyt. w 2136 wol. Najwięcej czasopism przekazano Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie – 134 tyt. w 1320 jedn., Bibliotece Głównej Uniwersytetu Opolskiego – 71 tyt. w 606 jedn., Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Opolu – 3 tyt. w 39 jedn. i Bibliotece Instytutu Centrum Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN – 2 tyt. w 171 jedn. Ponadto 4 tyt. w 397 jedn. przekazano na makulaturę. Czasopisma przekazane bibliotekom zostały wpisane do księgi ubytków, wykreślone z inwentarzy i wycofane z katalogów.

Złożono zamówienia na prenumeratę czasopism polskich i zagranicznych na 2003 r. dla Biblioteki PAN w Warszawie oraz dla bibliotek Stacji Naukowych PAN w Paryżu, Rzymie, Wiedniu, Moskwie i Berlinie.

W 2002 r. realizowano zamówienia związane z wyszukiwaniem cytowań w bazach: *Science Citation Index* z l. 1980-2000, *Social Sciences Citation Index* z l. 1981-2002. Na zamówienie 14 instytucji naukowych wyszukano 778 cytowań.

Ponadto zaktualizowano komputerowy wykaz czasopism zagranicznych prenumerowanych w 2002 r. przez Bibliotekę PAN i przekazano do Centralnego Katalogu Czasopism „ARKA” Biblioteki Narodowej oraz sporządzono opisy nowych tytułów czasopism do „Wykazu czasopism naukowych i innych nośników informacji” Komitetu Badań Naukowych.

Udostępnianie zbiorów

Biblioteka udostępniała swoje zbiory w czytelni i w pracowniach oraz przez wypożyczanie na zewnątrz. Ogółem udostępniono 48 562 wol. (w 2001 r. – 59 909 wol.). Na miejscu w czytelni udostępniono 36.760 wol., natomiast wypożyczono na zewnątrz 9241 wol. Ponadto w poszczególnych działach Biblioteki oraz na rewery służbowe udostępniono ogółem 2561 wol.

Zarejestrowano 2712 czytelników indywidualnych (w 2001 r. – 3.096). Odwiedzin odnotowano 15 548 (w 2001 r. – 21.332), w tym w czytelni – 7890, w wypożyczalni – 7581 oraz 135 – w Dziale Informacji Naukowej i Dziale Wydawnictw Ciągłych.

Drogą wypożyczeń międzybibliotecznych innym bibliotekom wypożyczono 177 wol. Z powodu braku książek nie zrealizowano 4120 rewersów.

Dokonano corocznej weryfikacji kont w wypożyczalni. Do czytelników zalegających ze zwrotem książek wysłano 320 monitów, ponadto monitowano

również telefonicznie. W 2002 r. odnotowano spadek odwiedzin oraz liczby wypożyczonych dzieł. Niemały wpływ na zmniejszenie liczby udostępnianych zbiorów miało zamknięcie Biblioteki na okres 2 miesięcy (1.07.-31.08). Było to związane ze zmniejszeniem zajmowanej powierzchni i przeprowadzonymi w związku z tym pracami porządkowymi (przesunięcia katalogów, szaf, regałów itp.).

Magazyn przyjmował nowe nabytki książek i czasopism. Ogółem przyjął 1502 wol., w tym 1043 wol. druków zwartych i 439 wol. czasopism. Z magazynu do czytelnicy i wypożyczalni wydano 45 154 wol., do magazynu zwrócono 44 670 wol.

Na zlecenie czytelników oraz potrzeby Biblioteki wykonano ok. 3796 stron odbitek kserograficznych; odbitki wykonywano głównie z czasopism i książek znajdujących się w zbiorach Biblioteki.

Pracownicy Działu Udostępniania i Magazynów uczestniczyli w pracach związanych z selekcją czasopism.

Działalność informacyjna

W działalności informacyjnej uczestniczyły wszystkie działy Biblioteki. W Informatorium – oprócz Działu Informacji Naukowej – dyżury pełnili również pracownicy merytoryczni pozostałych działów. Udzielono ogółem 1659 informacji bibliotecznych, bibliograficznych i rzeczowych (por. zestawienie).

W Dziale Informacji przygotowano 6 wystaw popularyzujących zbiory Biblioteki oraz wystawę okolicznościową z okazji 50-lecia PAN pt. „Biblioteki samodzielne Polskiej Akademii Nauk w pięćdziesięciolecie PAN” Opracowano 108 kwerend bibliograficznych na określone tematy.

Prace bibliograficzno-dokumentacyjne i kartoteki tematyczne kontynuowano przy zastosowaniu komputerów z wykorzystaniem pakietu Mikro-CDS-ISIS.

Baza „PROGN” obejmująca artykuły o tematyce prognostycznej została uzupełniona o 400 pozycji bibliograficznych, opatrzonych hasłami przedmiotowymi; ogółem na koniec roku baza rejestrowała 3520 rekordów;

Baza „NAUKZ” obejmuje zagraniczne piśmiennictwo nt. naukoznawstwa i technoznawstwa. Z przeglądanych na bieżąco czasopism zagranicznych sporządzono 422 opisy, sklasyfikowano i wprowadzono do komputera; stan bazy na koniec roku – 2192 rekordy.

Prace badawcze, naukowo-dokumentacyjne i redakcyjne

— *Słownik polskich towarzystw naukowych.*

Kontynuowano prace związane z gromadzeniem materiałów i przygotowaniem do druku uzupełnionego i zaktualizowanego wydania I tomu *Słownika*, obejmującego polskie towarzystwa naukowe działające obecnie w kraju. Powołana została Rada Redakcyjna I tomu *Słownika*, w skład jej weszli przedstawiciele wydziałów PAN, Biblioteki PAN w Warszawie i Rady Towa-

rzystw Naukowych przy Prezydium PAN, której przewodniczący prof. dr Włodzimierz Ostrowski został również przewodniczącym Rady Redakcyjnej *Słownika*.

Zakończono gromadzenie, porządkowanie i weryfikowanie dokumentacji (w tym adresowej) o towarzystwach działających obecnie. Pełny rejestr liczy 350 towarzystw i został przygotowany na podstawie: *Informatora Nauki Polskiej*, kwerend w czasopismach naukowych, wydawnictwach bibliograficznych oraz katalogach Biblioteki Narodowej i materiałów rankingu towarzystw naukowych wykonanym na zlecenie Polskiej Fundacji Upowszechniania Nauki.

Hasła do *Słownika* opracowywane są na podstawie informacji nadsyłanych przez zarządy główne towarzystw, a uzupełniane wynikami własnych kwerend bibliograficznych Pracowni *Słownika*.

Do końca grudnia 2002 r. (po licznych monitach) zarządy 180 towarzystw nadesłały zamówione materiały. Opracowywano redakcyjnie hasła o ponad 70 towarzystwach.

Kontynuowano prace dokumentacyjne i bibliograficzne dotyczące tomu IV *Słownika*, poświęconego towarzystwom polonijnym działającym obecnie i w przeszłości.

– *Polska Bibliografia Naukoznawstwa i Technoznawstwa za lata 1995-2000*

Opracowano i wydrukowano w Warszawskiej Drukarni Naukowej PAN T. 13/14 *Bibliografii* obejmujący 3185 poz., nie licząc odsyłaczy. Główny zrab *Bibliografii* jest w układzie rzeczowym i zgodnie z przyjętym w poprzednich tomach schematem klasyfikacji grupuje zebrany materiał w 3 głównych działach: I. *Ogólne problemy naukoznawstwa i technoznawstwa*; II. *Nauka*; III. *Technika*. W obrębie poszczególnych działów szeregowano pozycje alfabetycznie wg nazwisk autorów, tytułów w przypadku prac zbiorowych i nazw instytucji i towarzystw naukowych. Uzupełnieniem *Bibliografii* są indeksy: alfabetyczny i przedmiotowy oraz wykaz skrótów tytułów czasopism i innych wydawnictw ciągłych.

Systematycznie gromadzony jest również materiał do następnego tomu *Bibliografii* za l. 2001-2005. W chwili obecnej w bazie BIBL znajduje się 1735 rekordów. Dokonano modyfikacji w formularzach opisu danych oraz przeprowadzono korektę opisów już wprowadzonych oraz korekty haseł przedmiotowych.

– *Przegląd Biblioteczny*, kwartalnik.

Wydaje Biblioteka PAN w Warszawie i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich; redaguje Kolegium.

W 2002 r. przygotowano i opublikowano trzy zeszyty *Przeglądu*: z. 4 za 2001 r.; 1/2 i 3 za 2002 r. oraz rozpoczęto opracowanie materiałów do z. 4 za 2002 r. Zeszyt 1/2 za 2002 r. zawiera materiały z narady zorganizowanej w dn. 30.11.2001 r. przez Bibliotekę PAN w Warszawie nt. dalszych prac nad *Słownikiem polskich towarzystw naukowych*.

Opracowano merytorycznie, redakcyjnie i technicznie 17 artykułów, 9 sprawozdań, 6 recenzji, 6 nekrologów oraz stałe rubryki: *Przegląd piśmiennictwa krajowego*, *Kroniki krajową i zagraniczną*. Materiał ten obejmuje 33 ark.

wyd. Przygotowywano umowy dla autorów i redaktorów, obliczano i sporządza-
no listy honorariów.

Uaktualniano dane w komputerowej bazie prenumeratorów (zamówienia,
rezygnacje, zmiany nazw i adresów instytucji), weryfikowano rejestrację wpłat
prenumeratorów *Przeglądu* oraz monitowano pisemnie i telefonicznie odbior-
ców, którzy nie regulują w terminie płatności.

Rozkolportowano 2500 egz. zeszytów czasopisma wraz z przygotowanymi
rachunkami.

Halina Kozicka-Boguniowska

Sprawozdanie wpłynęło do redakcji 18 lutego 2003 r.

WOJCIECH JANKOWERNY
(1936-2002)

Wspominając Wojtka...

Cokolwiek chce się powiedzieć o tych co odeszli, zawsze to będzie fragment – i tylko fragment – księgi, jaką jest każde życie. Ci, którzy Wojtka znali i pamiętają, którzy z nim się kolegowali i przyjaźnili, wraz z nim utracili cząstkę własnego życia.

Był bez wątpienia osobowością nietuzinkową, barwną, trudną do jednoznacznego określenia. Łączył w sobie sprzeczne cechy: ogromną żywiołowość ze skłonnością do wybryków i pozorną beztroskę z wielką pracowitością, cierpliwością, uporem i konsekwencją działania. Z raz podjętych planów i powziętych decyzji nie rezygnował, rozpoczętą sprawę czy pracę zawsze doprowadzał do końca. Odznaczał się żywą inteligencją, kipiał energią i op-

tymizmem. Był interesującym rozmówcą, odważnym polemistą. Te cechy pociągnęły go w sposób jakby naturalny w kierunku dziennikarstwa, a jednocześnie pozwoliły uprawiać bibliografię, dziedzinę wymagającą skupienia i dokładności.

Całe dorosłe życie Wojtka naznaczone było chorobą, częstymi pobytami w szpitalu. Zaraz po maturze zapadł na postępujący gościec stawowy, który podstępnie wyniszczał organizm: oczy, serce, nerki – i z upływem lat coraz bardziej bolesny ograniczał fizycznie. Choroba nigdy nie zdominowała jego życia. Zawsze dzielny, zaradny, zadziwiał pomysłami, którymi obdarować mógł niejedną zdrową osobę. Walczył do końca, zmarł na serce po udanej i wiele obiecującej operacji.

Pracował zawsze dużo i szybko, solidnie i kompetentnie. Był ceniony, choć nieraz przysporzył kłopotów sobie i swoim zwierzchnikom. To uznanie wyrażano oficjalnie, przyznając mu dyplomy, nagrody, odznaczenia, zagraniczne wyjazdy stypendialne (w 1968 r. do Biblioteki Narodowej w Oslo, w 1983 r. do Instytutu Studiów Papieskich w Rzymie). Mimo wielkiego zapracowania nie był typem pracoholika. Znajdował czas na różnorodne zainteresowania i pasje, którym oddawał się ze znanstwem, całym sercem, jak wszystkiemu co robił. Na początku zbierał oczywiście książki, z literatury i sztuki, później doszła historia i wydawnictwa niezależne.

W którymś momencie zaczęły się pojawiać na ścianach obrazy. Nabierały blasku w pięknych ramach dobieranych przez Wojtka, wzbudzając podziw dla kolekcjonera, który niewielkimi nakładami finansowymi potrafił stworzyć interesującą domową galerię.

Przez pewien okres hodował piękne rybki w gęsto ustawionych akwariach. Chyba już po przejściu na rentę zajął się pszczelarstwem. W rodzinnym domu na wsi założył pasiekę przynoszącą niewielki dochód i wielką satysfakcję. Ostatnią namiętnością Wojtka stała się muzyka. Obezwładniony dializami, pozbawiony możliwości czytania, odkrył własną wrażliwość na muzykę i jej piękno. Sam był tym jakby zaskoczony. W parze ze słuchaniem poszło oczywiście zbieranie. W ciągu dwóch lat zgromadził znaczną kolekcję płyt.

Katalog zalet Wojtka można mnożyć, ale trzeba jasno powiedzieć, że miał też swoje wady i słabości. Bywał bezceremonialny i przykry, potrafił celowo prowokować otoczenie swoimi wypowiedziami i zachowaniem. Niektórzy woleli go omijać z daleka, obawiając się ostrego języka i pewnej dozy nieobliczalności. Można sądzić, że Wojtek nie miałby nam za złe tej charakterystyki. Nigdy nie pozował i nie udawał innego niż był w istocie, nie był zakłamanym. Był po prostu sobą, zawsze naturalny, z całym bagażem niepowtarzalnej osobowości.

Urodził się 21.01.1936 r. w mazowieckiej wsi Bartniki koło Skierniewic. Rodzice, Roman i Kazimiera z Przybyłowskich, posiadali nieduże gospodarstwo rolne. Miał młodszego o sześć lat brata Piotra.

W 1953 r. ukończył ciesząc się dobrą sławą Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Prusa w Skierniewicach. W 1954 r. rozpoczął studia bibliotekoznawcze na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Powołana do życia w 1951 r. katedra bibliotekoznawstwa, kierowana przez wybitnego uczonego prof. Aleksandra Birkenmajera, właśnie po raz pierwszy w 1954 r. przyjmowała kandydatów. Na pierwszy rok czteroletnich studiów bibliotekoznawczych przyjęto 25 osób. Jedną z nich był Wojtek Jankowerny. Co najmniej

połowa przyjętych na pierwszy rok studentów pochodziła spoza Warszawy. Część ich zamieszkała w nowo wybudowanym akademiku UW przy ul. Kickiego. I nikt wtedy nie myślał jak niezdrowa jest wilgoć niedogrzanego i niedosuszonego budynku. Wojtek zaraz na I roku zapłacił kilkumiesięcznym pobytem w szpitalu.

Studencka dola, praktyki w najlepszych bibliotekach naukowych Krakowa, Warszawy, Torunia, Wrocławia, Poznania, Gdańska, wyjazdy na obozy, wycieczki, a po studiach często praca w tej samej instytucji, zacieśniły więzi koleżeńskie, które przetrwały bez mała pół wieku i do dziś cechuje je życzliwość i serdeczność.

Na trzecim roku studiów W. Jankowerny wybrał seminarium magisterskie u K. Remerowej ukierunkowane na problemy bibliotekarstwa współczesnego, organizację bibliotek, upowszechnianie i badanie czytelnictwa, politykę oświatową i kulturalną. W 1958 r. uzyskał stopień magistra na podstawie pracy „Egzemplarz obowiązkowy w Polsce. Historia i stan obecny”.

Pracę zawodową rozpoczął 1.09.1958 r. w Bibliotece Narodowej w Instytucie Książki i Czytelnictwa, utworzonym z inicjatywy K. Remerowej. Skupiała wokół siebie ludzi inteligentnych, przebojowych, myślących samodzielnie. Wojtek zwrócił na siebie jej uwagę jeszcze na studiach odważną krytyką prowadzonych z nami zajęć. Doceniła jego zdolności polemiczne, klarowność argumentacji i – choć wygłaszane poglądy mogły być kontrowersyjne – spodobał się prof. K. Remerowej do tego stopnia, że stał się jej pupilem, magistrantem, a w końcu pracownikiem.

Pierwsze dwa lata pracy w BN stanowiły w życiu Wojtka okres heroiczny. Wojtek należał w pewnym sensie do szczęśliwców, gdyż po niecałym roku pracy w BN w 1959 r. znalazł się wśród trzech młodych pracowników, którym dyrektor B. Horodyski wręczył przydział meldunkowy uprawniający do zamieszkania we wspólnym pokoju „kolchozowego” mieszkania przy słynnej ul. Kazimierzowskiej 20. Gdy pojawiła się możliwość zdobycia samodzielnego mieszkania spółdzielczego, na które należało zgromadzić znaczne sumy, Wojtek okazał niecodzienną jak na tamte czasy zaradność połączoną z samozaparcie. Podejmował się rozmaitych zajęć. Na przykład przez kilka miesięcy po godzinach pracy w BN biegł do PDT w Alejach Jerozolimskich (później Dom Dziecka), gdzie reklamował i sprzedawał przy prowizorycznym stoisku obok ruchomych schodów środek do wywabiania plam „Nuklean”. W okresie świąt Bożego Narodzenia sprzedawał ozdoby choinkowe, przemarzając do szpiku chorych kości. Wreszcie w 1960 r. stał się posiadaczem upragnionego mieszkania na Starym Mieście i wkrótce zawarł związek małżeński z koleżanką ze studiów Danusią Zającówną, rozpoczynając tym samym nowy rozdział ustabilizowanego już życia. Ich dom, położony w sercu miasta, pełen książek, obrazów, z gościnnym stołem pośrodku pokoju, smacznym poczęstunkiem, kieliszkiem dobrego alkoholu, atmosferą sprzyjającą ciekawym rozmowom na wszelkie możliwe tematy, był chętnie i licznie odwiedzany.

Po krótkim okresie pracy w IKiCz Wojtek przeniósł się do Zakładu Bibliografii Zawartości Czasopism w Instytucie Bibliograficznym BN. Okres pracy w IKiCz-u odegrał w rozwoju jego zainteresowań ważną rolę, znacząco wpłynął na tematykę przyszłego dziennikarstwa. W BZCz zastał dobrze zorganizowany warsztat i jasno sprecyzowaną metodę pracy. Zakładem kierowała Stefania

Skwirowska. Obowiązywała dyscyplina i norma pracy wynosząca bodaj 60 opisów dziennie. Wojtek wykonywał na ogół więcej niż wymagały ustalenia normy. Nadwyrżki skrupulatnie gromadził w szufladzie, by w razie potrzeby wyliczyć się z pracy i uzyskać wolny dzień lub dwa, na zbieranie w tzw. terenie materiałów do artykułów lub reportaży. Wymagająca, ale nie bezwzględnie rygorystyczna pani Stenia szła na rękę początkującemu publicyście, do tego wypowiadającemu się w ważnych dla środowiska bibliotekarskiego sprawach.

W 1964 r. podjął wspólnie z Marią Jasińską opracowanie *Bibliografii publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1915-1965*. Gromadzenie materiałów zaczynało się po godzinach służbowych i przeciągało do późnych godzin wieczornych aż do zamknięcia Biblioteki o 21. Intensywna i żmudna praca trwała kilka lat, ale opublikowana w 1972 r. bibliografia ma do dziś znaczenie dla historii nauk technicznych w Polsce i historii Politechniki Warszawskiej.

Od stycznia 1964 r. do kwietnia 1967 r. redagował *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, dokumentujący życie i działalność tej instytucji. Do jego obowiązków należało zbieranie i przygotowywanie materiałów na kolegia redakcyjne i do druku, opracowanie zeszytu, korekta merytoryczna.

W ciągu 10 lat pracy w BN Wojtek regularnie awansował, by 1.06.1966 r. otrzymać nominację na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego w stopniu adiunkta bibliotecznego.

W maju 1967 r. odszedł z pracy w BN i całkowicie już poświęcił się dziennikarstwu. Jednakże kontaktów z macierzystą instytucją nigdy definitywnie nie zerwał. W latach 1970-1973 pełnił funkcję rzecznika prasowego BN, a gdy w 1982 r. zakończył pracę w redakcji, powrócił na część etatu do BN i przepracował tam jeszcze 14 lat.

Pierwszą stałą pracą w dziennikarstwie było stanowisko sekretarza redakcji w czasopiśmie *Teatr Ludowy* (1.05.1967-31.05.1968), następnie pracował jako publicysta redakcji *Zarzewia* (1.07.1968-28.02.1969), czasopisma wydawanego przez Młodzieżową Agencję Wydawniczą. Najdłużej, bo na trzynaście lat, zadomowił się w *Tygodniku Kulturalnym* (1.03.1969-6.03.1982). Z racji pełnionej funkcji i osobistych zainteresowań publikował dużo, nie tylko na łamach macierzystego tygodnika, ale również w *Polityce*, *Perspektywach*, *Argumentach*, *Faktach*, *Tygodniku Powszechnym* i w innych pismach. Pisał, ogólnie ujmując, na tematy społeczno-kulturalne. Dużo miejsca w swoich artykułach poświęcał sprawom rozwoju kultury na wsi. Zajmował się wiejskimi domami kultury i bibliotekami, klubami prasy i książki, budową obiektów kultury na wsi, artystycznym ruchem amatorskim, szkołami wiejskimi i edukacją młodzieży wiejskiej. Ponadto był recenzentem wielu publikacji, przedstawień teatralnych, filmów, wystaw malarstwa, grafiki, fotografii. Przeprowadzał wywiady z twórcami kultury, z ludźmi teatru, telewizji, filmu. Bardzo interesujące są jego wywiady z Józefem Szajną, Ignacym Gogolewskim, Zbigniewem Zapasiewiczem, Ireną Kwiatkowską, Aleksandrą Ślaską i in. Jednak sprawą, która go najbardziej absorbowała, były problemy związane z książką, zagadnienia ruchu wydawniczego, dystrybucji książki i nade wszystko zagadnienia bibliotek i czytelnictwa.

Marian Pilot, pisarz i publicysta, tak wspomina okres współpracy w Wojtkiem w *Tygodniku Kulturalnym*: „W początkach lat siedemdziesiątych na

Wojciecha Jankowernego, którego nazwisko od pewnego czasu coraz częściej pojawiało się na łamach prasy, zwrócił uwagę redaktor naczelny *Tygodnika Kulturalnego* Stanisław Adamczyk i niebawem zaproponował mu stanowisko kierownika działu publicystyki. Nieżyjący już dziś redaktor Adamczyk musiał chwilami gratulować sobie swojej decyzji, chwilami zaś zapewne serdecznie jej żałować. Wojtek bowiem okazał się nabytkiem tyleż szczęśliwym dla pisma, co kłopotliwym dla jego szefa: cechował go temperament rasowego publicysty i reportera – i połączone z zapalczywością nieprzejednanie bojownika, przeświadczonego o słuszności swojej sprawy. A tą sprawą była nade wszystko książka, upowszechnienie książki, problemy wielkich i całkiem małych bibliotek. Potrafił – on, człowiek, któremu poruszanie przychodziło z trudem – pojechać gdzieś na kraniec Polski, w bieszczadzkie ostepy, bo stamtąd przyszedł sygnał, że sołtys chce zlikwidować we wsi punkt biblioteczny... Potrafił skupić wokół siebie grono równie jak on dociekliwych współpracowników – byli w ich gronie bibliotekarze – potrafił ich zarazić swoim entuzjazmem i skłonić do publicystyki ostrej i bezkompromisowej, do reporterki dociekliwej i rzetelnej. O te teksty dalekie od tego, co by się dziś nazwało poprawnością polityczną potrafił walczyć z zajadłością, ba, z furją, walczyć z własnym naczelnym, jego politycznymi mocodawcami, z cenzorami z ulicy Mysiej: był prawdziwym postrachem ich wszystkich – on Wojciech Cholerny, bo takie zyskał sobie w tym towarzystwie przezwisko... On, który potrafił być w całkiem innym towarzystwie, w zespole redakcyjnym, wśród kolegów po piórze – tegoż towarzystwa duszą, biesiadnikiem pełnym temperamentu i radości życia”.

Z tego okresu znane są Jego publikacje poświęcone Bibliotece Narodowej, Bibliotece Ossolineum, Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy oraz licznym bibliotekom powiatowym i gminnym.

Ważną pozycją w Jego dorobku było przygotowanie do druku pamiętników Alfreda Wysockiego: *Tajemnice dyplomatycznego sejfu*. Zwiedzając Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, zwrócił uwagę na przechowywany tam interesujący pamiętnik tego przedwojennego dyplomaty polskiego pt. „Dzieje mej służby 1900-1938”, obejmujący 8 wol. pisanego ręcznie tekstu. Gdy kilka lat później redakcja *Tygodnika Kulturalnego* postanowiła publikować wspomnienia dotyczące najnowszej historii Polski, Wojtek zaproponował druk właśnie tego pamiętnika. Dokonał wyboru interesujących fragmentów i na łamach *Tygodnika* zaczęły się ukazywać kolejne odcinki wspomnień. Pamiętnik wzbudził duże zainteresowanie nie tylko czytelników, ale również wydawców. Wydawnictwo „Książka i Wiedza” zaproponowało opracowanie i wydanie pełnego tekstu pamiętnika. Ostatecznie Wojtek wybrał ok. 1/3 rękopisu i w 1974 r. ukazało się pierwsze wydanie, które wznawiano dwukrotnie.

Po przejściu na rentę 15.10.1982 r. rozpoczął pracę na pół etatu jako starszy kustosz dyplomowany w Narodowym Ośrodku ISDS (obecnie ISSN) w Instytucie Bibliograficznym BN. Do jego zadań należało opisywanie polskich czasopism do baz danych międzynarodowych systemów informacji o wydawnictwach ciągłych ISDS i MARS. Właściwa Wojtkowi dociekliwość i dokładność, znajomość świata polskich periodyków oraz otwartość na nowe techniki i metody pracy bibliotecznej sprawiły, że świetnie zaadaptował się do tej pracy i wносił sporo twórczej inicjatywy, znalazł się w gronie najwyższej cenionych

pracowników Instytutu. Chętnie partycypował także w innych przedsięwzięciach na terenie BN, np. w l. 1993-1994 współpracował przy redagowaniu czasopisma *Wypożyczenie Międzybiblioteczne*.

Doświadczenie w opracowywaniu czasopism i osobiste zainteresowanie Wojtka wydawnictwami podziemnymi sprawiło, że przeniósł się do Pracowni Bibliografii Wydawnictw Ciągłych w Instytucie Bibliograficznym. Pracował tam od 1.01.1994 r. do 30.06.1996 r., do uzyskania emerytury. Uczestniczył w opracowaniu *Bibliografii niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976-1990*, opublikowanej pod red. S. Skwirowskiej w 2001 r., wyróżnionej nagrodą naukową im. Adama Łysakowskiego za rok 2001.

Niebywały rozkwit literatury niezależnej, jaki miał miejsce w Polsce w latach 80. w ogromnej mierze angażował pracowników Biblioteki Narodowej. Wypełniając statutowy obowiązek gromadzenia dorobku narodowego piśmiennictwa, bibliotekarze wszelkimi sposobami zdobywali lawinowo narastającą literaturę tak zwanego drugiego obiegu. Początkowo odbywało się to oficjalnie, a później w stanie wojennym konspiracyjnie i z zaangażowaniem składkowych pieniędzy. Wąskie grono członków zdelegalizowanej „Solidarności”, do którego należał również Wojtek Jankowerny, prowadziło akcję zbierania literatury podziemnej gromadzonej w kilku skrytkach, z których przeniesiono je do Biblioteki dopiero w 1989 r. Notabene jedna z takich skrytek znajdowała się w mieszkaniu sędziwego wówczas emeryta BN, dra Michała Ambrosa, co było dla nas okazją do spotkań u Niego.

Wojtek Jankowerny – dzięki znajomościom w kręgach wydawców niezależnych i wśród opozycji – miał ułatwiony dostęp do wydawnictw podziemnych. Zgromadził również prywatnie dużą kolekcję czasopism niezależnych i na podstawie tego zbioru rozpoczął opracowanie bibliografii ich zawartości. Przedsięwzięcie to podjęli wspólnie z prof. Martą Fik, działaczką opozycji demokratycznej, znanym krytykiem i historykiem kultury, którą znał jeszcze z czasu studiów. Po jej śmierci w 1995 r. Wojtek kontynuował bibliografię samodzielnie. Praca ta pochłaniała cały Jego czas do ostatnich miesięcy życia. Gdy zdołał kupić komputer, mrówczą pracę kartotekową wsparł tym narzędziem. Niestety, zdążył wpisać do komputerowego zbioru ok. 10 000 rekordów z pięciokrotnie większego zasobu. Ta część materiału może więc już być dostępna według wszystkich elementów opisu, z hasłami przedmiotowymi włącznie. Liczne pudła wypełnione kartkami czekają na odpowiedzialnego kontynuatora dzieła, które nie tylko stanowi niezastąpiony materiał do analiz i ocen, ale samo w sobie jest fascynujące.

Naszego kolegę Wojtka Jankowerego zmarłego 30 sierpnia pożegnaliśmy w słoneczny wrześniowy dzień 2002 r. na warszawskim Cmentarzu Bródzińskim.

Ważniejsze publikacje autorskie:

Zawsze pod kopułą (150 lat Ossolineum). Warszawa: PZWS 1970, 233 s. (Wspólnie z J. Okopieniem).

Bibliografia publikacji pracowników Politechniki Warszawskiej 1915-1965. Warszawa: Wydaw. PW 1972. (Wspólnie z M. Jasińską).

Bibliotheca Patria. Biblioteka Narodowa w Warszawie. Warszawa: Bibl. Nar. 1974. – Wyd. 2. 1978.

Bibliotheca Patria. Wystawa 1972. [Przewodnik]. Tekst, scenariusz i redakcja: Wojciech Jankowerny. Warszawa: Bibl. Nar. 1972.

Bibliotekarz, bibliograf, pedagog – Michał Ambros. W: *Z warsztatu bibliografa*. Warszawa: Stow. Bibl. Pol. 1991 s. 5-15. (Wspólnie z M. Jasińską).

Stefania Skwirowska, Joanna Pudurgiel: *Bibliografia niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976-1990*. Przy współpr. Wojciecha Jankowernego i in. Warszawa: Bibl. Nar. 2001.

Jest też autorem ponad 200 artykułów publikowanych na łamach czasopism.

Prace redakcyjne:

Wysocki Alfred: *Tajemnice dyplomatycznego sejfu*. Warszawa: Książka i Wiedza 1974. – Wyd. 2. 1979. – Wyd. 3. 1988.

Jeden miesiąc z mojego życia. Warszawa: Książka i Wiedza 1981. (Wspólnie ze S. Adamczykiem).

Z dnia na dzień. Warszawa: Centr. Ośr. Metodyczny Upowszechniania Kultury 1983. (Wspólnie ze S. Adamczykiem).

Reiff Ryszard: *Gra o życie*. Warszawa: Unicorn 1993. (Wspólnie z J. Kowalczyk).

Odnaczenia:

Zasłużony Działacz Kultury (1967), Srebrny Krzyż Zasługi (1972), Złota Odznaka Honorowa ZMW (1972), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1977).

Hanna Makowska, Jakobina Kowalczyk

Praca wpłynęła do redakcji 6 lutego 2003 r.

MAŁGORZATA KŁOSSOWSKA
(1941-2002)

Z Małgorzată, wówczas jeszcze Falkowską, spotkałyśmy się w 1958 r. na studiach w Katedrze Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Bardzo łatwo nawiązywała kontakty, była ciekawa świata, pasjonowała ją teatr (biegała na wykłady z wiedzy o teatrze do PWST). Jej dom rodzinny był zawsze otwarty dla koleżanek i kolegów z roku, emanował serdecznością i ciepłem, a dla tych z nas, którzy pochodzili spoza Warszawy, Mama Małgosi była mamą zastępczą – „Mamulą Zarembiną”. Po II roku studiów wyszła za mąż za Andrzeja Kłossowskiego, późniejszego badacza książki polskiej na obczyźnie, profesora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Był to bardzo szczęśliwy, udany związek. Łączyły ich wspólne zainteresowania, pasja bibliofilska, podróże, upodobanie do jamników, którym nadawano imię Aneks. Nagła śmierć Andrzeja w 1997 r. zmieniła Jej świat.

Ważnym nurtem życia Małgosi była praca zawodowa. Rozpoczęła ją w 1962 r., na ostatnim roku studiów, w Działowym Ośrodku Informacji Naukowo-Technicznej Instytutu Pracy kierowanym przez mgr Zofię Frankową. Tu zdobywała szlify w zawodzie i związała się na trwałe z problematyką oraz instytucją, bowiem DOINTE po licznych reorganizacjach stał się podstawą powstałej w 1973 r. jako samodzielna jednostka organizacyjna Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, a Małgorzata Kłossowska jej dyrektorem; od 1986 r. także bibliotekarzem dyplomowanym.

W czasie gdy w środowisku bibliotekarskim toczyły się jałowe dyskusje, czy ważniejszy jest ośrodek informacji, czy biblioteka, Małgorzata realizowała swoją wizję naukowej biblioteki specjalnej, gdzie starannie gromadzony księgozbiór jest bazą dla działalności informacyjnej, a przedmiotem wszelkich starań są wszyscy zainteresowani tematyką czytelnicy: naukowcy, praktycy,

studenci. Zostawiła po sobie znakomicie zorganizowaną placówkę. Wybiła na niej piętno swoich starań i talentów.

Małgorzata upodobała sobie bibliografię jako formę przekazu informacji. Kontynuowała redagowanie *Bibliografii Ekonomicznych i Społecznych Zagadnień Pracy* zapoczątkowaną jeszcze przez Zofię Frankową w Instytucie Pracy, a także zainicjowała serię bibliografii monotematycznych i osobowych, wydawała również miesięcznik *Przegląd Dokumentacyjny. Praca. Płace. Zatrudnienie. Sprawy socjalne* (1971-); pisała artykuły o charakterze informacyjnym dotyczące problematyki pracy. Była ponadto autorką wielu publikacji: artykułów, not, szkiców, haseł do encyklopedii itd. Bibliografia Jej prac liczy 65 poz.

Zyskała sobie ogromny szacunek w środowisku bibliotekarskim, dla wielu była autorytetem zawodowym i moralnym. Powierzano jej liczne funkcje. Wśród nich godne wymienienia to:

- w latach 1980-1986 przewodnicząca Międzybibliotecznej Komisji Koordynacyjnej przy Centralnej Bibliotece Ekonomicznej i Centralnej Bibliotece Statystycznej,
- w latach 1983-1987 przedstawiciel Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych w Państwowej Radzie Bibliotecznej przy Ministrze Kultury i Sztuki,
- w latach 1991-1993 członek Zespołu ds. Informacji Naukowej i Upowszechniania Nauki KBN.

W 1990 r. należała do założycieli Fundacji „Humanizacja Pracy” i była wieloletnim współpracownikiem wydawanego pod tym tytułem czasopisma, któremu dostarczała informacje o najnowszych publikacjach i osiągnięciach naukowych w dziedzinie pracy. W latach 2001-2002 była członkiem jego Rady Programowej.

Aktywnie działała w SBP. Przez wiele lat przewodniczyła Sekcji Bibliotek Naukowych, była także członkiem Komisji Odznaczeń przy Zarządzie Głównym SBP.

Jej zasługi uhonorowano Odznaką Zasłużony Działacz Kultury, Honorową Odznaką SBP, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi, a pośmiertnie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Do ostatnich dni życia była czynna zawodowo mimo cierpień i zmagania z nieuleczalną chorobą. Zmarła 18.11.2002 r. Na Cmentarzu Bródzieńskim żegnało ją liczne grono przyjaciół, współpracowników, bliskich Jej osób. Była dla nas ważnym człowiekiem, świadectwem, że można być wiernym sobie, żyć w prawdzie, czynić dobro.

Jolanta Gawron, Hanna Przybylik

Praca wpłynęła do redakcji 25 lutego 2002 r.

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2002 z. 4
PL ISSN 0033-202X

KRONIKA KRAJOWA

POLSKA BIBLIOTEKA INTERNETOWA

21.12.2002 r. w BN premier Leszek Miller uroczyście zainauguował działalność Polskiej Biblioteki Internetowej (www.pbi.edu.pl). Obecni byli m.in. minister nauki i informatyzacji Michał Kleiber oraz wiceminister kultury Rafał Skąpski, a także inni przedstawiciele rządu, nauki i kultury. PBI to jedno z ogniw Programu Powszechnej Edukacji Informatycznej przeznaczone przede wszystkim dla młodzieży. Katalog PBI ma zawierać klasykę literatury polskiej, podręczniki akademickie, publikacje i czasopisma naukowe, dokumenty archiwalne, teksty dla osób niewidomych, jak również dzieła malarstwa, grafiki, fotografii itd. Do 2008 r. planowane jest przeniesienie wszystkich zasobów archiwalnych literatury polskiej na nośniki elektroniczne. PBI zarządzać ma Fundacja, złożona z przedstawicieli: AGH, UJ, PAT, BN, Uniw. Gd.

W dniu 17.01.2003 r. w BN odbyło się spotkanie przedstawicieli stowarzyszeń i organizacji bibliotekarskich (SBP, PZB, PTB i Rady Wykonawczej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych), podczas którego przedyskutowano problemy związane z utworzeniem PBI. Zebrani przyjęli stanowisko w sprawie PBI, w którym wyrażają poparcie dla powstania i rozwoju biblioteki. Jednocześnie sygnatariusze wskazują na liczne błędy w tekstach i ich opisach, które sporządzone są niezgodnie z przepisami katalogowania i normami międzynarodowymi. Nie została również w pełni dopracowana koncepcja PBI, a budową bazy nie zajmują się bibliotekarze. To najważniejsze zastrzeżenia, które zostały przesłane na ręce ministra Michała Kleibera, przewodniczącego KBN.

Z PRAC KRAJOWEJ RADY BIBLIOTECZNEJ I RADY DS. NARODOWEGO ZASOBU BIBLIOTECZNEGO

21.01.2003 r. w BN odbyło się ostatnie w tej kadencji wspólne posiedzenie zespołów KRB i NZB. Omawiano m.in. problemy digitalizacji zbiorów w bibliotekach naukowych, np. w Bibliotece Kórnickiej PAN i BUW, a także inicjatywę utworzenia Polskiej Biblioteki Internetowej, finansowanej głównie przez KBN.

Przekazano również informację o rozwoju ogólnopolskiego katalogu centralnego NUKAT.

OTWARCIE NARODOWEGO UNIWERSALNEGO KATALOGU CENTRALNEGO NUKAT

21.10.2002 r. w BUW uroczyście otwarto NUKAT z udziałem przedstawicieli: władz UW, KBN, MENiS oraz współpracujących bibliotek. Realizacja NUKAT została sfinansowana z grantu A. Mellon Foundation, zaś utrzymanie Centrum NUKAT w BUW (40 etatów) pokrywają: UW, MENiS, KBN. W katalogu zarejestrowało do tej pory swoje zbiory 28 bibliotek, a baza liczy ponad 700 000 rekordów.

22.10.2002 r. w Bibliotece Politechniki Łódzkiej obradował Zespół Koordynacyjny NUKAT, ustalono zasady przystępowania poszczególnych bibliotek do udziału w tym katalogu. Informacje o NUKAT można uzyskać pod adresem: <http://www.nukat.edu.pl>.

ZASADY WSPÓŁPRACY BIBLIOTEK W RAMACH NUKAT

20.01.2003 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli BUW – w którym mieści się Centrum NUKAT – i BN na temat zasad i współpracy obu bibliotek. BUW reprezentowali m.in. dyr. Henryk Hollender, kierownik Centrum NUKAT Maria Burchard, a także Anna Haley i Anna Paluszkiewicz, zaś BN – dyr. Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, kierownik Instytutu Bibliograficznego Jadwiga Sadowska, oraz Ewa Krysiak, Anna Szymańska-Sielużycka i in. Centrum NUKAT zaprezentowało metody współkatalogowania w systemie Virtua, zasady organizacji wprowadzania, modyfikowania i zatwierdzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych oraz rekordów bibliograficznych. Po dyskusji przyjęto następujące ustalenia: współpraca BN z NUKAT będzie realizowana za pomocą klienta Virtua; w bazie katalogu NUKAT zostanie umieszczona kompletna kartoteka jhp BN (jej kopia będzie aktualizowana na bieżąco na serwerze INNOPAC); zostanie przetestowana możliwość komunikowania się pomiędzy systemami Virtua i INNOPAC. W odniesieniu do spornych kwestii w dotychczasowych zasadach tworzenia rekordów bibliograficznych i haseł wzorcowych w BN i NUKAT, stosowane będą zasady formatu MARC 21 i przepisów katalogowania; uzgodniony zostanie harmonogram przystąpienia BN do współpracy z NUKAT.

SAMORZĄDY I BIBLIOTEKI

28.03.2003 r. w BN odbyła się konferencja pn. „Samorzady i biblioteki”. Organizatorami spotkania były: BN, SBP i Duński Instytut Kultury w Polsce. W programie znalazły się następujące wystąpienia: „Samorzady i biblioteki” (Michał Jagiełło, BN); „Publiczne biblioteki samorządowe w Polsce u progu XXI wieku” (Jerzy Maj, BN); „Public libraries in change” (Jens Thornhaug, Naczelny Bibliotekarz Danii). W imieniu Ministerstwa Kultury głos zabrał wiceminister Rafał Skąpski. Głównym gościem konferencji był J. Thornhaug. W swoim referacie scharakteryzował m.in. relacje pomiędzy społeczeństwem

informacyjnym a bibliotekami, model „biblioteki hybrydowej” i sposoby przekształcania tradycyjnej biblioteki publicznej w bibliotekę społeczeństwa wiedzy, kształtowanie polityki europejskiej w dziedzinie bibliotekarstwa publicznego oraz stan obecny bibliotekarstwa w Danii, w tym strukturę sieci bibliotecznej i wypożyczenia międzybiblioteczne. Po referatach wywiązała się ożywiona dyskusja pomiędzy bibliotekarzami i przedstawicielami samorządów.

DIGITALIZACJA CZASOPISM

8.01.2003 r. podpisano porozumienie pomiędzy BUW i BN o współpracy w digitalizacji polskiej prasy i czasopism naukowych. Przenoszenie na nośniki cyfrowe najważniejszych polskich periodyków odbywać się będzie w BUW, a BN wytypuje ze swych zbiorów mikrofilmowych scalone tytuły czasopism i przekaże do BUW za pomocą skanerów do mikrofilmowania. Zdigitalizowane zbiory trafiają do Internetu. Obie biblioteki będą miały równe prawa do zdigitalizowanych zasobów i będą mogły nimi dowolnie dysponować. Przedsięwzięcie jest obliczone na dłuższy okres, a obie instytucje będą równomiernie obciążone kosztami (praca, finanse). Całością prac kieruje zespół złożony z przedstawicieli BUW i BN.

KSIAŻKA POLSKA NA ŚWIECIE

27.01.2003 r. w BN zorganizowano seminarium dyskusyjne nt. „Książka polska w świecie”. Część pierwsza spotkania poświęcona była prezentacji różnych form działania instytucji i fundacji polskich propagujących książkę polską w świecie, przede wszystkim w środowiskach polonijnych. Na temat ten wypowiedali się przedstawiciele: Fundacji „Semper Polonia”, Fundacji Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie, „Wspólnoty Polskiej”, Senatu RP, Senackiej Komisji Emigracji i Polaków za Granicą, IKiCz BN oraz goście zagraniczni – Krystyna Wojsław z Biblioteki im. Ignacego Domeyki w Buenos Aires i Emilia Chmielowa, prezes Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie. W części drugiej pracownicy BN prezentowali działania książki na rzecz dokumentowania i ochrony polskiego dziedzictwa piśmienniczego w świecie. Wystąpili: D. Bilikiewicz-Blanc, Maria Brynda, Hanna Łaskarzewska, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, Michał Spandowski, Maria Wrede. Na koniec Janusz Szymański z Departamentu Dziedzictwa Narodowego MK przedstawił założenia opracowywanego pod kierunkiem prof. Barbary Bienkowskiej informatora „Biblioteki polskie poza krajem w latach 1938-1948”.

SPOŁECZNY OBIEG KSIĄŻKI

26.02.2003 r. w BN odbyło się spotkanie dyskusyjne poświęcone „Społecznemu obiegowi książki w Polsce”. Podstawą do dyskusji były wystąpienia: Andrzeja Rostockiego (Łódź), Marka Tobery (Warszawa) i Małgorzaty Piekarskiej (Jasło). Spotkanie było połączone z promocją książek Grażyny Strauss i Katarzyny Wolff: *Sienkiewicz, Mickiewicz, Biblia, Harlequiny... Społeczny zasięg książki w Polsce w 2002 r.* (Warszawa 2002) i G. Strauss: *Czytanie*

książek u progu liceum (Warszawa 2002). Obie autorki przedstawiły pokrótce wyniki swoich badań.

POLONIKA ZAGRANICZNE

14.10.2002 r. w BN odbyło się seminarium naukowe „Znaczenie bibliografii poloników zagranicznych dla badań oraz recepcji polskiej kultury i nauki w świecie”. Organizatorami była Fundacja Kultury i BN. Kierownik Pracowni Bibliografii Poloników Zagranicznych BN Danuta Bilikiewicz-Blanc zaprezentowała i omówiła 3 publikacje: *Polonica zagraniczne. Bibliografia za okres od września 1939 do 1955 roku* (T. 1-3. 1975-1991); *Literatura polska w przekładach 1990-2000* (2000) oraz *Polonica Zagraniczne. Bibliografia 1997* (2002). Autorka zaprezentowała stan prac nad gromadzeniem publikacji, przypomniała kryteria doboru materiałów, wpływ poloników XX w. do BN, liczbę tych dokumentów w bibliotece. Pozostałe referaty wygłosili: Marta Skalska-Zlat: Miejsce eksterioryków w bibliografii narodowej; Jadwiga Czachowska: *Polska Bibliografia Literacka a Polonica Zagraniczne. Problemy i perspektywy na podstawie analizy wybranego rocznika Polonica Zagraniczne. Bibliografia*; Oskar Czarnik: Rola poloników zagranicznych w organizacji wystaw książki polskiej publikowanej za granicą, m.in. wystawy „Od Buzułuku do Bolonii”, dotyczącej działalności wydawniczej na szlaku Armii Polskiej na Wschodzie – 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych 1941-1946; Andrzej Krzysztof Kunert: Współpraca historyka i historyka literatury z bibliografem na przykładzie publikacji *Polonica zagraniczne. Bibliografia za okres od września 1939 do 1955 roku*.

UŻYTKOWANIE OPROGRAMOWANIA MAK

19.01.2003 r. Bibl. Publ. m.st. Warszawy zorganizowała seminarium dla użytkowników pakietu oprogramowania MAK z bp woj. mazowieckiego. Zaprezentowano nowe możliwości pakietu: katalogowanie z wykorzystaniem narzędzi Windows, powiązania opisu bibliograficznego z plikami graficznymi lub tekstowymi, tworzenie listy haseł wzorcowych z odsyłaczami. Prezentację prowadził ks. Krzysztof Gonet, szczegółowych informacji udzielali pracownicy Działu Przetwarzania Danych BN. Oprogramowania MAK używa ponad 600 bp.

PROGRAM „KWAŚNY PAPIER” ZE WSPARCIEM NAUKOWYM

Wieloletni program rządowy „Kwaśny papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliotecznych i archiwalnych” będzie wdrażany od 2003 r. ze wsparciem w postaci wyników badań naukowych i prac rozwojowych, prowadzonych w trzech ośrodkach w Polsce: Bibliotece Narodowej, UMK w Toruniu i w Instytucie Celulozowo-Papierniczym w Łodzi. Trzyletni grant KBN zapewnia finansowanie badań, a rolę koordynatora projektu badawczego pełni z ramienia BN Barbara Drewniewska-Idziak. W ramach grantu BN i NDAP przeprowadzą badania w trzech bibliotekach i trzech archiwach w celu określenia stopnia degradacji papieru w zbiorach oraz

ankietę nt. inwentaryzacji zagrożeń dla zbiorów w ok. 200 bibliotekach i archiwach.

ZABYTKOWE NAGRANIA W ZBIORACH BN

Biblioteka Narodowa, jako jedyna z bibliotek polskich, posiada cenne zbiory nagrań muzycznych na wałkach fonograficznych. W dn. 15-22.09.2002 r. w Instytucie Problemów Rejestracji Informacji AN Ukrainy w Kijowie 30 wałków z kolekcji BN zostało poddanych najnowocześniejszemu procesowi kopiowania i oczyszczania dźwięku. W pierwszej kolejności przeniesiono na CD zapisy dźwiękowe zarejestrowane w l. 1896-1912, głównie polonika. Prace w Kijowie będą kontynuowane, co pozwoli na zachowanie oryginalnych zabytkowych nagrań i udostępnianie ich na nowoczesnych nośnikach.

Efekty współpracy polsko-ukraińskiej były prezentowane przez Katarzynę Janczewską-Sołomko w dn. 2-7.12.2002 r. na międzynarodowej konferencji w Moskwie poświęconej zagadnieniom wykorzystania najnowszych technologii do zabezpieczania i udostępniania dóbr kultury. Podczas spotkania zaproponowano stronie polskiej kierowanie międzynarodowym projektem przegrywania i utrwalania na nośnikach elektronicznych zabytkowych nagrań.

DYSKOGRAFIA – NOWA FORMA BIBLIOGRAFII

Fundacja Kultury Polskiej i BN zorganizowały w dn. 7.01.2003 r. zebranie dyskusyjne związane z opublikowaniem *Dyskopedii poloników do roku 1918* (T. 1-3. Warszawa 2002) opracowanej przez K. Janczewską-Sołomko z Zakładu Zbiorów Dźwiękowych i Audiowizualnych BN. W pracy tej, po raz pierwszy w Polsce, użyto terminu „dyskopedia” dla spisu bibliograficznego dokumentów dźwiękowych (dyskografia), w którym opisy bibliograficzne uzupełnione są o informacje encyklopedyczne. Wydawnictwo to omówiła Maria Wróblewska (BN). Ponadto głos zabierali: D. Bilikiewicz-Blanc („Dyskopedia poloników do roku 1918 jako uzupełnienie polskiej retrospektywnej bibliografii narodowej”), zaś Kacper Miklaszewski (Akad. Muz., Warszawa) i Irena Poniatowska (UW) skoncentrowali się na problemach muzykologicznych. Prace nad dyskopedią dalszych lat są kontynuowane.

PRZEMIESZCZONE DOBRA KULTURY

Fundacja im. Stefana Batorego zorganizowała w dn. 12-13.12.2002 r. w Kazimierzu Dolnym seminarium poświęcone problematyce przemieszczonych dzieł sztuki, zbiorów bibliotecznych i archiwaliów w okresie wojny, jak i w jej wyniku oraz problemom ich restytucji. W programie znalazły się m.in. dyskusje panelowe nt. przemieszczonych dóbr kultury w obrębie państwa polskiego, problemy ich własności i badania proveniencji oraz strat wojennych oraz przemieszczonych dóbr kultury w relacjach Polski ze wschodnimi partnerami, a także krajami Europy Zachodniej i St. Zjednoczonymi. Tematykę bibliotekarską prezentowali w panelach H. Łaskarzewska (BN) i Andrzej Mężyński (PTB). Mówiono m.in. o pracach komisji między państwowych (np.

polsko-niemieckiej i polsko-ukraińskiej), w ramach których omawiane są problemy restytucji zbiorów.

PAMIĘĆ ŚWIATA

28.10.2002 r. w AGAD odbyło się spotkanie promujące CD-ROM *Pamięć Polski – Pamięć Świata*, na której zapisano polskie obiekty archiwalne i biblioteczne, wpisane w 1999 r. na światową listę programu UNESCO „Memory of the World”. Znalazły się na niej m.in. dzieła Fryderyka Chopina ze zbiorów polskich: *Sakramentarz tyniecki* i *Kodeks supraski*.

BŁĘKITNA TARCZA CHRONI DOBRA KULTURY

10.12.2002 r. w BN odbyło się krajowe spotkanie inauguracyjne w Polsce międzynarodowy program na rzecz ochrony dóbr kultury pn. Błękitna Tarcza. Ruch ten ma charakter społeczny i pozarządowy, a wśród czterech założycielskich organizacji jest także IFLA (ponadto ICA, ICOMOS, ICOM). Głównym celem ruchu jest koordynacja działań w ratowaniu dziedzictwa kulturalnego w przypadkach nagłych zagrożeń: zapewnienie optymalnego poziomu zabezpieczenia, ratowania i konserwacji dóbr kultury przed katastrofą, w czasie jej trwania i po jej ustąpieniu. W Polsce powołano grupę koordynacyjną oraz utworzono trzy regionalne punkty kontaktowe Programu Błękitnej Tarczy – w Warszawie (w BN), Krakowie i Toruniu. Informacje o „Polskiej Organizacji Błękitnej Tarczy” można uzyskać na stronie internetowej Ministerstwa Kultury: www.mk.gov.pl.

ZBIORY MUZYCZNE POLSKICH BIBLIOTEK

Podczas 31. Ogólnopolskiej Konferencji Muzykologicznej Związku Kompozytorów Polskich (23-25.04.2003 r., BN), która obradowała pod hasłem „Ponad granicami narodów i religii. Obecność europejskiego repertuaru muzycznego na terenie Polski i jej pogranicza”, przedstawiono kilka referatów dotyczących zbiorów muzycznych w kilku polskich bibliotekach. Wśród nich znalazły się m.in.: „Gdańskie kancjonały ewangeliczne z XIX wieku” (Jolanta Woźniak, Gdańsk); „Rękopisy z muzyką uczniów J. S. Bacha w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN” (Violetta Kostka, Gdańsk); „Muzyka skrzypcowa Heinricha Döbela zachowana w rękopisach w Kromieryżu” (Danuta Popinigis, Gdańsk); a także „Królewiec – kolebka polskich protestanckich druków muzycznych” (Teresa Krukowska, Winterthur).

WALNE ZGROMADZENIE POLSKIEGO ZWIĄZKU BIBLIOTEK

19.03.2003 r. odbyło się w BN otwarte doroczne Walne Zgromadzenie Członków PZB z udziałem przedstawicieli MK: podsekretarza stanu Macieja Klimczaka i dyrektora Departamentu Książki Magdaleny Ślusarskiej. W programie znalazło się sprawozdanie z działalności PZB w 2002 r.; podjęto liczne uchwały oraz przyjęto stanowiska w sprawie ustawy o pożytku pu-

blicznym i wolontariacie oraz w sprawie sytuacji finansowej byłych bibliotek wojewódzkich.

DARY DLA BIBLIOTEK

Spadkobiercy Adama Branickiego podpisali w dn. 17.12.2002 r. akt darowizny i ugody z BN w sprawie przekazania do zbiorów narodowych fragmentu Biblioteki Wilanowskiej. Pozostawał on od 1950 r. pod opieką BN. Zbiór ten liczy 850 wol. z prywatnego księgozbioru A. Branickiego. Od 1999 r. trwały negocjacje z jego spadkobiercami w sprawie oficjalnego podarowania go BN. Księgozbiór ten zostanie włączony do zasadniczego zrębu Biblioteki Wilanowskiej, przechowywanej w BN od 1932 r.

WYSTAWY

3.12.2002 r. w Kunsthistorisches Museum w Wiedniu otwarto wystawę „Thesauri Poloniae. Sammelkunst und Samelwesen im alten Polen”. Ekspozycja dokumentuje historię polskiego kolekcjonerstwa. Wśród eksponatów znalazły się także cenne rękopisy i druki ze zbiorów BN: *Sakramentarz tyński*, *Sforziada* (1490), druki z bibliotek królów Zygmunta Augusta i Stanisława Augusta. Wystawa była czynna do 2.02.2003 r.

1.02.2003 r. w Książnicy Cieszyńskiej otwarto wystawę „Hań downi na dziedzinie” (Dawno temu na wsi), prezentującej cieszyńskie piśmiennictwo etnograficzne ze zbiorów własnych biblioteki.

8.04.2003 r. w Bibl. Publ. m. st. Warszawy otwarto wystawę pn. „Polskiego ekslibrisu dzień wczorajszy”. Ekspozycja została przygotowana i udostępniona przez Muzeum Zamkowe w Malborku, wzbogaciły ją ponadto zbiory z dwóch kolekcji prywatnych: Andrzeja Ryszkiewicza i Mieczysława Bielenia. Ogółem na wystawie pokazano 330 ekslibrisów, wykonanych różnymi technikami przez 29 znanych polskich grafików XX w. Wśród eksponatów znalazły się m.in. ekslibrisy ludzi książki, np.: Heleny Radlińskiej autorstwa Czesława Borowczyka, Stanisława Piotra Koczorowskiego autorstwa Konstantego Brandla i Tadeusza Cieślewskiego syna, Edwarda Chwalewika autorstwa Edwardy Przeorskiej i Tadeusza Przyppkowskiego oraz Bonawentury Lenarta autorstwa Tadeusza Tuszewskiego. Wystawie towarzyszył okolicznościowy katalog ze wstępem prof. A. Ryszkiewicza.

10.04.2003 r. w BN pod patronatem prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego – otwarto wystawę „Dar dla Narodu. Skarby Biblioteki Wilanowskiej”. Podarowana Państwu Polskiemu 15.04.1932 r. przez Adama Branickiego została już w czerwcu przekazana w depozyt BN i przewieziona do ówczesnej siedziby Biblioteki na ul. Rakowieckiej 6. Na wystawie pokazano cimelia z biblioteki rodowej Potockich, właściwych twórców Biblioteki Wilanowskiej. Zgromadzone eksponaty omówiła pokrótce prof. Paulina Buchwald-Pelcowa. W otwarciu wystawy wzięli m.in. udział doradca prezydenta RP Mirosław Głogowski, minister kultury Słowenii Andreja Rihter, oraz spadkobiercy Adama Branickiego. Z okazji wystawy wydano okolicznościową publikację prezentującą poszczególne kategorie zbiorów Biblioteki Wilanowskiej.

Kronika wpłynęła do redakcji 15 kwietnia 2003 r.

KRONIKA ZAGRANICZNA

BIBLIOTEKI W PROGRAMACH KOMISJI EUROPEJSKIEJ

W strukturze 6. Programu Ramowego (Sixth Framework Program) Komisji Europejskiej zaplanowanego na l. 2002-2006 został ponownie umieszczony Program „Technologie Społeczeństwa Informacyjnego” – (IST – Information Society Technologies Programme). Jako najważniejsze zadania na najbliższe lata wyznaczono udostępnienie dziedzictwa kulturalnego w postaci cyfrowej oraz digitalizację tekstów. Podkreślono także potrzebę współpracy członków Unii Europejskiej.

W raporcie Komisji Europejskiej pt. „Perspektywy technologiczne jutrzejszej ekonomii cyfrowej” wymieniono wiele tematów, wśród nich: politykę i inicjatywy narodowe, przekształcenia organizacyjne, technologię informacyjną i komputerową. Wśród zaleceń wskazano przede wszystkim na kierunki rozwoju technologii dziedzictwa kulturalnego przewidywane do 2006 r.

Zadania przewidywane dla 6. Programu Ramowego będą w dużym stopniu dotyczyły zagadnień dziedzictwa kulturalnego, a więc zadań stosunkowo niewielkich. Komisja Europejska będzie szczególnie popierać tematy ułatwiające użytkownikom dostęp do informacji. Stwarza to duże możliwości bibliotekom – z ich tradycyjnie pozytywnym stosunkiem do użytkowników – nawiązywania współpracy z komercyjnymi firmami technicznymi w dziedzinie badań nad zastosowaniem technologii w obszarze związanym z dziedzictwem kulturalnym.

Library and Information Research News 2002 Vol. 26 nr. 84 Winter s. 41-45

MIĘDZYKRAJOWA KONFERENCJA
DYREKTORÓW BIBLIOTEK NAUKOWYCH

Ponad 100 dyrektorów bibliotek naukowych z 17 państw i terytoriów spotkało się w dn. 3-6.03.2002 r. w Dublinie (Ohio, St. Zjedn.) na sponsorowanej przez OCLC (Online Computer Library Center) konferencji zatytułowanej „Kontynuacja wprowadzania bibliotek do światowej sieci”. Jej celem było przedyskutowanie zmieniających się potrzeb informacyjnych społeczeństw i rola bibliotek w ich zaspokajaniu w sytuacji, kiedy coraz częściej informacja jest w postaci cyfrowej.

Uczestnicy konferencji w swoich wystąpieniach stwierdzali m.in., że w świecie elektronicznym zanikają nie tylko granice między państwami, ale także między kategoriami instytucji kulturalnych. Dla użytkowników nie ma bowiem znaczenia, czy oryginały zdigitalizowanych obiektów znajdują się w bibliotece, muzeum, czy archiwum. Dyskutowano także nt. usług bibliotek w zakresie rozwijającego się kształcenia zdalnego.

Instytut OCLC zorganizował na zakończenie konferencji warsztaty, których tematem przewodnim była: „Budowa globalnej biblioteki cyfrowej: dostęp, transformacja, tworzenie, integracja”.

New Library World 2002 Vol. 103 nr. 1180 s. 340-341

SPUŚCIZNA KULTURY PAŃSTW EUROPEJSKICH W SIECI ELEKTRONICZNEJ

CULTIVATE to sieć elektroniczna obejmująca dziedzictwo kulturalne Europy. Uczestniczą w niej muzea, archiwa, galerie, biblioteki, organizacje niekomercyjne, uczeni, menedżerowie, politycy, specjaliści w dziedzinie technologii informacyjnej informacji itp. Stanowi element Programu Komisji Europejskiej „Technologie społeczeństwa informacyjnego” wspomagający działania „instytucji pamięci” o zasięgu europejskim i narodowym.

CULTIVATE obejmuje Europę Wschodnią i Zachodnią oraz Izrael i Rosję; uczestniczą w niej lub przygotowują się do działania ośrodki centralne w następujących państwach: Austria, Belgia, Bułgaria, Republika Czeska, Dania, Estonia, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Izrael, Litwa, Łotwa, Niemcy, Polska, Portugalia, Rosja, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Szwecja, Węgry, Włochy, Wielka Brytania.

Ośrodki narodowe współpracują w skali europejskiej oraz koordynują działalność w swojej dziedzinie na terenie macierzystego kraju.

IFLA Journal 2002 Vol. 28 nr 5/6 s. 361

ARCHIWIZACJA DOKUMENTÓW CYFROWYCH W NIEMCZECH

Z inicjatywy Ministerstwa Oświaty i Nauki odbyły się w dn. 29-30.10.2002 r. w Bibliotece Niemieckiej we Frakfurcie nad Menem warsztaty nt.: „Trwałe archiwizowanie dokumentów cyfrowych – wypracowanie pierwszej wspólnej koncepcji dla Niemiec”. Organizatorami narady była: Biblioteka Niemiecka wspólnie z Uniwersytetem Humboldta w Berlinie, Państwową i Uniwersytecką Bibliotekę w Getyndze i Bawarską Bibliotekę Państwową w Monachium. Eksperti i decydenci uczestniczący w naradzie zdecydowali, że najpierw należy określić pole działania oraz najważniejsze zadania. Postanowiono też ustalić sieć kompetentnych instytucji, ich współpracę i powołać ich organizację.

Obrady toczyły się wokół dwóch punktów:

- koordynacja działań zapewniających trwałe zarządzanie i archiwizowanie źródeł cyfrowych w Niemczech – organizacja, współpraca, zapewnienie jakości, infrastruktura;
- standardy produkcji i korzystania z informacji cyfrowej, organizacja systemu depozytów.

Wyniki dyskusji i pierwsze projekty zostały zaprezentowane na otwartym spotkaniu w Bibliotece Niemieckiej i przekazane instytucjom wspierającym program.

Bibliotheksdienst 2002 Jg. 36 H. 12 s. 1749-1750

BIBLIOTEKARZE I WYDAWCY POPIERAJĄ SWOBODĘ WYPOWIEDZI

Międzynarodowa grupa bibliotekarzy i wydawców uczestniczących w Konferencji IFLA w Glasgow (2002 r.) przygotowała oświadczenie nt. prawa każdego człowieka do swobody wypowiedzi. Tekst oświadczenia zaaprobowany przez IFLA i IPA (International Publishers Association) ogłoszono jako oficjalne

stanowisko obu organizacji. Bibliotekarze i wydawcy w Joint Statement on Freedom of Expression, powołując się na Powszechną deklarację praw człowieka (art. 19) oraz na Międzynarodową konwencję praw obywatelskich i politycznych (art. 19), stwierdzają, że:

- prawo do swobody opinii i jej wyrażania jest podstawą demokracji i ma zasadnicze znaczenie dla ochrony godności człowieka;
- wydawcy rozpowszechniający dzieła i bibliotekarze, którzy je udostępniają, pełnią główną rolę w szerzeniu swobody intelektualnej;
- narodowe podstawy prawne powinny być zgodne z międzynarodowymi ustaleniami chroniącymi prawo człowieka do wolności wypowiedzi;
- globalne sieci informacyjne ułatwiają wymianę informacji z korzyścią dla wszystkich ludzi. IFLA i IPA zachęcają rządy do przeciwstawiania się próbom cenzurowania lub zabrania publikacji i dostępu do informacji;
- porozumienie Florenckie UNESCO dotyczące importu materiałów edukacyjnych, naukowych i kulturalnych oraz Protokół z Nairobi ułatwiają swobodny przepływ idei. IFLA i IPA popierają ratyfikację obu porozumień;
- IFLA i IPA uczynią wszystko, aby przeciwstawić się próbom ograniczania swobody wypowiedzi i publikowania w druku i sieciach cyfrowych.

Oświadczenie przyjęto 22.08.2002 r.

Bibliotheksdienst 2002 Jg. 36 H. 11 s. 1603-1605

BIBLIOTEKA NARODOWA HOLANDII TWORZY ARCHIWUM DOKUMENTÓW ELEKTRONICZNYCH

Biblioteka Królewska w Hadze jest pierwszą biblioteką narodową pełniącą funkcję oficjalnego archiwum czasopism elektronicznych. Dzięki porozumieniu z firmą wydawniczą Elsevier Science będzie otrzymywała cyfrowe kopie wszystkich wydawanych przez nią czasopism, tzn. ok. 1500 periodyków z zakresu nauk ścisłych, technologii i medycyny. Dla uczonych, autorów, bibliotekarzy i wydawców oznacza to początek organizowania cyfrowego archiwum, chronionego i udostępnianego w przyszłości. Elsevier będzie je uzupełniał nowymi czasopismami, poza tym rozpoczyna retrospektywną digitalizację wszystkich czasopism, a plikami archiwalnymi całych ciągów będzie również dysponowała Biblioteka Królewska. Jest ona obecnie jedną z najnowocześniejszych bibliotek narodowych – chroni, zarządza, dokumentuje i udostępnia narodową spuściznę kulturalną w postaci rękopisów, druków i dokumentów elektronicznych.

New Library World 2002 Vol. 103 nr. 1182/1183 s. 484

SPOTKANIE NT. MIĘDZYNARODOWYCH ZASAD KATALOGOWANIA

Przed Konferencją IFLA w Berlinie w 2003 r. jej Sekcja Katalogowania organizuje „1. IFLA Spotkanie Ekspertów nt. międzynarodowych zasad katalogowania”. Odbędzie się ono 28-30.06. 2003 r. w Bibliotece Niemieckiej we Frankfurcie nad Menem.

Przedmiotem obrad zaproszonych ekspertów będzie przegląd problemów związanych z dokumentem pt. *Wymagania funkcjonalne rekordów biblio-*

graficznych (Functional requirements for bibliographic records) i analiza związanych z nim pierwszych projektów pilotażowych. Uczestnicy spotkania przeanalizują także różnice między zasadami katalogowania obowiązującymi obecnie w poszczególnych państwach. Zalecenia opracowane podczas spotkania zostaną przedstawione na Konferencji Ogólnej IFLA w Berlinie.

Przygotowywane spotkanie ma zapoczątkować serię podobnych narad przed konferencjami IFLA w Buenos Aires (2004) i Seulu (2006).

Bibliotheksdienst 2002 Jg. 36 H. 11 s. 1539

Kronika wpłynęła do redakcji 17 marca 2003 r.

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

- Aktualne tendencje ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych.* Materiały z ogólnopolskich warsztatów konserwatorskich, Warszawa, 13-14 czerwca 2002 r. Red. Barbara Drewniewska-Idziak Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Propozycje i Materiały, 53.
- Jadwiga Andrzejewska: *Edukacja czytelnicza i medialna.* Poradnik metodyczno-programowy dla wszystkich typów szkół i bibliotek. Warszawa: Wydaw. SBP 2003. Biblioteczka Poradnika Bibliotekarza, 4.
- Biblioteki szkolne.* Wytyczne IFLA/UNESCO. Oprac. przez Tove Pemmer Sætre i Glenys Willars pod auspicjami Sekcji Bibliotek Szkolnych i Centrów Zasobów Informacji. Tł. Elżbieta Barbara Zybert, Małgorzata Kisilowska. Red. t. E. B. Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP 2003. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 60.
- Dariusz Kuźmina: *Katechizmy w Rzeczypospolitej XVI i początku XVII wieku.* Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 61.
- Marketing i jakość usług bibliotek akademickich.* Ogólnopolska IV Konferencja Bibliotek Niepublicznych Szkół Wyższych, Wrocław, 9-11 maja 2002 r. Pod red. Stefana Kubowa. [Wrocław]: Dolnośl. Szk. Wyż. Edukacji TWP 2002.
- Krystyna Senetra: *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego.* Warszawa: Wydaw. SBP 2003. Formaty, Kartoteki, 12.
- Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych.* Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11.2002. Red. nauk. Artur Jazdón, Aldona Chachlikowska. Poznań: Uniw. im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2002.
- Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego.* Przygot. do dr. Barbara Sordylo-wa. Warszawa: Pol. Akad. Nauk. Bibl. 2002.
- Wypożyczenia międzybiblioteczne.* Stan i perspektywy. Materiały z konferencji, Wrocław, 22-23.05.2002 r. Red. Janusz Nowicki. Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Propozycje i Materiały, 52.

Wydawnictwa ciągłe

- Biblioteka.* Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 2002 nr 6 (15).
- Bibliotekarz* 2002 nr 11-12, 2003 nr 1-3.
- Bibliotekarz Podlaski* 2002 nr 5.
- Komunikaty.* Biblioteka Narodowa 2002 nr 9, 11-12.
- Poradnik Bibliotekarza* 2002 nr 11-12, 2003 nr 1-3.
- Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 2002 R. 47.
- Zagadnienia Informacji Naukowej* 2002 nr 2 (80).

AUTORZY

- Marianna CZAPNIK, mgr – Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
- Barbara BIENKOWSKA, prof. dr hab. – Warszawa
Jolanta GAWRON, mgr – Biblioteka Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych
- Agnieszka GREŹDIK, mgr – Wszechnica Świętokrzyska
Krystyna JAZDON, mgr – Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
- Andrzej KEMPA, mgr – Łódź
Maria KOCÓJOWA, prof. dr hab. – Uniwersytet Jagielloński. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
- Janina KOSMAN, mgr – Książnica Pomorska
Jakobina KOWALCZYK, mgr – Uniwersytet Warszawski. Instytut Studiów Brytyjskich
- Halina KOZICKA-BOGUNIOWSKA, mgr – Biblioteka PAN w Warszawie
Anna ŁUKASIK, mgr – Ośrodek Przetwarzania Informacji
Hanna MAKOWSKA, mgr – Muzeum Literatury, Warszawa
Elżbieta MALINOWSKA, mgr – Ośrodek Przetwarzania Informacji
Hanna PRZYBYLIK, mgr – Biblioteka PAN w Warszawie
Barbara SZCZEPANOWSKA, mgr – Centralny Instytut Ochrony Pracy
Anna WALCZAK, mgr – Biblioteka Gdańska PAN
Jacek WOJCIECHOWSKI, prof. dr hab. – Uniwersytet Jagielloński. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
- Hanna ZASADOWA, mgr – Warszawa
- Kronikę krajową oprac.
Hanna ŁASKARZEWSKA, mgr – Biblioteka Narodowa
- Kronikę zagraniczną oprac.
Mirosława KOCIEĆKA, mgr – Warszawa
- Tł. na jęz. ang.
Krzysztof NOWIŃSKI, dr – Uniwersytet Warszawski

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów do publikacji

- artykuł nie powinien przekraczać 20 stron, recenzja, sprawozdanie itp.
 - 7 stron maszynopisu formatu A4 wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami, prace można przysyłać również na dyskietkach;
- tekst maszynopisu powinien być napisany z podwójnym odstępem między wierszami (ok. 30 wierszy na stronie, margines 4,5 cm);
- materiały ilustracyjne (np. tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście;
- przypisy należy umieszczać na końcu tekstu lub na osobnych stronach. Opis w przypisie winien składać się z imienia i nazwiska autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron, na których znajduje się cytowany fragment. W przypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać imię i nazwisko autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom, numer i strony (od-do) lub stronę cytowanego fragmentu;
- do każdego artykułu powinno być dołączone streszczenie autorskie o objętości ok. 1/2 strony maszynopisu;
- autorzy proszeni są o podawanie (oprócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, prywatnego adresu oraz numeru telefonu, a także danych koniecznych do wypełnienia deklaracji podatkowej: data i miejsce urodzenia, imiona rodziców, numer ewidencyjny PESEL, adres rejonowego urzędu skarbowego oraz formy płatności;
- materiały należy dostarczać w maszynopisie lub na dyskietce + 1 egz. wydruku.

Przegląd Biblioteczny drukuje materiały oryginalne, tylko takie, których autor nie zamierza publikować w innych czasopismach. Redakcja zamawia materiały na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem.

Errata „Przegląd Biblioteczny” 2002 z. 3

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
262	12 g.	po II wojnie światowej	już przed II wojną światową
..	13 g.	wpływały wówczas do zbiorów	w latach 30. XX w. wpływały do zbiorów

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

W a r u n k i p r e n u m e r a t y

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Biblioteka PAN w Warszawie
Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”
Pałac Kultury i Nauki, VI p.
00-901 Warszawa
tel. 656-66-00, 620-33-02, fax 656-66-39
e-mail: biblwaw@pan.pl
NIP 525-10-48-053

Konto: Zakład Usług Wydawniczych, Poligraficznych i Filmowych. Gospodarstwo Pomocnicze. CUN PAN. BPH PBK O/Warszawa, pl. Defilad 1, PKiN nr 75 1060 0076 0000 4010 3012 4607

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na piśmie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące. Odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszyt) wraz z rachunkiem;
- wysyłając zamówienie i opłacając roczną prenumeratę na wyżej podane konto do końca marca roku objętego prenumeratą; po tym terminie opłacenie rocznej prenumeraty nie będzie możliwe;
- za gotówkę bezpośrednio w redakcji;
- ponadto sprzedaż zeszytów bieżących prowadzą: „KOLPORTER” S.A. (02-255 Warszawa ul. Krakowiaków 66/78); GARMOND PRESS S.A. (01-106 Warszawa ul. Nakielska 3); Księgarnia Wysyłkowa „LEXICON” (03-599 Warszawa ul. Kielecka 16 m. 4); Księgarnia „Skarbnica”. Anna Włodarczyk (31-929 Kraków oś. Centrum C bl. 1); Czasopisma Polskie PRESS (08-110 Siedlce ul. Poznańska 4); Poznańska Księgarnia Naukowa „Kapitałka (61-725 Poznań ul. Mielżyńskiego 27/29); Dom Handlowy Nauki Sp. z o.o. Zakład ORPAN Księgarnia Naukowa (00-818 Warszawa ul. Twarda 51/55); INMEDIO Sp. z o.o. (90-446 Łódź al. Kościuszki 132); „RUCH” S.A. Oddział Warszawa (00-728 Warszawa ul. Kierbedzia 8/10) i regionalne oddziały „RUCH” S.A.

Materiały z konferencji „Harmonizacja terminologii w zakresie nauki o bibliotece i informacji w perspektywie społeczeństwa informacyjnego” zorganizowanej 24.10.2002 r. przez Bibliotekę PAN w Warszawie, Komitet Naukoznawstwa PAN. Sekcję Informacji i Komunikacji Naukowej i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich ze względu na dużą objętość będą opublikowane w zeszycie podwójnym 1/2 za 2003 r.

BIBLIOTEKA PAN W WARSZAWIE
przyjmuje zamówienia na swoje wydawnictwa:

SŁOWNIK POLSKICH TOWARZYSTW NAUKOWYCH

tom 2: Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich

część 2 (Warszawa 1994) – cena zł 35,–

część 3 (Warszawa 2001) – cena zł 85,–

POLSKA BIBLIOGRAFIA NAUKOZNAWSTWA I TECHNOZNAWSTWA ZA LATA 1995-2000

tom 13/14 (Warszawa 2002), cena zł 35,–

WSPÓŁTWÓRCY BIBLIOTEKARSTWA POLSKIEGO WYWIADY I WSPOMNIENIA Z LAT 1979-1998

(Warszawa 2002), cena zł 50,–

Biblioteka PAN w Warszawie
00-901 Warszawa, pl. Defilad 1, PKiN, VI p.
tel. 620-33-02, 656-66-40, fax 656-66-39
e-mail: biblwaw@pan.pl